

Raamatukogu

ISSN 0235-0351

Tartu Ülikooli Raamatukogu – 200

4/2002



RLK

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING

4/2002

Toimetuse kolleegium:

MALLE ERMEL
MALL KAEVATS
GERDA KOIDLA
AIRA LEPIK
REET OLEVSOO
ILME SEPP
TIIU VALM
ANNE VALMAS

Tegevtoimetaja/*Editor* ENE RIET
Toimetaja MAIRE LIIVAMETS
Toimetaja ELLEN ARNOVER
Makett KERSTI TORMIS
Kaanfotod: Tartu Ülikooli Raamatukogu 2002. a. suvel; direktor Toomas Liivamägi istumas 200. aastapäeva tamme 19.06.2002.
Boleslav Tšernjavski fotod

Aadress/Address:

15189 Tallinn
Tõnismägi 2
Eesti Rahvusraamatukogu
«Raamatukogu» toimetus
tel. (372) 630 7128
faks (372) 631 1410
elektronpost: ajakiri@nlib.ee
kodulehekül eesti ja inglise k.:
<http://www.nlib.ee/anded/rk/indexrk.html>
<http://www.nlib.ee/anded/rk/iindexrk.html>

ISSN 0235 - 0351
Ilmub 6 korda aastas



Tere kolleeg!

Mida arvata vedrukujulisest raamatukoguhoonest, kus paarikümne meetri laiuslele spiraalile paigutatud raamaturiulid tõusevad kõrgele kosmosesse ning mille küllastajad kihutavad vajaliku väljaandeni igaüks oma klaasist lugejakabiinis nagu liftis üles-alla ning paremale-vasakule? Huvitav ja originaalne – eks ole?

Just sellise visiooni 2040. aasta raamatukogust esitas Ühendkuningriigis toimunud IFLA aastakonverentsil Hollandi tuleviku-uurija Rob Bruijnzeels.

Selgus ka, et selline “metaraamatukogu”, küll ilma liikuvate lugejakabiinideta, ongi juba ehitatud Hollandis Põhja-Brabanti provintsis ning töötab 365 päeva aastas 24 tundi ööpäevas. 230 meetri kõrgune hoone sisaldab 17 kilomeetrit riiuleid, mis mahutavad 5 miljonit väljaannet. Lisaks arvukalt lugemissaale, rühmaruume, teatrisaale jm. Hollandi tuntuima arhitekti Winy Maasi konstruktsiooni eeliseks on pideva juurdeehitamise võimalus – spiraal pikeneb ülespoole vastavalt vajadusele. Ehituse asupaiga järgi brabant-raamatukoguks nimetatud raamatukogu loomisel lähtuti eeldusest, et trükiste hulk maailmas kõigest hoolimata kasvab.

Küll mitte nii efektne vormilt, kuid selle eest sisult, oli IFLA osalejatele uhkusega näidatud Edinburghi linnaraamatukogu Muirhouse'i haruraamatukogu.

2002. aasta 6. jaanuaril avatud rahvaraamatukogu ehitamisel arvestati peaaegu kõiki lugejate ja piirkonna elanike soove. Siin leidub kirjandust kõigi kaheksa rahvuse keeles, kelle esindajaid piirkonna elanike arvust on rohkem kui 1%. Raamatukogus töötavad tõlgid suudavad abistada paljurahvuselist lugejaskonda dokumentide tõlkimisel nii inglise kui ka lugeja emakeelde. Lisaks lastenurk ning vaegnägijate ja -kuuljate erikogud, juurdepääs Edinburghi linnavalitsuse infole ja linna raamatukogude kataloogidele. Raamatukogus on kümne arvutiga internetituba, kohvik, talveaed, maali-galerii maalilaenutusega, eraldi ruum maalistuudiale, heli- ja videosalvestuskeskus, video- ja teatri- ning konverentsisaal. Eriti vapustas mind aga sülearvutite osakond, mille juhataja tegeleb lisaks arvutite kojulaenutamisele arvutitarkuste õpetamisega lugejatele kojukutsel. Kusjuures raamatukogu kõik teenused on lugejatele tasuta.

Eelkirjeldatu on vaid osa raamatukogutöö korraldamise võimalustest ning võib arvata, et raamatukogu, ükskõik, kui suur või täiuslik see ka oleks, ei suuda kunagi rahuldada kõiki lugejate vajadusi. Arutelud tulevikuraamatukogu sisust ja vormist jätkuvad.

Ene Riet

SISUKORD

■	AVAVEERG <i>Bibliotheca Universitatis Tartuensis</i> täna ja homme	Toomas Liivamägi 4
■	RAHVUSLIK INFOPOLIITIKA <i>Index Scriptorum Estoniae</i>	Ene Loddes, Triin Soone 5
■	TARTU ÜLIKOOLI RAAMATUKOGU – 200	
	Tagasivaade kahele aastasajale	Hain Tankler, Malle Ermel 7
	Tartu Ülikooli erialaraamatukogud	Lilia Külv 12
	Kuidas teha end nähtavaks	Mare Rand 14
	Minevikku hoides	Ene Sarap 16
	Taasrakendati referentide süsteem	Kärt Miil, Kertu Uri 17
	Riik peaks eesti teaduse arendamist võtma kui tervikut: Madis Orava intervjuu Tõnis Lukasega	19
■	KÜSI JULGESTI! Mart Laar, Peeter Olesk ja Linda Kask Tartu Ülikooli Raamatukogu tähendusest ülikoolile ja Eestile	20
■	RAAMATUKOGUNDUSE UUDISKIRJANDUS	23
■	STATISTIKA Eesti rahva-, eriala ja teadusraamatukogud 2001. aastal: tabelid	Heli Priimets 27
■	RAAMATUKOGUD VÄLISMAAL Raamatukogude turvalisus	Tiiu Valm 30
■	EUROOPA LIIT JA MEIE Euroopa Liit ja töötav Eesti Eurointegratsiooni mõju sotsiaalpoliitikale	Eiki Nestor 32 Pille Liimal 34
■	RAAMATULUGU Noodiväljaannetest Oleviste kogus	Kaja Tiisel 36
■	EESTI MÖTTELUGU Ajaloolane ajaloo pöörises	Rein Ruutsoo 38
■	EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING Maaraamatukogude suveseminar Kooliraamatukoguhoidjate Võru suveseminar	Maie Kalmiste 41 Vaike Kurel 44
■	SÕNUMID Kohtumine hea energia linnas	Ene Riet 45
■	SUMMARY	46

BIBLIOTHECA UNIVERSITATIS TARTUENSIS täna ja homme

TOOMAS LIIVAMÄGI
direktor



Tartu Ülikooli Raamatukogu on järjekindlalt järginud ja toetanud *universitas'*e arengut läbi tema ajaloo, nii teaduses kui õppetöös. Omariikluse loomisest alates kehtivad need sõnad ka kogu Eesti kohta. See on olnud enesestmõistetav, kuid mitte mõõdetav.

Olles küll Vene impeeriumi koosseisus, säilitas Tartu Ülikool 1890. aastate alguseni tüüpilise saksa ülikooli tunnusjooned, niisamuti tema raamatukogu. Raamatukogu ajaloolised kogud on läbi maailmasõdade ja muude ajaloo kataklüsmide säilinud peaaegu terviklikena. Ajaloolises saksa kultuuriruumis on samalaadsete säilinud teaduskogude arv üsna väike.

Karl Morgensterni poolt saksa valgustuse vaimus rajatuna, on ülikooli raamatukogu olnud aegade jooksul ka avaliku raamatukoguna kogu ühiskonna teenistuses. Eesti kultuuri jaoks on hindamatu väärtusega alates 1812. aastast raamatukokku laekunud Eesti ja Liivimaa kohustuslikust tsensori eksemplarist alguse saanud terviklik eesti trükise kogu.

Tartu Ülikoolil on raamatukogu, mis liigub ajaga kaasa ja pakub uusi lahendusi õppe- ja teaduskeskkonna loomisel. Raamatukogu on tänapäeval koostööpartner ka akadeemilisele kogukonnale, võimaldades juurdepääsu väga mitmekesisele informatsioonile.

Ülikooli raamatukogus käiakse raamatuid laenamas, ajakirju, andmebaase või e-posti vaatamas, sõpradega kohtumas, samuti näitustel või konverentsidel. See kõik kokku teeb raamatukogust ülikoolis, aga ka Tartus, info vahetamise keskpunkti.

Raamatukogu seisukohalt on esmatähtis kogude arendamine, ja seda eelistusega elektroonilises keskkonnas. Hüppeliselt on suurenenud elektroonilise informatsiooni osatähtsus, mis tagab kiirema ja operatiivsema juurdepääsu teadus- ja õppetöökäsitamiseks informatsioonile.

Ligi kaks kolmandikku kogu Eestisse ostetud teadusinformatsiooni kasutusest tehakse Tartu Ülikoolis oma raamatukogu kaudu. Tartu Ülikooli vastavad arvud on võrreldavad sarnaste Lääne ülikoolide vastavate näitajatega.

Koostöös teaduskondadega on loodud referentide süsteem, mis peab tagama kogude tasakaalustatud arengu. Peakogus tähendab see avakogude olulist suurendamist. Ideaaliks oleks ka kinniste hoidlate

osaline avamine. Tähtis on ka ülikooli raamatukoguvõrgu korrastamine ja kogu ülikooli raamatuvara kirjeldamine.

Teine väga oluline arengusuund raamatukogus on tänapäevastele nõuetele vastavate teenuste väljaarendamine. Esmajärjekorras ülikooli teenistuses, on TÜR-i kasutus mitmete näitajate poolest Eestis kõige intensiivsem. Keskmiselt 1800 külastust ja 600 laenutust päevas, üle 4000 lahtiolekutunni aastas, üle nelja kilomeetri avariivõrku, need arvud on Eesti raamatukogude hulgas suurimad. Aktiivne kasutus eeldab aga raamatukoguteenuse kaasajastamist ja optimeerimist.

Raamatute ja ajakirjade kättesaamine on muutunud lihtsamaks. Üha enam võetakse raamatuid avariivõrgu kaudu ise, mis hoiab kokku lugeja aega ja annab valikuvabaduse. Raamatukoguhoidjate ülesandeks on lihtsa ja loogilise avakogude süsteemi loomine.

Elektronkataloogist on võimalik kirjandust otsida ja tellida ilma raamatukogusse tulemata. Ka suur osa muud teenuseid on kasutatavad raamatukogu kodulehekülje vahendusel või e-posti teel.

Majas olles aga on lugeja jaoks olulisim mugav töökeskkond. Ligi kolmandik teenindustsoonist on uuendatud, lugemissaalide renoveerimise teine etapp peab võimaldama suurendada avakogusid ja lisama piirkonnad grupitööks. Paremini tuleb välja arendada samaaegselt nii paberkaandjaga kui elektroonilises keskkonnas töötamise võimalused.

Üheks olulisemaks aspektiks tuleb pidada infoallikate ja infootsingu koolitust. Akadeemilise haridusega inimese oluliseks tunnuseks tänapäeva maailmas on ju infokirjaoskus.

Seega on väga tähtis elektroonilise raamatukogu väljaarendamine. Selle tulemusena peab tekkima kasutajasõbralik keskkond juurdepääsuga ostetud referatiiv- ja täistekst-andmebaasidele ning elektroonilistele ajakirjadele. Samuti muudele inforessurssidele ja elektronkataloogile ning neil põhinevatele teenustele.

Sellise veebipõhise elektroonilise teadusraamatukogu väljaarendamisel on oluline roll koostöö teaduskondade ja Avatud Ülikooliga, aga samuti teiste ülikoolide ja raamatukogudega.

200 aastat on raamatukogu olnud üheks olulisemaks *universitas'*e sambaks ja on seda kindlasti ka edaspidi.

INDEX SCRIPTORUM ESTONIAE

ENE LODDES, RR-i teenindusdirektor

TRIIN SOONE, RR-i turundusjuht, ISE projekti 2. etapi juht

*Meie andmebaasid
võitsid kiiresti lugejate
poolehoiu ning
on osutunud
asendamatuks
töövahendiks pärin-
gutele vastamisel.*

14. juunil 2002. aastal avas Eesti Rahvusraamatukogu internetis kõigile huvilistele andmebaasi *Index Scriptorum Estoniae* (ISE). See on kümneaastase töö vili, mistõttu tasub vaadata natuke ka minevikku.

Seoses suurte poliitiliste muutustega ühiskonnas 1980-ndate lõpul ja 1990-ndate aastate algul kasvas plahvatuslikult ajakirjandusväljaannete arv. Ülimalt sisutihedad ajalehed ja ajakirjad kasvasid ka bibliograferimist vajavate artiklite arvu mitmekümnekordseks. Kuigi kartoteegikastid täitusid hirmuäratava kiirusega, oli töömaht paisunud sedavõrd suureks, et vanade traditsiooniliste meetoditega ei saanud enam tagada lugejate teisenenud infovajaduse rahuldamist.

USA kongressi eriprogramm *Frost Task Force* Ida-ja Kesk-Euroopa noorte parlamentide toetuseks hõlmas ka hindamatut abi parlamendiraamatukogudele. Lisaks kogude täiendamisele ja personaalkoolitusele õnnestus hankida personaalne bibliograafiliste andmebaaside ohjesüsteem *ProCite* (tootja- ja arendaja firma ISI ResearchSoft, USA), mis andis võimaluse asendada kaartkartoteek elektroonilise andmebaasiga. 1. jaanuaril 1991. aastal alustati andmebaasi PINFO loomisega. PINFO kajastas andmeid Eesti perioodikas avaldatud poliitika-, õigus- ja majandusalastest artiklitest. See oli esimene katsetus ja mõeldud eelkõige seadusandliku kogu teenindamiseks.

Kuna kogu kirjutavat ajakirjandust ei olnud võimalik haarata, tuli langetada valik kõige põletavamate valdkondade kasuks, mis viiski lõppkokkuvõttes erinevate temaatiliste andmebaaside tekkeni.

1993. aastast täiendatakse andmebaasi MAJPOL, mis hõlmab majandust, poliitikat, politoloogiat, sotsioloogiat. 1994. aastal eraldati andmebaasist õiguslased artiklid, mis sestpeale moodustavad andmebaasi ÕIGUS. Järgnesid VARIA (1994), LITTERA (1995), RAAMATUKOGUNDUS (1996), MUUSIKA ja KUNST (1998), FILM ja TEATER (1999).

Andmebaasides kirjeldatud artiklite allikate loend muutus vastavalt lugejanõudlusele. Alates 1994. aastast on andmebaasides kirjeldatud ajalehtedes ja ajakirjades ilmunule lisaks ka kogumikes publitseeritud artiklid. Sel ajal loobuti ETA ja BNS-i uudiste bibliograferimisest, kuna mõlemad uudisteagentuurid pakkusid sidusrežiimis täistekstteenust.

Kõige suuremaks probleemiks oli märksõnastamine, kuna "Eesti üldine märksõnastik" oli alles unistus ja vastavat koolitust ei olnud Eestis võimalik saada. Esimeste andmebaaside märksõnastik töötati välja tuginedes Soome Parlamendiraamatukogu vastavale väljaandele. Väljaanded jaotati kolme gruppi: ajalehed bibliograferiti ilmumispäeval, ajakirjad nädala jooksul ning kogumikud neli korda aastas. Kõik kirjed varustati lisaks märksõnadele ka annotatsioonidega.

Andmebaasid võitsid kiiresti lugejate poolehoiu ning osutusi asendamatuks töövahendiks päringutele vastamisel. 1995. aastal sõlmisime esimese lepingu andmebaaside kasutamiseks ka väljaspool Rahvusraamatukogu – Tartu Ülikooli Raamatukoguga. Aastate jooksul on klientideks olnud teadus- ja rahvaraamatukogud, riigiasutused ja erafirmad.

1999. aastal alustas Rahvusraamatukogu projekti ISE: *Index Scriptorum Estoniae*, mille raames luuakse *ProCite* andmebaasidest (kokku 11 erinevat temaatilist andmebaasi) artiklite võrgupõhine koondandmebaas interneti teel kasutamiseks.

Projekti 1. etapina loodi 2000. aastal süsteemi esimene versioon, mis võimaldas osa loodud andmebaasidest liita ühtsesse veebipõhisesse süsteemi ning avada ligipääs Rahvusraamatukogu ning Riigikogu ja 2001. aastal Presidendi Kantselei kohtvõrgus. Projekti esimest etappi finantseeris Rahvusraamatukogu.

Projekti 2. etapp, süsteemi täiendamine ja laiendamine ning avamine laivõrgus toimus 2002. aastal Kultuuriministeeriumi finantseerimisel. Etapi käigus soetati ning seadistati uus server ning kirjutati programm. Loodi andmete õigsuse kontrolli ja korrigeerimist hõlbustavad vahendid ning kasutajaliides. Vastavalt otsisüsteemi vajadustele parandati ja ühtlustati andmebaaside sisu ning koostati juhend andmebaasi täiendamiseks. Artiklite andmebaas ISE avati kõigile interneti teel kasutamiseks 14. juunil 2002. Avamise hetkeks oli ISE-sse liidetud üheksa andmebaasi. Testperioodi (kuni oktoober 2002) jooksul liituvad süsteemiga ka kaks ülejäänud andmebaasi. Hetkel jätkub andmete parandamine ning märksõnade ühtlustamine, et tagada otsingule võimalikult homogeenne tulemus. Etapi lõpptulemusena on kõik Rahvusraamatukogus loodud

artiklite andmebaasid liidetud ühtseks internetipõhiseks artiklite andmebaasiks ISE, millele on juurdepääs avatud Rahvusraamatukogu koduleheküljelt www.nlib.ee ja aadressil ise.nlib.ee.

ISE on internetipõhine Eesti humanitaar- ja sotsiaalvaldkonna artikleid (sh. võõrkeelseid) kajastav bibliograafiline andmebaas, mida Eesti Rahvusraamatukogu koostab Eestis ilmuva enam kui 80 ajalehe, 100 ajakirja ning artiklikogumike põhjal. Andmebaasi täiendatakse iga päev.

Artiklid on andmebaasis jaotatud järgmistesse valdkondadesse:

Majandus, poliitika, õigus – andmed alates 1994. a. *Majandus ja poliitika* sisaldab majanduse ja poliitika eri valdkondi ning sotsiaaluuringuid käsitlevaid artikleid. Konkreetseid juhtumeid kajastatakse juhul, kui tegemist on laiemat poleemikat tekitanud sündmuse või tuntud isikuga. Andmebaasis ei ole regulaarselt ilmuvaid valuutakursse, börsiülevaateid, maailmaturu hinnaindekseid jms. Andmebaasiga liidetakse praegu iseseisev andmebaas EMOR, mis sisaldab viiteid sotsioloogiliste küsitluste, turu-, pere- ja arvamusuuringute kohta. *Õigus* sisaldab mitmesuguseid õigusprobleeme kajastavaid artikleid ning õiguslaste teoste retsensioone. Ei registreerita kriminaal- ja kohtukroonika rubriikides ilmuvat, samuti üksikute kohtuprotsesside kajastusi, v.a. juhul, kui kirjutised sisaldavad üldistusi, võrdlusi ja statistilisi arvandeid või kui on tegemist kohtupretsedendi ja Riigikohtu lahendiga.

Kunst, muusika, teater, film – andmed alates 1998. a. Sisaldavad kitsalt nende valdkondade artikleid. Kultuuri laiemalt kajastab *Varia* ning kultuuri poliitikat *Majandus ja poliitika*.

Kirjandus, kirjandusteadus – andmed alates 1995. a. Hõlmab keeleprobleeme, ilukirjandust ja rahvaluulet käsitlevaid artikleid, samuti väljaannete retsensioone. Andmebaasis ei ole uute raamatute lühitutvustusi.

Euroopa Liit – andmed alates 1994. a. Koondab kõik artiklid, mis puudutavad Euroopa Liidu temaatikat. Vastavalt märksõnadele kajastavad samu artikleid ka teised valdkonnad.

Varia – andmed alates 1996. a. Haarab laia temaderingi: ajalugu, religioon, tervishoid, peda-

googika, loodus, kultuur, turism. Andmebaas ei sisalda kitsalt erialaseid ega kohaliku tähtsusega sündmuse kajastavaid artikleid, vaid laiemat kandepinda omavaid teemasid ja sündmusi.

Raamatukogundus – andmed alates 1996. a. Hõlmab kõike raamatukogude ja infoteadusega seonduvat. Samu artikleid kajastavad vastavalt märksõnadele ka teised valdkonnad.

Andmebaasis ei sisaldu BNS-i ja ETA uudised, sest neil on oma internetipõhised täistekstarhiivid. Samuti ei kajasta andmebaas lühisõnumeid, teateid, kuulutusi, reklaami, lugejakirju ja väljaannete juhtkirju.

Andmebaasi bibliografeeritud väljaanded on esitatud loeteluna koos märkustega väljaannete ühinemise või ilmumise lõppemise kohta.

Artiklite kirjed on andmebaasis jaotatud valdkonniti. Otsida on võimalik ühe valdkonna raames kõigi või valitud teema(de) piires. Otsinguna ei ole võimalik kombineerida eri valdkondade teemasid (näit. Teater ja Õigus).

Otsinguvõimalusi on kaks: lühiotsing ja kompleksotsing. Otsida on võimalik artikli pealkirja, nime, väljaande ja märksõna järgi. Märksõnastikuna on kasutusel "Eesti üldine märksõnastik".

Lühiotsing võimaldab otsida ainult pealkirja, nimesid, märkusi ja märksõnu sisaldavatelt väljadel.

Kompleksotsing võimaldab otsida kindlat väljaannet või sooritada keerukamat ja täpsemat otsingut, kasutades mitme välja vahel loogikaoperaatoreid JA, VÕI, VÄLJA ARVATUD.

Otsida saab ka kolme loendi kaudu: **nimeloend, allikaloend, märksõnaloend**.

Rahvusraamatukogul on kavas jätkata artiklite andmebaasi ISE väljaarendamist, mille lõpptulemusena valmib 2004. aastal artiklite täistekst- andmebaas.

2003. aastal on kavandamisel keskkonna laiendamise ja arendamise, mis võimaldab liita ühtsesse võrgukeskkonda ka teiste Eesti raamatukogude loodud Rahvusraamatukogu andmebaasidega mittekattuvad valdkondlikud (tehnik, haridus, põllumajandus jne.) artiklite andmebaasid.

Ootame raamatukogudelt aktiivset tagasisidet testversiooni heade ja halbade omaduste kohta ning kutsume üles andmebaasiga liituma.

ACADEMICA VI

Tänavune *Academica* 28. sept. – 3. okt. 2002 on seotud Tartu Ülikooli aastapäevaga (*Academia Gustaviana 370, Kaiserliche Universität 200*) ning selle peateema on "**Ülikoolitraditsioon: koorem, eelis või väljakutse?**".

Academica 1 tulevad käsitlemisele suurte teadustraditsioonidega ülikoolide probleemid: kas traditsioon seab ülikoolile erilise kohustuse või isegi koorma, on see eelis või väljakutse? See on küsimus, millele otsivad vastust ka raamatukogud. TÜ Raamatukogul on au võõrustada Jena Ülikooli ja Tüüringi Liidumaa Raamatukogu direktorit Sabine Wefersit.

Sabine Wefers esineb *Academica*-nädalal kahe loenguga:

1. okt. kl.10 "**Aimanuks Goethe seda: uued uurimisvaldkonnad kui ülesanne raamatukogudele**"

2. okt. kl.10 "**Multimeediumraamatukogu Jena Ülikooli ja Tüüringi Liidumaa Raamatukogu näitel**"

Loengud toimuvad TÜR-is auditoriumis 202 (W. Struve t. 1). Kõik huvilised on teretulnud!

TAGASIVAARDE KAHELE AASTASAJALE

HAIN TANKLER, vanemteadur

MALLE ERMEL, referent



Ümmargused tähtpäevad on alati andnud põhjust tagasivaateks, et mõõta oma kasvamist ja arenemist.

19. sajandil hakkas kasvama universaalsete raamatukogude tähtsus teaduse arengus. Sel ajajärgul arenes teadus intensiivselt, mistõttu 19. sajandit nimetatakse nii kõrgkooli- kui ülikoolisajandiks, erialased uurimisinstituudid hakkasid tekkima alles sajandi lõpul. Tartu Ülikooli Raamatukogu pole päris tavaline ülikooliraamatukogu, sest aegade jooksul on tal kujunenud hoopis laiem funktsioon – ta on täitnud olulisel määral ka avaliku teadusraamatukogu ülesandeid.

Põhimõtteliselt oleks võimalik diskuteerida Tartu ülikooli raamatukogu asutamisaaja ja seega ka tema vanuse üle. Raamatukogu algusaastaks on otsustatud märkida siiski 1802. aasta, mitte rootsiaegse ülikooli asutamist tähistav 1632 või 1800, mil Tartus algas ülikooli taastamine ja raamatute hankimine. Raamatukogu aastapäeva on hakatud tähistama jaanipäeva eelsetel nädalal, nüüdsest kaks sada aastat tagasi, vkj. 11. juunil 1802, kui anti välja esimesed raamatud. 1802. aastal asusid ametisse esimesed töötajad, sellest ajast algas ka raamatute intensiivne ostmise.

Rootsiaegne 3300-köiteline raamatukogu viidi pärast ülikooli tegevuse katkemist 1710. aastal Stockholmi. 1717. a. anti raamatud Kuninglikule Raamatukogule, mõned müüdi oksjonil. Sidemeks tänase raamatukoguga on kirikuks Augustinus Aureliuse teoste 9. kd. 1529. aastast, mis jõudis kingituseks 1935. a. Tartu varamusse tagasi.

Kui ülikooli asutamiseks kokku kutsutud kuratorite kolleegium alustas juulis 1800 tööd, otsustati kohe, et raamatukogu on ülikooli tööks äärmiselt oluline ja selle loomisega ei tohi viivitada. Tartu ülikooli raamatukogule pandi alus annetatud ja ostetud eraraamatukogudega. Kuna tsaari ukaasiga 18. aprillist 1800 oli trükiste sissevedu Venemaale keelatud, seisis kuratoorium silmitsi tõsiste raskustega. Kohalik raamatukaubandus hingitses, sest lähemas ümbruskonnas puudusid kõrgkoolid ja teadusseltsid, jagelemine ranguse ja veidruste poolest tuntuks saanud vene tsensuuriga nõudis aga kauplustelt hulga aega ja kannatust. Müügilolev

raamat oli reeglina väheväärtuslik, aga kallis. Õige pea leiti Saksamaalt korralikud firmad, kes tegid järeleandmisi ka hinnas. 1840-ndatest alates muutus raamatukogu põhivarustajaks K. F. Koehleri raamatukauplus Leipzigin ja jäi selleks saja aasta jooksul. Raamatute tellimiseks koostasid ülikooli õppejõud neile teoste, desideraatide nimekirju. Raamatute muretsemine jäi täielikult raamatukogutöötajate ülesandeks, nii nagu arvepidamine nende saabumise ja eraldatud raha üle. Raamatukogu kasvas kiiresti, juba enne ülikooli avamist, 1800. a. lõpus, oli seal üle 1500 köite. 1802. a. lõpus umbes 7000 köidet ja 1804. a. mais juba 13 220 köidet.

Algul paigutati raamatuvara J. M. v. Bockile kuuluvasse majja (praegu Ülikooli 16), mille ülikool oli omanikult saanud viieks aastaks tasuta kasutamiseks. Esialgu otsiti raamatukogule sobivat hoonet linnas, kuna seda ei leitud, otsustati ehitada uus. Asukoha valik langes Toomemäele, kus sel ajal ei kasvanud puid ega põõsaid, ja kus linnaelanikud karjatasid oma loomi. Suursugune gooti stiilis toomkirik seisis 17. sajandi algusest varemeis, kuid selle välismüürid olid aja katsumustele hästi vastu pidanud. Idee raamatukogu rajamiseks kiriku varemetesse olevat tulnud K. Morgensternilt ja arhitekt W. Krause innustunud sellest kohe. Maja otsustati rajada eelmiste sajandite eeskujul – raamatukogu olgu tore ja esinduslik. Varemete kooriosa ümberehitamisega alustati 1804. a. kevadel ja sama aasta sügisel ehtis pärg kastusesarikaid. Ülekolimine von Bocki majast algas 16. veebruaril 1806 ja pidi lõppema maikuu. Järgmise semestri algul võisid lugejad tötata uut hoonet ja tema sisu uudistama. Ehitus sai kolmekorruseline, raamatud paigutati esialgu teisele ja kolmandale korrusele, alumise korruse saal võeti hoidlana kasutusele alles hiljem. Ruumide kaunistamiseks telliti 1805. a. Peterburi Kunstide Akadeemiast antiikskulptuuride jäljendid ning 15 õpetlase kipsbüstid. Omaette ruumid olid majas vaid kantseleil ja direktoril.

Pärast riiki kurnanud, ülikooli ja isegi raamatukogu tegevust häirinud Napoleoni sõdu jõuti mitme tähiseni. Uuesti hakkas laabuma raamatute tellimine Saksamaalt ja nende kättesaamine. 1815. aastaks



Hetki raamatukogu 200. aastapäeva tähistamiselt. Jalutuskäigul Toomele endise "kodu" juurde meenutas Hain Tankler raamatukoguhoonete ajalugu. Foto: Boleslav Tšernjavski

võeti muretsetud raamatud arvele ja kanti need vastavatesse inventarinimekirjadesse, mis täitsid esialgu ka süstemaatilise kataloogi ülesandeid. Tähtsaks osutus Tartu ülikooli raamatukogu liitumine Saksamaa raamatukogude vahetusühinguga 1819. aastal. Selle organisatsiooni kaudu jõudsid Tartusse saksa õppeasutuste dissertatsioonid ja teised akadeemilised trükised. Sama teed kaudu levisid Euroopas Tartu õppejõudude tööd ja kasvandike dissertatsioonid ning informatsioon Tartu ülikooli kohta.

Raamatukogu tööd juhtis aastatel 1802–1836 professor Karl Morgenstern. Tema suurimaks teeneks on peetud raamatukogu rajamist, töö edasist korraldamist ja kirjanduse oskuslikku komplekteerimist. Ka ise on ta oma elu lõpul resigneerunult tunnistanud, et tegevus raamatukogu direktorina Tartus oli tähtsam ja viljakam kui professori ja teadlasena. 1817. a. kõrvaldati töölt üliõpilastest ajutised abijõud ja loodi raamatukoguhoidja abi ametikoht. Sellele kutsuti Emil Anders, kelle ülesandeks oli hoolt kanda raamatukogu eest, muid ameteid tal ülikoolis polnud. Küllap jõuti juba siis arusaamisele, et kindlapalgalisel alalised väljaõppinud töötajad õigustavad end raamatukogus paremini.

1842. aastast alates suurenes kutselise raamatukogutöötaja vastutus veelgi, sest kuni 1855. aastani puudus raamatukogul professorite seast valitud direktor. Raamatukogu juhtimine läks sel ajal raamatukogutöötaja kätte. Väikesearvulises töötajaskonnas hakkasid välja kujunema kindlad kohustused ja tööjaotus. 1855. a. lõpul moodustati Tartu ülikoolis raamatukogu komisjon, esialgu ajutisena. Komisjoni valiti igast teaduskonnast üks liige, esimeheks valitud professor täitis järgneva kolme aasta vältel ka raamatukogu direktori ülesandeid. 1865. aastal muutus komisjon alaliseks ja koostöö ülikooliga süvenes üha enam.

19. sajandi keskel algas ülikooli raamatukogu

kataloogisüsteemi arengus uus etapp, loodi lahtistel sedelitel tähestikuline kataloog, mis peegeldas nii põhikogu (raamatud, perioodika) kui akadeemilisi trükiseid. Raamatukogu kasutamine muutus lugejale lihtsamaks, ta võis otsida ise vajalikku kirjandust, ootamata kõrvalist abi. 1868. a. võeti raamatukogukomisjoni poolt päevakorda uue süstemaatilise kataloogi loomine, aeganõudev ja keeruline töö kestis õppejõudude abiga 1873. aastani.

Järsu pöörde raamatufondi koostises ja raamatukogu töös kutsus esile ülikooli venestamine 1890-ndate aastate algul. Esialgu andis peaaegu igal alal tunda puudus venekeelsest kirjandusest, mida vajasisid uued vene rahvusest õppejõud ja hulgaliselt lisandunud vene üliõpilased. 1910. aastal ilmus venekeelsete raamatute tähestikuline trükikataloog, mis aitas kaasa kogude kõige kasutatavama osa kättesaamisele. Eelarvelistest summadest kirjanduse muretsemiseks sel ajal enam ei piisanud ja lisa hangiti ülikooli erivahenditest. Aastaid 1902–1907 võib lugeda raamatukogu komplekteerimise ajaloos kõige mustemateks, sest ülikooli finantskriis süvenes ja lisaallikas – erivahendid – sai ammendatud. Venekeelsete ülikooli toimetiste avaldamine 1893. aastal suurendas Tartu ülikooli vahetuspartnerite arvu nii Venemaal kui Lääne-Euroopas ja kaugemalgi. Tsaariaja lõpus oli kogus 254 862 köidet raamatuid ja ajakirju ning 225 000 akadeemilist trükist (valdavalt dissertatsiooni).

Õpperingkonna kuraator G. v. Bradke tõstatas ruumikitsikuse probleemi raamatukogus juba 1855. aastal. 19. sajandi lõpus oli kogu suurus kasvanud märkimisväärselt, raamatuid tuli ruumi kasutamise huvides sageli ümber paigutada. Raamatukogus puudus ka korralik lugemissaal, üksikud kohad olid mõeldud vaid nende teoste kasutamiseks, mida kaasa ei lubatud. Korraga võis kohapeal töötada kuni kolm-neli lugejat. 1909. aastal valmis uue raamatu-

koguhuone projekt, mille autoriks oli arhitekt Rudolph von Engelhardt. Ehitustööd pidid algama 1912. aastal. Kahtlemata oleks hoone kujunenud Tartu üheks suurejoonelisemaks ehitiseks, paraku projekti teostamiseni ei jõutud, ehituskavadele tõmbas kriipsu peale rahaeraldiste viibimine ja maailmasõja puhkemine. Rinde lähenedes Eestile evakueeriti 1915–1917 suur osa ülikooli varast, sh. ka raamatukogu, Venemaale, peamiselt Voroneži. 2. veebruaril 1920. aastal Eesti Vabariigi ja Nõukogude Venemaa vahel sõlmitud rahulepinguga sai ülikool raamatukogu tagasi.

24. veebruaril 1918. aastal, päeval, mil kuulutati välja Eesti riiklik iseseisvus, jõudsid keiserliku Saksamaa väed Tartusse. Okupatsioonivõimud katkestasid ülikooli tegevuse ning asusid tegema ettevalmistusi saksakeelse *Landesuniversität*'i avamiseks. Samal ajal küpses eesti haritlaskonnas oma ülikooli idee. 1. detsembril 1919. a. Tartu Ülikooli aulas toimunud pidulik aktus kuulutas rahvusülikooli sündi.

Iseseisvusajani oli Tartu Ülikooli Raamatukogu side eestlaste rahvuslike huvidega olnud praktiliselt olematu. Uus ülesanne – Eestit käsitlevate ja riigi vajadusi arvestavate teadusalade kindlustamine vajaliku kirjandusega – viis äsja raamatukogujuhatajaks valitud Friedrich Puksoo mõttele, et ka ülikooli raamatukogu võiks toimida "natsionaalbiblioteegina". Soomes, ja ka Norras, oli pärast riiklikku iseseisvumist lisandunud pealinnas asuvale ülikooliraamatukogule rahvusraamatukogu roll. Tartu Ülikool oli aga Eesti ainuke, seos rahvusülikool – rahvusraamatukogu tundus olevat igati põhjendatud. Paraku ei leidnud idee toetust. 1909. a. asutatud Eesti Rahva Muuseumi Arhiivraamatukogu ülesannet nägid selle rajajad, kelle tegevuse tulemusena realiseerus ka rahvusülikooli idee, just rahvusliku arhiivraamatukoguna. Peeti loomulikuks, et ülikooli asutused, sh. raamatukogu, kui see teadus- ja õppetööd ei takista, täidavad ka avalikke ülesandeid. Sellest tulenevalt teenindati Eesti suurima teadusraamatukoguna ka ülikooliga mitteseotud haritlasi. Kogude täiendamisel peeti silmas ülikooli vajaduste kõrval riigi omi. Missioonitundest lähtuvalt võeti enda kanda jooksva rahvusbibliograafia "Eesti raamatute üldnimestiku" koostamine.

Skandinaavia ja Ameerika raamatukogude eeskujudele tuginedes kujunes raamatukogu töökorralduselt moodsaks teadusraamatukoguks. Kogude ümberkorraldamine, uued kataloogid ning lahti-olekuaegade pikendamine muutsid raamatukogu kasutamise mugavaks. Kaasaegsed märkisid tunnustavalt raamatukogu tegevust teadustööd toetava rahvusvahelise raamatukogudevahelise laenutuse partnerraamatukogude võrgustiku loomisel. Kuigi üliõpilased moodustasid sel ajal lugejate enamuse, olid eeliseisundis õppejõud. Oma õpperaamatukogu loomiseks (nagu Helsingis) oli Tartu üliõpilaskond liiga killustatud. Õpperaamatukogu puudumist püüdis korvata Üliõpilaskonna Edustuse raamatubüroo, kes tellis väliskirjastustelt ja raamatuäridelt õpikuid, mida osteti isiklikult või üliõpilasorganisatsioonide raamatukogudesse.



19.06.02. Raamatukogu teenetemärgi nr. 1 saaja Kaja Noodla annab allkirja auraamatusse. Foto: Boleslav Tšernjavski

Esimese nõukogude okupatsioonista hävitustöö Eesti raamatu ja raamatukogude kallal jättis ÜR-i puutumata. 1940. a. augustist tuli raamatukogul hakata vastu võtma nõukogude võimu korraldusel likvideeritud teadusasutuste ja seltside ning üliõpilasorganisatsioonide raamatuvara, mis hilisemas kõnepruugis sai nimeks vaibevara. Suurimaks muudatuseks raamatukogule oli sundorientatsioon nõukogude kirjanduse komplekteerimisele.

Teise maailmasõja aegse Saksa okupatsioonirežiimi kavades oli ÜR-le määratud Baltikumi keske teadusraamatukogu roll. Karmides oludes suutsid ÜR-i töötajad truuks jääda kutse-etikale. Kohusetundest hoida varad Eestile, mille taastamisse usuti, asuti neid varjule viima sõjategevuse ning Saksamaale vedamise eest. See oli osa rahvuslikust vastupanuliikumisest.

Pärastsõja-aastad olid raskeimad Tartu Ülikooli ja tema raamatukogu ajaloos. Stalinlikust ideoloogiast lähtuvat ülikooli akadeemiliste ja teaduslike traditsioonide sihitteadlikku lõhkumist pidi toetama ka raamatukogu taandamine õpperaamatukoguks ning tsensuuri puhastustöö tema kogude kallal. Ideoloogiliselt "väär" kirjanduse massiline eraldamine ning raamatute pidev ümbertõstmine, et teha ruumi hulgaliselt saabuvatele venekeelsetele trükistele, varjutas muu töö ning pärssis normaalset lugejateenindust. Ülikoolis võttis maad rahulolematu raamatukoguga.

Ideoloogiline puhastustöö lõhkus senise kogude ja kataloogisüsteemi. Nõukogude raamatukogunduse põhimõtetele lõivu makstes loodi 1950. aastal senise uuema väliskirjanduse kogu (nn. käsikogu) asemele nõukogude kirjanduse ja väliskirjanduse kogu ning omaette koguks koondati marksismi-leninismi klassikute teosed. Lakkas *Estica*-kogu täiendamine. 1920. a. algul loodud sõnastikkataloogid lahutati eraldi tähestik- ja märksõnakataloogiks. Kui sõnastikkataloogi loomise ajal oli eeskujuks USA Kongressi Raamatukogu märksõnastik, siis nüüdsest tugineti Üleliidulise Raamatupalati trükikaardi märksõnastikule. Kataloogides näidati ainult soovitatavat kirjandust. Aasta hiljem otsustati senised ainekataloogid asendada NL-i raamatukogude eeskujul kümnendliigitusel põhineva süstemaatilise kataloo-

giga. Üleülikooliliseks aktsiooniks, milles osalesid ka õppejõud ja üliõpilased, kujunenud 1,3 miljoni köiteni küündiva raamatuvara ümberinventeerimisega NL-i raamatukogustatistika juhiste järgi jõuti lõpule alles 1957. aastal.

Usalduse taastamiseks raamatukogu vastu hakati 1950. aastast pühendama taas rohkem tähelepanu lugejale: pikendati lahtiolekuaegu, seati sisse teatmetejenistus, hakati korraldama uudiskirjanduse näitusi, raamatukogututvustusi ning lugejakonverentse. Õppetöö toetamiseks avati 1956. a. endises ülikooli kirikus õpperaamatukogu (iseseisvale õpikute kogule pandi alus 1946. a.).

Ülikooli taasavamise 150. aastapäeva näituse materjali väljaselgitamisest sai alguse TÜ bibliograafia koostamine. Ülikooli "Toimetiste" ilmuma hakkamisega taaslustus rahvusvaheline publikatsioonidevahetus. Uue murena kerkis raamatukogu kohale kogusid tabanud hallitusnakkus. Kaks evakuaatsiooni läbiteinud ning sõjaaastatel kütmata niisketes ruumides seisnud varade ennistamiseks loodud restaureerimisosakond kujunes 1980. aastateks üleliidulises ulatuses arvestatavaks keskuseks.

1958. a. lõpul rahuldas NSVL Kõrghariduse Ministeerium ülikooli taotluse raamatukogu nimeks teadusraamatukoguks. Ülikoolile tähendas see pisut avaramaid võimalusi väliskirjanduse muretsemiseks, raamatukogule töötajate arvu suurenemist, kohustust oma töö teoreetilisemaks mõtestamiseks. Sellele, et raamatukogutöötajad peaksid tegelema teadusliku uurimistööga, esmajoones ajaloolise tähtsusega arhiivimaterjalide teadusliku läbitöötamisega, oli mitmel korral osundanud ka ülikooli nõukogu. Teadustöö muutus üksikute töötajate erihuvist, juhtkonna toetatud plaanipäraseks tegevuseks. 1960-ndatel aastatel väljakujunenud suundi – raamatukogu ajalugu, kogude koostis ning kujunemislugu, raamatuajalugu, teaduslugu, teadusbibliograafia nimestike koostamine, raamatukogu varade restaureerimine-konserveerimine, lugejate infovajadused, raamatukogutöö efektiivsus, kogude kasutatavus, tööprotsesside automatiseerimine – jätkatakse jõudumööda tänapäevalgi. Uurimistöö tulemuste ning töökogemuste tutvustamiseks hakati korraldama teadus- ja meetoodilisi konverentse ning üllitama publikatsioonisarju "Tartu Ülikooli Raamatukogu töid", *Publicationes Bibliothecae Universitatis Litterarum Tartuensis*, "Raamat – aeg – restaureerimine" ja kogusid tutvustavaid trükikataloogide. ÜR-i töötajate raamatu- ja teadusajalooalased ettekanded ning publikatsioonid on pärvinud tähelepanu ka rahvusvahelises ulatuses.

Töötajate arvu suurenemine võimaldas asuda 1960. aastatel sisulisemalt tegelema haruldaste raamatute, käsikirjade ning kunstikoguga, läbi töötama reservkogu (1940-ndatel aastatel kogunenud vaibevara) vanema kirjanduse lünkade täitmiseks ning vahetuseks. Kümnendi lõpul tõusis tähelepanu keskmesse infotöö. Ülikooli õppejõudude ning teadurite infovajaduste väljaselgitamiseks 1968. a. korraldatud uuringu (esimene omatooline Eestis)



Kolimise pidulik algus 24. juunil 1981. Käest kätte läks direktori kabinetist teele 12-köeteline uue maja projekt. Paremalt: ülikooli teadusprorektor prof. Herbert Metsa, raamatukogu teadusdirektor Urve Tõnnov ja raamatukogunõukogu esimees prof. Elmar Karu. Foto: Boris Mäemets

tulemustele tuginedes töötati välja infotöö suunad ning organisatsioonilised vormid.

1970. aastatel revideeriti seniseid komplekteerimis põhimõtteid: loobuti raamatukogule annetatavate erakogude säilitamisest memoriaalkogudena (hiljem on siiski tehtud erand E. Kumari, J. Mägiste, ja V. Masingu kogule). Range valikuga hakati tellima üleliidulist tasulist sundeksemplari. Et muuta lugejatele vajaliku kirjanduse leidmine hõlpsamaks, algas kataloogisüsteemi lihtsustamine – erikataloogide liitmine tähestikuliste ja süstemaatiliste kataloogidega. Algas kateedrite, laborite jm. allüksuste käsi-raamatukogude ühendamine erialaraamatukogudeks. Erialaraamatukogude loomine võimaldas hajutada lugejateenindust, mis oli häiritud raamatukogu kitsastes ruumioludes. Samaaegselt raamatukoguvõrgu korrastamisega mindi ressurside (raamatuostusummad, tööjõud) paremaks kasutamiseks üle keskele komplekteerimisele ning kataloogimisele.

Uue hoone avamisega 22. veebruaril 1982 algas raamatukogu ajaloos uus etapp. Ligi sajand raamatukogu painanud ruumikitsikus leidis lahenduse – kogud, töötajad ning lugejad said taas ühe katuse alla. Jõuliselt kasvas töötajate arv. Avariilitega ruumikad lugemissaalid, üksikkabiinid, auditooriumid, konverentsisaal, raamatumuseum ning kohvik töid üliõpilaste kõrval raamatukogusse ka rohkesti õppejõude ja linnakodanikke. Uude hoonesse kolis üle ka õpperaamatukogu. Viimase vabaksjäänud ruumidesse asus peahoonest humanitaarüliõpilaste meelispai seminarka, nüüdne humanitaarraamatukogu.

1980. aastatel hakati tõsisemalt tegelema raamatukogutöö automatiseerimisega. Koostöös Eesti Infoinstituudiga koostati vanema võõrkeelse raamatu arvutikataloog. Esimene katse pärineb tegelikult 1966. aastast, mil suurarvutil "Ural-4"



Viimane ühispildistamine Toomel 25. nov. 1981. Toome hoonega olid hüvasti jätma kutsutud nii hetkel ametis olevad kui ka pensionile läinud töötajad. Esireas istuvad (vasakult) Erna Russak, Inna Sorkin, Laine Peep (direktor), Aimi Hiir (direktor 1951–1962) ja Ida Noppel. Foto: Boris Mäemets

püüti süstematiseerida reservkogu kartoteeki vahetusnimestike koostamiseks. Katsetati andmeside võimalusi üleliiduliste infokeskustega. 1987. a. avatud arvutiklassis hakati arendama ülikoolirahva teist kirjaoskust. Enamaks polnud jaksu, sest NL-i infopoliitika ei soosinud selles osas raamatukogusid.

1980-ndate keskel alanud NL-i uue poliitilise kursiga saabunud võimalus maailmas vabamalt ringi liikuda ning spetsfondide likvideerimine töid halastamatult esile infosulu, milles olime aastakümneid elanud ja töötanud. Eesti Kultuuri Koondive (Rootsis) vahendusel saabunud rikkalik väliseesti kirjanduse annetus juhatas sisse Soome, Rootsi, Saksa, USA ja Kanada eestlaskonna, sealsete ülikoolide, teadusasutuste ning valitsuste algatatud välisabi projektid Tartu Ülikooli jt. taasiseseisvunud Eesti raamatukogudele kogude täiendamiseks, infotehnoloogiliseks moderniseerimiseks ning töötajate täienduskoolituseks.

1990. aastaid iseloomustab kiire infotehnoloogiline areng. Esimesed elektroonilised andmebaasid olid lugejatele kättesaadavad 1991. aastast. Juba 1992. a. võis raamatukogu suhelda välisilmaga interneti vahendusel. 1995. a. sügisel anti lugejate käsutusse avalik elektronkataloog INGRID – Eesti esimene. Kahekümneaastasest infotehnoloogilises mahajäämuses oli ÜR lääneriikidele järele jõudnud. 1996. a. ühines ÜR koos RR-i, EAR-i, TTÜR-i, TPÜR-i, EPMÜR-i, KMAR-iga Eesti Raamatukoguvõrgu Konsortsiumiks infosüsteemi INNOPAC rakendamiseks. 1992. a. suvel sai ÜR Euroopa Liidu dokumentatsioonikeskuseks Eestis. Varasemate aastakümnete peamise rahvusvahelise koostöövormi – publikatsioonide vahetuse – kõrval on osaletud

rahvusvahelistes koostööprojektides ning erialaorganisatsioonide töös.

1995. a. veebruaris Riigikogus vastuvõetud “Tartu Ülikooli seadus” fikseeris raamatukogu ajalooliselt kujunenud koostöö Eestis raamatukogusüsteemis – avalik universaalne teadusraamatukogu, rahvus-trükise säilitaja.

Raamatukogu näo kujundavad raamatukoguhoidjad ja lugejad üheskoos. Kui palju on raamatukogul olnud kahesaja aasta jooksul lugejaid, on raske ütelda. Täna ei saa kahjuks veel avaldada ka nende isikute täielikku nimekirja, kes on kahe aastajaga jooksul olnud raamatukoguhoidjad. Alustaja au kuulub Karl Morgensternile. Tema rajatud viisid edasi Emil Anders, Hugo Kapp, Wolfgang Schlüter ning Aleksandr Rastorgujev. Eesti ülikooli raamatukogu rajasid Friedrich Puksoo ja tema kõrval Eduard Vigel, Karl Weltmann, Otto Frymuth, Linda Lao, Marta Liblik, Viktoria Aavakivi. Nemad andsid nõukogude ajal ametisse asunud kolleegidele edasi akadeemilise vaimsuse.

Kaja Noodla, Aimi Hiir ja Laine Peep – kolm direktorit, kelle käe all suutis raamatukogu säilitada teadusraamatukogu maine, muutumata ideoloogiaasutuseks, millisena käsitles NL-i ametlik poliitika raamatukogusid. Laine Peep jääb ajalukku ka kompromissitu võitlejana uue raamatukoguhoone eest. Lea Trikkanti, Endel Valk-Falgu, Urve Tõnnovi, Helje Riivese ja Peeter Oleski tööd märgib 200. aastapäeva puhul antud raamatukogu hõbedane teenetemärk. EV presidendi teenetemärgi on saanud Kaja Noodla, Kalju Lepik, Elsa Loorits, Arvo Tering ja Ilmar Vene.

TARTU ÜLIKOOLI ERIALARAAMATUKOGUD

LILIA KÜLV

väliskirjanduse osakonna erialaraamatukogude spetsialist



Ajalugu

Erialaraamatukogu on raamatukogu, mille tegevus on seotud ühe (või mitme) ala kirjandusega ja tema peaeesmärk on erialase informatsiooni kättesaadavaks tegemine kasutajale võimalikult lähedal. Juba 19. sajandist on sellised väiksemad või suuremad raamatukogud kuulunud õppetoolide, instituutide, kliinikute ja laboratooriumide juurde. Nendest olemasolevatest kogudest on püütud eri aegadel ka saada ülevaadet. Ülikoolide raamatukogude koondkataloogi koostamise vajadusega pöördus ülikooli valitsuse poole prof. Konstantin Ramul 1927. a. Valitsus leidis ettepaneku olevat järgimistvääri ja andis küsimuse raamatukogukomisjoni otsustada. Komisjoni heakskiidul asus raamatukogu koostama ajakirjade koondkataloogi, mis ilmus trükist 1940. a. Raamatute koondkataloogi koostamiseks tegi 1932. a. ülikooli tollane rektor Johann Köpp ülikooli raamatukogu juhatajale Friedrich Puksoole ülesandeks selgitada välja ülikooli raamatukogu ja teaduskondade ning õppeasutuste raamatukogude vahet. F. Puksool tuli käia koha peal ja koguda andmeid kogude kohta. 1933–1934 kataloogiti 82 instituudi, kliiniku, laboratooriumi, seminari raamatukogus umbes 100 000 raamatut. Lisakoosseisu raamatukogule selle töö jaoks ei antud, need olid majanduskriisi aastad. Leevendamaks tööpuudust haritlaskonnas võimaldati raamatukogul palgata nn. riigi avalike tööde krediidist ajutist abijõudu. Kuigi allasutustele tehti ülesandeks saata keskkataloogi jaoks regulaarselt andmeid, ei peetud sellest kahjuks kinni ning koondkataloogi koostamine jäi ühekordseks aktsiooniks. 1950. aastate algul tõstatati ülikooli raamatukogude koondkataloogi probleem uuesti. 1953. a. jaanuaris tegi rektor pearaamatukogule ülesandeks koondkataloogi koostamise. Andmete õigsuse ja täielikkuse eest pidid vastutama kateedrite juhatajad ning teaduskonnaraamatukogude hoidjad. Kataloog loodeti valmis saada ühe aastaga. Paraku töö viibis ning tulemuski oli väga ebauhtlane. 1970. aastatel algas ülikooli väga autonoomsete raamatukogude tegevuse ühtlustamine. Esimeseks sammuks oli üleminek keskele komplekteerimisele ja kataloogimisele 1972. aastal. Uus süsteem võimaldas kasutada ökonoomsemalt TRÜ raha ja tööjõudu, hoidis ära liigse dubleerimise ning ühtlasi avanes võimalus peegeldada kõikides TRÜ allüksuste raamatukogudes olev kirjandus TRÜ raamatukogu kataloogides. Alustati ka väikeste kateedri- ja laboriraamatu-

kogude ühendamist teaduskonna või osakonnaraamatukoguks (keemiaraamatukogu, füüsikaraamatukogu, majandusteadusraamatukogu, ühiskonnateaduste raamatukogu). 1976. a. ilmus juhend kateedrite, laborite ja erialaraamatukogude korraldamise kohta, millele järgnes uuendatud variant (1987). Täiendavalt toodi juhendisse trükiteoste kirjeldamise osa. Juhendid olid abiks allasutuste erialaraamatukogude töö korraldamisel. 1980-ndate aastate lõpuks oli teadusraamatukogu ja tema viie haruraamatukogu kõrval veel 77 erialaraamatukogu.

Tänapäev

Raamatuvara korrastamine kerkis uuesti päevakorrale 90-ndate aastate teisel poolel, kui mindi üle arvutikataloogimisele. Alustati arvutiandmebaasiga INGRID. Samal ajal hakati tegema ettevalmistusi ühinemiseks INNOPAC-iga. Tollane direktor Peeter Olesk lülitas raamatukogu arengukavva ka projekti "TÜ raamatuvara", mis nägi ette ülikoolis oleva raamatuvara kirjeldamise, mille tulemusena luuakse TÜ raamatukogude elektrooniline koondkataloog. Selle projekti initsiaatoriks ja eeltööde läbiviijaks sai praegune direktor Toomas Liivamägi, kes selgitas allüksuste juhtidele, millised etapid tuleb läbida, selleks et kujuneks välja ühtne teadus- ja erialaraamatukogude infosüsteem. Saadeti laiali küsitluslehed, mis hilisemal läbitöötamisel andsid esmase (kuid mitte täieliku) ülevaate olemasolevast raamatuvarast. Samuti selgus, et paljude teaduskondade esindajad ja erialaraamatukogude töötajad on väga huvitatud, et nende raamatukogude raamatud oleksid nähtavad elektronkataloogis. Ülikooli raamatukogu pakkus omalt poolt allasutuste raamatukogudes olevate andmebaaside konverteerimist INNOPAC-i ning üld- ja erialast väljaõpet. 1999. a. alustati koondkataloogimisega. Esialgu liitusid koondkataloogiga raamatukogud, kus oli olemas teaduskonnapoolne toetus (sotsiaalteaduskonna, majandusteaduskonna, ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakonna raamatukogu). Teistes tekitas hirmu avatus. Arvati, et lugejaid hakkab rohkesti väljastpoolt teaduskonda juurde tulema. See pole nii. Kui raamatute kirjeldamise reeglid on kõigile ühesed, siis laenureeglid on igal raamatukogul õigus paika panna ise. Ainus tingimus on, et lugeja peab saama raamatut kasutada koha peal. Hilisem kogemus näitas, et lugejad ei hakanud ühelegi erialaraamatukogule tormi jooksma.

Koostöös infosüsteemide osakonnaga koostati erialaraamatukogudele bibliokirje ja eksemplari kirje töölehed. Raamatukogude töötajad said INNOPAC-i tutvustavat (Ülo Treikelder) ja kataloogimisalast väljaõpet (Lilia Külv). Kui Ameerikast jõudsid päralt ka asukohakoodid, võis töö alata. Paljudes erialaraamatukogudes on tööl raamatukogundusliku hariduseta (sekretär, üliõpilane) inimesed, ometi on nad kõik saanud hakkama. Tuleb ju selgeks õppida kataloogimisreeglid ja kataloogida ka MARC-formaadis. Selge on seegi, et igauhega tuleb ka individuaalselt töötada ning samuti peab kontrollima tehtud tööd. Vastutus on suur, sest ESTER on ju nähtav üle maailma. Erialaraamatukogude töötajatel on alati võimalus pöörduda abi saamiseks oma kontaktisiku poole, olemas on ka oma list: selle kaudu saab kiiresti anda teavet tööalastest muudatustest.

Koondkataloogis osalemine

Koondkataloogis osalemine annab erialaraamatukogude töötajatele juurde uusi võimalusi. Need on:

1. Täielik ülevaade oma erialaraamatukogus olevast kirjandusest.

2. Lisaks kataloogimismoodulile võimalus kasutada laenutusmoodulit (laenutamisprotsess kiire, kaob ära vajadus laenutussedelite täitmiseks). Samas ülevaade oma lugejaskonnast.

3. INNOPAC annab statistika tegemiseks palju erinevaid võimalusi.

4. Hea koostöövõimalus teiste INNOPAC-is osajatega (komplekteerimise valdkond, RVL).

5. Suuremad eneseharimise võimalused.

Selgituseks: kolme ja poole aasta jooksul on ülikooli raamatukogu pakkunud erialaraamatukogude töötajatele kõikvõimalikke õppusi ja seminare, nt. osalemist iga-aastasel Kääriku talveseminaril, Euroopa Liidu alaseid koolitusi, seminare Medinfokeskuses, lisaks otseselt tööd puudutavaid õppusi: perioodika USMARC-is, jätkväljaannete linkimine ja järjestamine, märksõnastamine INNOPAC-is, elektrooniline laenus. Lisaks kuuluvad kõik need erialaraamatukogud, kes on ühinenud INNOPAC-iga, erialaraamatukogude ühendusse. Sügisel on kavas ühendus registreerida kui mittetulunduslik ühing. Loodame sellest suuremaid võimalusi õppeotsustarbeliste stipendiumide taotlemiseks.

Mis saab edasi?

Teadlik ülikooli raamatukoguvõrgu väljatöötamine on toimunud juba kolm ja pool aastat. See on optimaalne aeg, et teha esimesi kokkuvõtteid. Esialgsed tulemused on lootustandvad. Samas peab tunnistama, et on tekkinud probleeme, mis vajavad lahendamist, sest ainult siis võime rääkida hästi korrastatud TÜ raamatukoguvõrgust. Kui 1999. aasta lõpuks oli INNOPAC-iga ühinenud 11 erialaraamatukogu (sh. 4 TÜ raamatukogu filiaali), siis 2002. aasta 1. jaanuari seisuga oli see arv juba 23 (sh. 5 filiaali). Liitumistaotluse on esitanud kaheksa erialaraamatukogu. Kahekümne kolmest erialaraamatukogust viis ärksamalt erialaraamatukogu

töötajat lisaks elektroonilisele kataloogimisele ka märksõnastavad raamatuid. Üheksal raamatukogul on elektrooniline laenus. On selge, et sellist suurt süsteemi tuleb hakata ohjama ning praegu on lausa ideaalne aeg reeglite väljatöötamiseks, sest meil on olnud piisavalt aega kogemuste omandamiseks.

Käesoleval kevadel valmis projekt "Raamatukoguvõrk Tartu Ülikoolis", mille töötas välja raamatukogu direktor Toomas Liivamägi koostöös Tartu Ülikooli Raamatukogu arenduskoguga. Selles dokumendis on täpselt kirjas, millised raamatukogud moodustavad Tartu Ülikooli raamatukoguvõrgu, kus nad paiknevad jne. Raamatukoguvõrgu moodustavad teaduskondade erialaraamatukogud, instituutide, kolledžite raamatukogud. Reeglina on igal teaduskonnal üks erialaraamatukogu asukohaga teaduskonna keskuses, teised on käsikogud. Käsikogude raamatud peavad olema samuti kataloogitud ESTER-is ja seda tehakse erialaraamatukogu kaudu, sest kasutajalitsentsi(töökoht) saab ainult erialaraamatukogu. Pealegi pole mõtet iga pisikest käsikogu eraldi arvele võtta (uue asukohakoodi tellimine Ameerikast, töötaja väljaõpe, litsentside vahetus). Ka väljaspool TÜ raamatukoguvõrku paiknevaid inforessursse võib kirjeldada koondkataloogis, kui nad on vajalikud Tartu Ülikoolile ja see leitakse olevat otstarbekas. Näitena võib tuua Balti Kaitsekolledži raamatukogu, Ühinenud Kaitsevõrgu Õppeasutuse raamatukogu, Riigikohtu raamatukogu, kes on samuti liitunud meie INNOPAC-iga. Nende raamatukogude puhul sätestatakse koostöötingimused eraldi lepinguna.

Mis puutub erialaraamatukogude töötajatesse, siis üha enam tuleb tõdeda, et erialaraamatukogus peaks vähemalt üks töötaja olema raamatukoguhoidja kvalifikatsiooniga, kelle oskused vastavad teatud pädevusnõuetele. Siin ei ole küsimus ainult väljaõppes (enamik inimesi on õpivõimelised), vaid probleemiks on kaadri volavus. Eriti halb on olukord seal, kus töötavad üliõpilased, kes on muidu väga tublid, aga nemad tulevad ja lähevad. Näiteks on ühes erialaraamatukogus selle 3,5 aasta jooksul koolitatud juba viis inimest, lisaks on viies raamatukogus vahetunud töötaja. Uue töötaja väljaõpe on aga pikk ja vaevanõudev töö.

Selline olukord tingis vajaduse õppeprogrammi järele. Allakirjutanu töötas välja erialaraamatukogude töötajatele 30-tunnise koolitusprogrammi, mis koosneb nii teoreetilisest kui praktilisest osast. Oli kõige soodsam aeg selle õppematerjali koostamiseks, sest just nüüd on kogunenud vajalikke teadmisi selle kohta, mis on raamatukogu töötajatele õppimise juures kõige raskemad ja arusaamatumad kohad. Ühtlasi on kogunenud hulgaliselt abimaterjali nii näidiste kui mitmesuguste lisadena.

Seega on sügisel uut hooaega alustades tunduvalt kergem uute erialaraamatukogude vastuvõtmine INNOPAC-i, sest on valminud dokument "Raamatukoguvõrk Tartu Ülikoolis" ja õppematerjal "Raamatute kataloogimine USMARC-is".

KUIDAS TEHA END NÄHTAVAKS

MARE RAND

käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna juhataja



“Ja kuidas te olete nähtavad...?” Seda laadi küsimuse esitas üks kolmest USA ülikooliraamatukogu direktorist oma ekspertkõlastusel Tartu Ülikooli Raamatukogusse 1998. a. jaanuaris.

Ja ometi olid nad pärast põhjalikku tutvumist käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonnaga (KHO) jaganud tunnustust kogude avatusele kataloogides ja trükiväljaannetes, nende rohkusele ja tasemele, samuti töötajate professionaalsusele! Kaartkataloogid on loomulikult orienteeritud eelkõige omamaisele teadlasele ja huvilisele. Trükikataloogid ja mitmesugused muud publikatsioonid on aastate jooksul kandnud teavet meie varadest maailma, kus seda on esmajoones vajanud ja kasutanud uurijad Saksamaalt, Rootsist, Soomest jm. lähimaadest. Informatsiooni tekitamine ajalooliste ja erikogude (vanatrükised, käsikirjad, kunstivarad, fotokollektsioonid) kohta eeldab aeganõudvat uurimistööd ja pole imestada, et sellealased elektroonilised infootsüsteemid polnud traditsioone austavas Euroopas veel mõni aasta tagasi kuigi jõudsalt juurdunud. Uue Maailma silmis oli see aga mahajäämus, mille olemuse on sõnastanud väga lihtsalt kolleeg Pennsylvania ülikooli raamatukogust: “kui sa pole võrgus, pole sind olemas”.

Niisiis – oleme asunud nähtavalt tõestama TÜ Raamatukogu ajalooliste ja erikogude olemasolu ja väärtust. Kõne all on enam kui 30 000 käsikirja-säilikut, 38 000 fotot, 10 000-leheline graafika- ja joonistuste kogu, aga muudki varad.¹

Tööleht käsikirjade ja fotode elektrooniliseks kirjeldamiseks laialdaste võimalustega INNOPAC-is koostati põhiliselt kirje keskmist tasandit arvestavalt, märksõnastamisel peetakse olulisena silmas ülikoolikesksust ja lugeja/uurija teabenõudluse kogemuslikku struktuuri. Iseseisvate andmekogumite esitamine WWW-s ja piltide/tekstide digiteerimine on teinud info veelgi kättesaadavamaks ja

¹ Raamatute, ka vanatükiste ja haruldaste raamatute kogusse kuuluvate trükiste elektrooniline kataloogimine toimub kodumaise ja välismaise kirjanduse osakondades. KHO-s on sisestatud oma kogude eestikeelse trükise eksemplarikirjet, mida tuleb laiendada eksemplari rariteetsust, füüsilist seisundit, omanikutunnuseid jm. kirjeldavate märkuste ja märksõnadega.

avardanud märgatavalt meie varade kasutajaskonna geograafilisi piire.

■ Elektronkataloogis ESTER on kollektsioonitasandil kirjeldatud TÜ Raamatukogu käsikirjakogu kõik lõplikult korraldatud isikuarhiivid (104; kokku 137), asutuste ja organisatsioonide arhiivifondid (15 fondi 23 nimistuga; kokku 25 nimistut) ning käsikirja- ja kirjakollektsioonid (5; kokku 7) samuti fotokogu ja seda täiendavad 7 fotode/slaidide erikogu. Kirjes esitatakse andmed fondimoodustaja (elu- või tegevusdaatumid, eri- või tegevusala, seotus ülikooliga) ja arhiivifondi kujunemise ning tulme kohta, piirdaatumid, säilikute arv ja sisukord ning iseloomustatakse kokkuvõtvalt arhiivifondis leiduvat ainet. Töömahukuse tõttu pole kollektsioonikirjes fondimoodustaja korrespondente välja toodud. Märksõnastamisel on piirdutud teadusalade laia määratlusega, lisatud on žanrimärksõnu ning olulisemaid nimesid, mis antud materjaliga seotud.

■ Arhiivifondide üldloendit võib sirvida TÜ Raamatukogu koduleheküljel eelnimetatud gruppide kaupa: <http://www.utlib.ee/ee/Kataloogid/isikuarhiivid.html>
http://www.utlib.ee/ee/Kataloogid/asutuste_arh_fondid.html
<http://www.utlib.ee/ee/Kataloogid/kollektsioonid.html>

Nimestike lühikirjetes tuuakse põhiandmed fondimoodustaja kohta, samuti säilikute hulk, materjalide piirdaatumid ja arhiivifondi korraldatuse aste. Kirjesse on lingitud vastav kollektsiooni-kirje ESTER-ist.

■ Kasutajal on kindlasti mugav sirvida süstematiseeritud fondinimistut arvutiekraanil oma töölaua taga. Katseliselt ongi alustatud arhiivifondide nimistute elektroonilist publitseerimist, need avanevad klõpsates nii vastavast kirjest ESTER-is kui ka isikuarhiivide nimestiku vastavast kirjest veebis (vt. nt. F 136 Lotman, Juri; F 143 Järveld, Peeter; F 148 Kadari, Helmut; F 162 Schlossmann, Karl; F 163 Saareste, Ernst Julius). Esimeses järjekorras saavad internetis kättesaadavaks paarkümmend viimastel aastatel korraldatud arhiivifondi.

■ Arhiivifondide üksiksäilikute bibliograafilisi kirjeid on ESTER-is juba üsna arvukalt. Ka arhiivifondi dokumenteeriva arhiivinimistu esialgu probleemseks näiv koostamine (INNOPAC-i käsikirjamoodulit ei ole omandatud) leidis lahenduse – teatava lisatööga saab selle rahuldavalt kätte vastavate bibliograafiliste kirjete listi töötlemise teel veebis. ESTER-is on kirjeldatud ja arhiivinimistusse hõlmatud näiteks ajaloolase Hillar Palametsa isikuarhiivi 115 säilikut (F 141, nim. 1) – ülekaalukalt käsitlused, kogutud mälestused ja muu süstematiseeritud aines Tartu ülikooli ajaloo kohta, ning sellega samaväärset materjali sisaldav Tartu ülikooli arhiivifondi iseseisev osa (F 55, nim. 5 *Käsitlused Tartu ülikooli kohta*; 31 säilikut).

■ Pearõhk on üksiksäilikute kirjeldamisel pandud aga sidusotsingu võimaldamisele kirjavahetustes ja -kogudes. Esimeseks katseks oli TÜ professorite Juri Lotmani ja Zara Mintsi ulatusliku epistolaarse isikuarhiivi kirjade elektrooniline kataloogimine. ESTER-i bibliograafiliste kirjete (2011 kirjet) väljavõttest loodi veebilehekülj, mis võimaldab otsinguid üksnes selle arhiivi piires ja sisaldab selgitavaid/abistavaid saatetekste ning täiendavaid nimestikke – vt. <http://www.utlib.ee/ee/andmebaasid/lotman/>. Ajaloolised kirjakogud on üks TÜ Raamatukogu käsikirjastu põhiväärtusi, mille vastu ülemaailmne teadushuvi on pidevalt kasvanud. 16.–19. sajandist pärinevaid saksa-, ladina-, prantsus-, rootsi-, itaalia- jm. keelseid suurvaimude kirju on hinnanguliselt ca 12 000. Mahukamad on Rootsi riigimeeste ja väejuhtide De la Gardie'de kirjavahetus 16.–17. sajandist, Riias 18. sajandil loodud I. J. v. Esseni kogu, 19. saj. I poolel Peterburis kollektioneeritud F. L. Schardiuse autograafide kogu ning TÜ professori Karl Morgensterni samal perioodil valdanud kirjavahetus. Käsil on neist F. L. Schardiuse kollektiooni elektrooniline kataloogimine (üle 3000 autograafi 2915 kirjaautorilt), millega jõutakse peatselt lõpule. OPAC avab teadusüldsusele teabe kirjade kohta sellistelt suurustelt nagu H. Chr. Andersen, L. van Beethoven, J. W. v. Goethe või Karl XII. Ka selle kogu kohta on kavas luua andmestiku piires kiiremaid ja mugavamaid otsinguid võimaldav veebilehekülj.

Alustatud on ka kirjade täies ulatuses skaneerimist, et neile sidusjuurdepääsu võimaldada. Visualiseerimise protsessis on veel otsustamata küsimusi, esimeses etapis valmivad TIF-vormingus tihedusega 300 dpi toodetud arhiivkoopiad CD-R-del.

■ Põhitemaatikalt ülikooliaineline fotokogu sisaldab nii ajaloolisi kui ka kaasaegseid kohavaateid, portreefotosid, mitmesuguseid kroonikavõtteid. Seda rikastavad erikollektsioonid ning teadlaste arhiivipäranditega saabuvad ülesvõtted. Elektroonilist kataloogimist alustati fotokogu enimkasutatavast osast – TÜ õppejõudude portreedest, mis moodustavad ligikaudsel hinnangul ca 40% kogust. Kata-

loogitud on ka varased paberfotod ja fotogravüürid menetluse leiutaja inglase W. H. F. Talboti kogust 19. saj. keskelt (F 42) ning TÜ professori E. Russowi stereofotokogu 19. saj. lõpust (F 66; 1011 säilikut), mis sisaldab peamiselt kohavaateid.

■ Nii portreede kui kohavaadete kirjed seotakse skaneeritud pildiga. Katsetamise käigus tuli esmalt lahendada töö tehnilisi küsimusi (skaneerimise parameetrite määramine jm.). Skaneeritakse TIF-vormingus tihedusega 300 dpi, mis on rahuldav nii pildi arhiveerimiseks kui ka reprodutseerimiseks, seejärel konverteeritakse pildifailid elektronkataloogis eelvaate andmiseks JPEG-vormingusse tihedusega 100 dpi. ESTER-is on võimalik skaneeritud pilte bibliokirjete (nende olemasolu on esmaltähtis) juurest klõpsates kohe näha. Praeguseks on skaneeritud üle 300 portree, nende arv kasvab jätkuvalt. Visualiseeritud on ka ühed olulisimad fotoharuldused – 10 W. H. F. Talboti kalotüüpi 1840. aastatest ja kõik 1011 stereofotot prof. E. Russowi kogust.

■ Välja on töötatud ESTER-i põhine veebilehekülj, mis võimaldab otsinguid üksnes portreekirjete kogumis. Lisaks otsingutele võib andmebaasis sirvida portreeteritud isikute, portreede autorite ning digiteeritud piltide tähestikulisi nimestikke. Portreede andmebaas veebis hakkab ühendama kõiki portreelisi piltteavikuid olenemata kandjast, juba võib leida esimesi gravüüride ja maalide kirjeid ning nende digiteeritud pilte – <http://www.utlib.ee/ee/andmebaasid/portreed/>. Kogu andmestik kasvab pidevalt, st. jooksvalt lisandub nii kirjeid kui ka pilte. Samalaadselt kavandatakse arendada tööd ka kohavaadetega. Seni on Russowi fotokogu peamiselt kohavaatelised pildid sirvitavad üksnes ESTER-is grupikirjete juures (nt. Tartu. Kassitoome (19 vaadet); või Käsmu. Kirik ja kalmistu (5 vaadet)), mis on koostatud E. Russowi enda loodud süsteemi ja pealkirjade alusel.

Arendustegevus on kulgenud kõiki KHO põhiülesandeid jätkuvalt täites (nelja liiki varade komplekteerimine, säilitamine, läbitöötamine, lugejate/uurijate teenindamine, varade tutvustamine), osalt alles katseliselt, mõneti raamatukogu pealiinide kõrval, ent IT osalusel ometi nende osana.

Uute infotehnoloogiliste võimaluste kasutamine on toonud esimesel etapil kaasa lisatööd, vähese tööjõuga edasi liikudes ei või katkestada senist töötlemispraktikat (nt. kaartkataloogide koostamine).

Seetõttu ei saa veel kõnelda käsikirjade, fotode või kunstiteoste elektrooniliste infopankade mahukusest, küll on aga nüüdseks põhijoontes välja töötatud süsteemus avatuma teabe andmiseks. Esimesi kogemusi oleme jaganud Eesti Rahvusraamatukogu kolleegidele, kus vastavad kogud on jõudsalt kasvamas.

MINEVIKKU HOIDES

ENE SARAP

ennistuskeskuse juhataja

Tartu Ülikooli vaimne ja materiaalne rikkus on tema 200-aastane raamatukogu. 1802. aastast tänaseni on siia komplekteeritud trükiseid, käsikirju, geograafilisi kaarte, graafikat – kokku 3,7 miljonit (ISO 2789 järgi) säilikut.

Kogu see rikkalik varamu vajab hoidmist. Varade hügieeni ja säilitusküsimustega on raamatukogus süstemaatiliselt tegeldud alates 1957. aastast, mil loodi töögrupp, kuhu kuulusid restauraator ja kaks köitjat. 1966. aastal alustas tööd hügieenisektor, millest 1. juulil 1970. a. moodustati hügieeni- ja restaureerimisosakond. Selle koosseisu kuulusid hügieenisektor, restaureerimisosektor ja köitekoda.

Osakonna tarmuka juhataja Endel Valk-Falgu eestvedamisel kujunes Tartus omaette restaureerimiskoolkond. Peagi rahvusvaheliselt tuntud restaureerimiskeskusesse tuldi õppima üle tolaeagse Nõukogude Liidu ja välisriikidestki.

Tänaseks on sellest osakonnast kujunenud kolm struktuuriüksust: säilitus- ja hooldusteenistus, köitekoda ning ennistuskeskus.

Tartu Ülikooli Raamatukogu ennistuskeskuses töötab kuus restauraatorit: Maiga Davõdov, Anneli Jõgi, Ene Sarap, Reet Sonn, Tiina Tensing ja Sirje Vesi. Pidev erialane täiendusõpe ja suhtlemine teiste restaureerimisasutustega nii kodu- kui välismaal hoiab meid kursis konserveerimis- ja restaureerimisvaldkonnas toimuvaga. Uuteks suundadeks osakonna töös on senisest mitmekülgsem koostöö Tartu Ülikooli kui õppe- ja teaduskeskusega ning lepingulise tegevuse mahu suurendamine.

Ennistuskeskuses konserveeritakse ja restaureeritakse põhiliselt pabermaterjale (raamatud, ajalehed, graafika, joonised, geograafilised kaardid, gloobused, käsikirjad, diplomid, fotod jne.), samuti paber-, tekstiil-, nahk- ja pärgamentkõiteid. Lisaks valmistame vajadusel ka auaadresse, nahkkarpe, vutlareid jms. Sageli anname säilitus-, konserveerimis- ja restaureerimisalaseid nõuandeid ja konsultatsioone.

Eelkõige teenindame raamatukogu, aga meelsasti abistame ka teisi Tartu Ülikooli allasutusi. Meie spetsialistid on restaureerinud mitmesuguseid materjale (graafikat, geograafilisi kaarte, makette) ülikooli ajaloomuuseumile, kunstimuuseumile. Paljude väiksemate muuseumide ja raamatukogudega on olnud aastatepikkune koostöö nende varade säilitusküsimuste lahendamisel (J. Liivi Muuseum, O. Lutsu Majamuuseum, Eesti Spordimuuseum, O. Lutsu nim. Tartu Linna Keskraamatukogu).

Meie restauraatorite kvalifikatsioon on võimaldanud neil teha nii teoreetilist kui praktilist tööd ka väljaspool Eestit. Viimastel aastatel on raamatukogu restauraatoritel tekkinud tihedamad sidemed Soome, Saksa ja Austria kolleegidega. Praktiliste oskuste ja teoreetiliste teadmiste arvestatav tase on lubanud meil olla praktikabaasiks nendele ajaloo-, keemia-, bioloogiaüliõpilastele, kes õpivad lisaerialana restaureerimist.

Praktikante oleme juhendanud alates Eesti kesk- ja kõrgemate õppeasutuste õppuritest kuni Saksamaa ja Soome restaureerimiskoolide lõpetajateni. Eriti tihedad ja vastastikku kasulikud sidemed on välja kujunenud Tartu Kõrgema Kunstikooliga. Käesoleva aasta nahaosakonna parim lõpetaja Hedvig Rajari sooritas meil oma diplomieelse praktika, millele järgnes diplomitöö 18. sajandi unikaalse nahkkõite restaureerimisest. Aastate jooksul meil õppinud spetsialiste töötab praegu kõigis Eesti suuremates restaureerimislaborites.

Ennistuskeskuses restaureeritud huvitavamatest töödest koostame aeg-ajalt rändnäitusi. Nende vastu on tuntud elavat huvi nii spetsialistide kui kõigi teiste kultuuripärandi säilitamisest hoolivate inimeste seas.

Sel aastal on üks põnevamaid töid olnud **Napoleon Bonaparte'i autograafi restaureerimine**. Kiri on adresseeritud Itaalia armee ülemjuhatajale, kelleks oli aastail 1796–1797 noor 27-aastane kindral Napoleon Bonaparte. Selles dokumendis palub itaalane Gamil Gatti, et tal lubataks püssiga küttingas käia. Küttingamise ainsaks eesmärgiks on ülemjuhataja hea tervise eest hoolitsemine menüü mitmekesistamise kaudu. „Kooskõlastatud ja Lombardia kindral-kubernerile tagasi saadetud. Itaalia armee ülemjuhataja Bonaparte“ – on kirjutatud palvele nurgelises, energilises käekirjas.

Restauraator Reet Sonn pidi murdekohtadest neljaks rebenenud, korduvalt nii siidile kui paberile dubleeritud määndunud käsikirja puhastama ja dublaazidelt eemaldama. Lehe tagakülg puhastati vanadest liimidest. Kirja neli osa ühendati tervikuks õhukesest jaapani paberist dublaa• i abil.

Omaette probleemikogum oli meie jaoks **geograafilise reljeefkaardi** *Europa von Bauerkeller. Farbendruck und Prägung von Bauerkeller & C Privilegert in Paris* restaureerimine. 19. saj. keskpaigast pärinevat kaarti säilitatakse TÜ ajaloomuuseumis. Koloreeritud, paberiga kaetud ja kipsist reljeefidega kartongalusel kaart oli tugevasti deformeerunud. Selle objekti ennistusprotsess kujunes väga pikaks. Kaardi pinna puhastamine lakist ja mustusest ning sirgeks-painutamine võttis allakirjutanul aega kaks kuud. Seejärel võis asuda kaarti parandama. Täideti kipsist olnud praod ja lõhed. Asendati ääreriba puuduv osa, kinnitati värvid. Lõplikuks stabiliseerumiseks kulus kolm kuud.

Kui vana raamat, näiteks eestlaste jaoks raamatute raamatu tähenduse omandanud, 1739. a. trükitud Suur Piibel on kui aegade side, siis restauraatorid on selle sideme hoolsad hoidjad.

T AASRAKENDATI REFERENTIDE SÜSTEEM

KÄRT MIIL, referent

KERTU URI, väliskirjanduse osakonna juhataja



Tartu Ülikooli Raamatukogus alustati referentide süsteemile üleminekut 1. detsembril 2000 ja käivitus see täies mahus 1. märtsil 2001. Õigemini taas-käivitus, sest referentide süsteemi on ülikoolis raken-datud ka varem.

50-ndatel aastatel olid referentideks raamatukogu-töötajad, kelle peamiseks ülesandeks oli raamatu-kokku saabunud uudiskirjanduse tutvustamine teaduskondades. 70-ndatel ja 80-ndatel seevastu olid referendid ülikooli professorid, teadurid, assistendid, aga ka laborandid, kusjuures referentide nimekirja oli kinnitanud ülikooli juhtkond. Neil aastail oli referentide ülesandeks eelkõige komplekteerimis-informatsiooni vahendamine teaduskondadest raamatukogule ja vastupidi. Referentide süsteem hääbus 90-ndate aastate alguses nii muutuste tõttu ühiskonnas ja ülikoolis kui ka finantseerimise kõikumise ja teavikute hüppelise hinnatõusu taga-järjel. Kontaktid teaduskondadega muidugi jäid, aga enam ei saanud rääkida tervet ülikooli hõlmavast süsteemist. Varasemate süsteemide miinuseks oli referentide suhteliselt kitsas tegevusvaldkond – peamiselt komplekteerimisinformatsiooni edasta-mine –, katmata jäi koostöö muudes valdkondades.

90-ndate aastate lõpus hakati Tartu Ülikooli Raamatukogus järjest enam mõtlema referentide süsteemi taaslustamisele. Need olid aastad, mil muutusid kiiresti nii infotarbija vajadused kui ka raamatukogu roll ühiskonnas. Hoolimata endiselt kõikuvast finantseerimistasemest, või just seetõttu, kasvas vajadus ka adekvaatsema komplekteerimis-informatsiooni järele. Informatsiooni hulk maailmas oli hüppeliselt kasvanud ning selles orienteerumine tekitas vajaduse eriala-infospetsialisti järele. Ka oli raamatukogus toimunud olulisi muutusi – üleminek elektronkataloogile, mitmed uued teenuseliigid *etc.* Kuna muutused raamatukogus ei jõudnud alati ülikoolini, tekkis vajadus tihedama, otsesema, per-sonaalsema suhtlemise järele.

Raamatukogu juhtkond koos arenduskoguga võttis 14. detsembril 2000 vastu otsuse minna üle referentide süsteemile ja kujundada sellest uus raamatukogu ja ülikooli vahelise suhte mudel. Referendid leiti valdavalt oma maja töötajate hulgast – see oli eelduseks, et suhe raamatukogu ja ülikooli vahel oleks raama-tukogust kujundatav ja juhitav.

Referentide tegevusest

Kui varasematel aastatel oli referentide ülesanne

peamiselt vahendada komplekteerimisinformatsiooni, siis nüüd otsustati referentide funktsioone laiendada. Referendi ülesandeks Tartu Ülikooli Raamatukogus on **kõigi raamatukoguga seon-duvate probleemide vahendamine teaduskonnast raamatukogu juhtkonnale või osakondadele.**

Referentide peamiseks ülesandeks oli ja on teenuse viimine oma sihtgrupini ning teenuse arendamine **vastavalt sihtgrupi vajadustele.** Kuna Tartu Ülikoo-li puhul on tegemist klassikalise ülikooliga, kus ainevaldkondade hulk on väga suur, siis jagati see eri üksusteks kas teaduskonna, osakonna või insti-tuudi tasandil. Praegu töötab meil 18 referenti, kelle ülesanded teaduskonniti erinevad. Erinevad on ka teaduskondade vajadused.

Kõigepealt pidi referent endale teadvustama, et raamatukogu tegevuse väljund kliendi jaoks on teenus ning kõiki tegevusi – alates komplek-teerimisest ja töötlemisest kuni mõnusa töönurga kujundamiseni – arendatakse kasutaja huvidest lähtuvalt. Teaduskonnale kui teenuse tarbijale pakuti referendi kaudu raamatukogu ressursse ning anti võimalus esitada raamatukogule oma soovid õppe-ja teadustööd toetava infotegevuse korraldamiseks. Vabad käed jäid õppejõududele-teaduritele oma kitsama eriala materjalide tellimisel ja kasutuskorra määramisel. Referendi ülesanne oli ja on õppida tundma teaduskonnas valitsevat töörütmi, arengu-plaane ja soove ning vastavalt sellele teha ettepane-kuid raamatukogu pakutavate ressursside kasuta-miseks.

Referendile oli see suhteliselt uudne lähenemisviis ning nõudis senisest erinevat suhtumist nii iseenda töösse kui oma tegevuse tulemustesse. Tradit-siooniliselt on raamatukogutöötaja osakonnakeskne – ta kas komplekteerib, teenindab, liigitab, infor-meerib, kirjeldab teavikuid vms.

Referendil tuli end kõigi tööloikudega kurssi viia ning läbi mõelda nii üksiktegevused kui kompleksne tulemus, sest kasutajani jõuab tulemus. Ei piisa sellest, kui raamatukogutöö protsessid on professio-naalselt sooritatud – nende koosmõju peab andma kliendile soovitava tulemuse.

Teaduskondades kontakti leidmine nõudis head suhtlemisostkust ja kindlat teadmist raamatukogu võimalustest. Raamatukogu alustas **raamatu-osturaha** pakkumisest referendi kaudu, sest see oli üsna kindel võimalus teaduskonna huvi äratamiseks ja suhete loomiseks. Referentide süsteemi toetuseks

ja tasakaalustatud komplekteerimise tagamiseks jagati 2001. aastal esmakordselt 60% raamatukogule eraldatud komplekteerimissummast teaduskonniti, sõltuvalt teaduskonna eelarve osakaalust ülikooli eelarves. Referent teatas igale teaduskonnale nende osa (raamatukogule eraldatud) komplekteerimissummadest ja teaduskonna nõukogu otsustas summa edasise kasutamise. Proportsioonid õppe- ja teaduskirjanduse vahel määrati lähtuvalt ülikooli lähiaja eesmärkidest. Viimastel aastatel on olnud prioriteetideks teadusajakirjade ja õppetööd toetavate materjalide hankimine. Referendil on selles protsessis nõuandev ja suunav roll. Samuti jälgib referent raha tasakaalustatud kulutamist kõigi tema vastutusalas olevate struktuuriüksuste vahel. Paraku toimus see erinevalt – kui teaduskond otsustas kogu raha eest tellida ainult ajakirju, siis ei tekkinud alust pidevaks kontaktiks, samuti nihkusid paigast raamatukogusisesed komplekteerimispõhimõtted. Enamikus teaduskondades avanes aga referendil õppetoolidest komplekteerimisinformatsiooni hankides võimalus heade koostöösuhete loomiseks.

Ka teine projekt – **avakogude ümberkujundamine** vastavalt teaduskonna õppejõudude soovitudele – pakkus häid koostöövõimalusi, kuid nõudis ka õppejõududelt rohkem. Seda on kasutatud erinevalt, kuid õppejõudude osalus avakogude reformimises ja ümberkujundamises on olnud äärmiselt kasulik. Sellest algas ka lugemissaalide ümberkujundamise ja täpsema profileerimise kava, mis peaks teostuma 2003. aasta jooksul.

Kolmandaks pakuti teaduskonnale võimalust saada vastuseid **erialainfo päringutele**. Et usaldataks raamatukogu eriala-infospetsialisti antud teavet, peab referent olema tõestanud oma kompetentsust. Kogemuse põhjal aktsepteeritakse rohkem neid referente, kellel on vastav erialaharidus, sest nad on kompetentsed mitte ainult infootsingu alal, vaid tunnevad ka eriala spetsiifikat ja terminoloogiat. Teaduskonna uurimisteede, arengukava ja teadussaavutustega kursisolek on päringutele vastamise ja pideva suhtlemise kaudu lihtsam. Seega – mida rutem leiab teaduskond referendiga ühise keele, seda rohkem võib ta loota kompetentsele teenindusele.

Referendi töö kolm peamist eesmärki on täidetavad vaid teaduskonna hea tahte olemasolul, kuid on ka valdkondi, mis nõuavad otsustusi ja ümberkorraldusi teaduskonna enda töös. Nimelt on referendi üks ülesandeid teaduskonnas ülalpeetavatest **erialakogudest ja käsikogudest ülevaate saamine** ning otstarbekaks töökorralduseks ettepanekute tegemine. Lubada referent oma territooriumile nõuab teaduskonnalt usaldust ning tahet arvestada tema nõuannetega. Sellest on kasu eelkõige teaduskonnal endal, sest ülevaadet olemasolevast infost vajavad nad ju ise. Teaduskonna valduses olevate raamatute kättesaadavaks tegemine elektronkataloogi kaudu on tekitanud vastuväiteid ja kogemus on näidanud, et erialaspetsiifiliste teadusmonograafiate vastu tunneb huvi üsna kitsas kasu-

tajate ring. Vastava informatsiooni kättesaadavus on aga oluline, sest sageli ei osata prognoosida, kas samu väljaandeid võivad vajada ka lähedaste erialade spetsialistid.

Väga oluliseks peab raamatukogu **erialainfo otsingu õpetamist tudengitele**. Raamatukogu paneb järjest rohkem ressursse elektroonilise informatsiooni ostmisele, ka pakub internet pidevalt muutuvaid võimalusi informatsiooni leidmiseks. Kõiki infovajajaid pole võimalik individuaalselt juhendada, paljud pole aga teadlikudki elektrooniliste andmebaaside ja elektrooniliste ajakirjade olemasolust ning kättesaadavusest. Seetõttu on raamatukogu eesmärk lülitada infoallikate otsing ülikooli õppekavadesse. Kuna mõte nõuaks teaduskonnalt juba põhimõttelist otsust ning rahalist ressursi, peavad ka nemad tunnetama vastava õppe vajadust, ja seda, et referent on aktsepteeritud õpetaja. Infootsioskus on mõne eriala tudengite valitud erialast väga kaugel ja nad ei ilmuta erilist huvi selle õppimise vastu, nõnda on määrava tähtsusega aine esitamise oskus. Väga palju sõltub ka õppejõust, kas ta on harjunud elektroonilist informatsiooni kasutama ja missugused on tema senised raamatukogu kasutamise kogemused. Õpetajatena on taas eelisolukorras erialaharidusega referendid, keda teaduskonnal on põhjust usaldada, ja tänu neile on mitmes teaduskonnas vastav õppetöö käivitunud.

Praeguseks on üleminek referentide süsteemile leidnud positiivse vastukaja. Vähem tähtis pole ka asjaolu, et senine kriitika, miks raamatukogu ei osta teaduskonnale vajalikke teavikuid, on asendunud mõistmisega, sest raamatukogu käsutuses olevad raamatuostusummad on senisest läbipaistvamalt välja toodud. Teaduskonnad on hakanud aktiivsemalt raamatukoguga suhtlema ja koostöö mitmes valdkonnas on muutunud tihedamaks.

Aktiviseerunud on õppetoolides-teaduskondades paiknevate teavikute elektronkataloogis kirjeldamine. Peakogu paindlikkus on mitmes valdkonnas, sh. teeninduses, suurenenud. Teavikute valik avakogudes on parem, laenu tähtajad paindlikud, koostatud on ainepakette, pakutud deponeerimisvõimalusi *etc.*

Esimesed raamatukogupoolsed kokkuvõtted referentide töö tulemuslikkusest on samuti tehtud.

1.–28. juunini 2002 toimus referentide töötulemuste ja sellele ametikohale esitatavate nõuete vastavuse hindamine. Tehti referendi teadmisi hindav test, küsiti hinnangut teaduskonnast ja referentidega kokkupuutuvatest osakondadest raamatukogus ning viidi läbi arenguvestlus. Saadud tulemused vajavad veel põhjalikku analüüsi. Kui "Raamatukogu" lugejatel on huvi, võib sellest kirjutada edaspidi.

Referendi võimuses on tunduvalt rohkem, kui esialgu paistab. Referent kujundab teaduskonnas raamatukogu imago ja temast sõltub, kas teaduskond peab raamatukogu usaldusväärseks partneriks. Kui teaduskond tunnetab, et referent on talle kasulik ning suudab tema heaks midagi ära teha, on eesmärk täidetud.

RIIK PEAKS TEADUSE ARENDRAMIST VÕTMA KUI TERVIKUT

TÖNIS LUKAS vastab TÜR-i avalike suhete spetsialisti MADIS ORAVA küsimustele. Avaldame vestluse seoses Tartu Ülikooli Raamatukogu aastapäevaga.

Olete olnud Tartu Ülikooli Raamatukogu lugeja pikemat aega, mis on muutunud võrreldes Teie õpinguaastatega ja millised mälestused tulevad kõige eredamalt meelde tudengiajast?

Olen tõesti viimaseid õnnelikke, kes sai oma üliõpilaspõlve esimesel semestril tegutseda veel kohekohe suletavas vanas raamatukogus Toomel.

Midagi erilist esimese kursuse tudeng seal muidugi ei teinud. Lappasin katalooge, kasutasin teatmekirjandust, sekka lugesin mõnd raamatutki. See aeg oli veel seminariraamatukogu hiilgeaeg, sest seal käidi puhtalt õppimas. Nüüdseks on ka selle funktsiooni uus raamatukogu ammu üle võtnud, sest ruumi on kõigile – nii uurijatele kui lihtsalt lugejatele.

Mäletan, et uus raamatukogu käivitus siiski küllaltki kiiresti pärast ümberkolimist. Juba esimese kursuse teisel semestril, kui oli tarvis kirjutada kursusetööd ja ajalooringi ettekande jaoks erifondis töötada, ei tulnud materjali kättesaamise ja endale koha leidmisega mingeid tõrkeid ette.

Tollased üliõpilased elasid uutesse tingimustesse kõrvuni sisse ilmselt ka seetõttu, et enneolematult suur kohvik oli pikalt lahti. Muide, raamatukogul sobibki järjepidevust hoida ja seetõttu on märkimisväärne, et kotletileivad ja muna majoneesis on tänaste tudengite konspektide vahele jõudnud endiselt tuntud headuses. Kuigi jah, Laine Peebu ajal konspekte ja raamatuid kohvikulaudadele ei lastud laotada...

Ka raamatukogu lahtiolekuaeg kella kaheksast õhtul kümneni sobis pea täiuslikult. Kuigi sessiajal tekkis vahel tunne, et oleks see raamatukogu ometi ööpäev läbi lahti! Ettevõtlikumad üliõpilased sättisid ennast sinna vahel kuuldavasti ööbimagi.

Osalesin usinasti raamatukogu korraldatud teabehankimisvõistlusel "Informiin" ja uue raamatukogu viiendaks aastapäevaks olin ilmselt nii riulite külge kasvanud, et mind kutsuti aastapäeva aktusele üliõpilaste nimel raamatukogu peret tervitama.

Haridusministrina seisite teadusraamatukogude arendamise eest, millised protsessid käivitasite?

Tõepoolest oli teadusraamatukogude liigitus ja rahajaoitusmehhanism seni kaunikesti süsteemitu. Seda tüüpi raamatukogud allusid eri ministee-

riumidele ja ülikoolide teadusraamatukogude rahastamiseks polnud riik endale võtnud selget kohustust. Sellest tuligi, et kuigi TÜR-l on võrreldes näiteks Tallinnas asuva Eesti Akadeemilise Raamatukoguga igapäevafunktsioone rohkem, jäi tema riiklik rahastamine viimasele siiski selgelt alla. Käesoleva aasta eelarvesse planeeriti Tartu Ülikooli Raamatukogule spetsiaalne lisasumma. Nagu ka kõigi teadusraamatukogude finantseerimise viimine ühtsete põhimõtete alla. Kirjutasin alla kokkuleppe ülikoolide rektoritega, mille põhjal hakkab teadusraamatukogude riiklik finantseerimine aasta-aastalt tõusma.

Akadeemiline Raamatukogu antakse mitmepoolse kokkuleppe alusel Tallinnas ühendatavatele ülikoolidele. Haridusministeerium võttis selle juba eelnevalt Kultuuriministeeriumilt enda valitsemisalasse. Nii avanesid võimalused teadusraamatukogunduses läbivate printsiipide rakendamiseks. Nende printsiipide lõplikuks kokkuleppimiseks esitati tellimus ettepanekute saamiseks Toomas Liivamäele kui hinnatud eksperdile. Ettepanekud ministeeriumile laekusid õigeaegselt. Samas on minuni jõudnud teave, et kavandatud protsessid ei liigu sel aastal enam nii kiiresti, kui oli ette valmistatud.

Kas Haridusministeeriumi ja ülikoolide rektorite vaheline kokkulepe hakkab toimima?

Kuna Eesti majandusnäitajad tõusevad jätkuvalt, on uuel valitsusel üle hulga aastate avanenud võimalused teha lisaelarveid, siis arvan, et finantskokkulepet hakatakse järgima. Loodan ka, et võimalikult kiiresti rakendub plaanitud üleriigiline teavikute hankimise süsteem ja järgitakse süsteemseid põhimõtteid teadusraamatukogude võrgu korrastamisel.

Olete töötanud uurijana ka välismaa ülikoolide raamatukogudes. Kas nende ülikoolide raamatukogud on võrreldavad TÜ Raamatukoguga?

Humanitaarina näeksin hea meelega, et ka meil rakendataks Göttingeni ülikooli raamatukogule sarnane nn. avahoidlate süsteem.

Kuigi möönan, et hoone praegune jaotus seda hästi ei võimaldaks. Aga see on vaid üks viis kohandada välismaist kogemust. Üldises plaanis saab aga öelda,

et Tartu Ülikooli Raamatukogus on ju ruumi piisavalt. Eraldi asuvad uudiskirjanduse, rariteetide ja teatmekirjanduse saal, tsentraalne digitaalne infosüsteem.

Kõike annab uuendada, aga üldiselt pole midagi häbeneda. Raamatukogutöötajad annavad minu meelest kohati asjatundlikumat nõu, kui see paljudes teistes teadusraamatukogudes välja kukub. Kõigele sellele lisaks ei ole paljudel raamatukogudel nii suurt konverentsisaali.

Mul on hea meel, et Tartu Ülikooli Raamatukogu on saanud ka riigilt otseinvesteeringuid, kuigi neid võiks olla rohkem – vaadates just raamatukogu ajaloolist ja mitmekülgset rolli.

Reaal- ja humanitaarteaduste vastuolu – kas kunstlikult tekitatud probleem? Kas rahvuskultuuri arendamist, mille osaks on ka raamatukogud, peaks eelistama või peaks riik hoopis rahastama IT, geenitehnoloogia jms. teadusvaldkondi?

Riik peaks eesti teaduse arendamist võtma kui tervikut, mille sees oleks kõigil kokkulepitud suundadel võimalik areneda. On tõsi, et mitmesuguste tehnoloogiate arendamiseks on väga suur roll rahvusvahelisel koostööl. Riigi roll on luua siin avatud tingimused, raha tuleb suurelt osalt ka väljastpoolt.

Humanitaaria nõuab omakorda vähem otseseid investeeringuid, aga sellealane rahastamine on enamasti ikka ainult meie oma ühiskonna kanda. Kuigi ka siin ei või rahvusvahelisust alahinnata. Kui rääkida otseselt rahvusteadustest, siis ka nende saavutused peavad olema heal rahvusvahelisel tasemel, kuid nende arendamise eestikeelse ruumi peame me ikka kindlustama ise.

Kui tahame, et meie ülim mark – meie eesti keel – kestaks, peame oma maa, kultuuri, ajaloo, keelte uurimise, aga ka kõigi teadmiste emakeeles mõtestamise ja levitamise valdkonnas tegema üha suuremaid pingutusi. Keegi teine neid meie eest ei tee.

Milline on Teie meelest Tartu Ülikooli Raamatukogu tähendus ülikoolile ja Eestile?



MART LAAR:

Pole olemas ülikooli ilma raamatukoguta. Tartu Ülikooli Raamatukoguta poleks Tartu Ülikool see, mis ta praegu on Eestile. See on ilmselt kõige lühem ja selgem vastus küsimusele.

Kuid lisaks on selle raamatukoguga seotud ka tuhandeid emotsionaalseid mälestusi, mis loovad inimese jaoks mõiste ülikooliaeg.

Mul oli õnn töötada ka ülikooli vana raamatukogu vapustavas õhkkonnas, kus sajandite vaimusind tahes-tahtmata kohustas oma noore eluga midagi peale hakkama.

Olen seisnud ka ülikooli uue raamatukogu ehituse ja avamise juures ning näinud, kuidas seegi maja vaimuga täitub.

Mida rohkem seda vaimu on, seda tugevam on Tartu Ülikool, seda tugevam on Eesti. Seda vaimu tahaksingi soovida Tartu Ülikooli Raamatukogule.



PEETER OLESK:

Ma ei piirduks Tartu Ülikooli Raamatukogu tähtsusega Eestile ja Tartule, sest seda mõõtkava on liiga vähe. Asetaksin raamatukogu nelinurka, mille ühes tipus on Maailm, teises Eesti, kolmandas Tartu ja neljandas Mina. Kusjuures see ei oleks ainus nelinurk, mille keskel raamatukogu asuks.

Teistsuguse nelinurga saame, kui seame ühte tippu Uurimistöö, teise Õppimise, kolmandasse Avaliku Hariduse, neljandasse Interdistsiiplinaarse Kommunikatsiooni.

Kolmandat moodi nelinurk tekib siis, kui ühte tippu jääb Ülikooli õppejõud, teise Teadlased mujalt, kolmandasse Tudeng ja neljandasse Eneseharrjad.

Raamatukogu peab suutma tasakaalustada kõiki tippe ja kõiki nelinurki. Kes sellest aru saab, on meie raamatukoguga alati rohkem rahul kui enesega, kes ei saa, see ei oska peeglistse vaadata.

Erinevatel põhjustel suureneb lugeja või, täpsemini öeldes, raamatukogu tarbija anarhilisus väga ruttu. Ühes sellega kasvab tarbija pealiskaudsus. Kogen seda üha, kui pean vaatama läbi endast nooremate humanitaaride kirjutisi. Nad ei oska orienteeruda selles, mis on tehtud enne neid.

Sellele kallakule vastukaaluks

peaks tugevnema mälu **preskriptiivsus**, mille alusena nii suur infosüsteem nagu *alma mater Tartuensis*'e raamatukogu on vaieldamatult väga heade eeldustega. Ehk lühidalt – meie raamatukogu kui mälu keskuse roll kasvab.

Samaaegu peaks vaimsete väärtuste maailmas kasvama ka **fundamentaalsuse ja entsüklopedismi** osakaal.

Esimese all mõistan ma teadmiste põhjalikkust. Mitte sertifitseeritud kompetentsi, vaid eruditiooni usaldatavust.

Teise all pean ma silmas teadmiste avarust ja nende interpreteerimise oskust. Seda, et sa pead oskama kommunikeerumise erinevaid mehhanisme ning suundi. Ka selleks on ülikooli raamatukogu väga hea ning suurte ajalooliste traditsioonidega paik.

Kuid kaasaegses maailmas peab unikaalsus olema kogu aeg profileeritud.

Ma ei hakka omavahel võrdlema folkloristika-alaseid kogusid Tartu Ülikooli Raamatukogu peakogus; Humanitaarraamatukogus; Eesti Kirjandusmuuseumi folkloristika osakonnas ja sama muuseumi Arhiivraamatukogus: ajalood ja võimalused pole olnud võrdsed.

Okupatsiooniaegse paguluse ning samaaegse Nõukogude Liidu välise folkloristika trükised võiksid olla kõige laiemalt esindatud Arhiivraamatukogus. Et Tartu Ülikooli Raamatukogu integraalses etnoloogias ja kultuuri-uurimises käiks ajaga kaasa, selleks peabki olema ka raamatukogu see tahk – üks paljudest – perspektiivselt profileeritud.

Olles näinud suhtumist raamatukogu juubelisse väga lähedalt, suhtun ma pidulikesse kõnedesse enam kui ironiliselt. Ent erinevalt silmakirjateenritest mina Tartu Ülikooli Raamatukogu integraalsuses ei kahtle. Ma olen seda kogenud ja selles veendunud.



LINDA KASK:

TÜR-i olulisust ülikoolile endale ja kogu Eestile on ju raske üle tähtsustada või üle hinnata. Liialdamata on raamatukogu ülikooli väga tähtis osa – õppe- ja uurimustöö toetaja. Eesti jaoks on TÜR olnud läbi aegade kultuurimälu talletaja, eesti haritlaskonna kujundaja, kultuurile ja teadusele arengueelduste looja.

Arvan, et iga RK lugeja suudab selle enda jaoks täpsemaks mõelda, kas või mõne Tartu Ülikoolis õpetanud või õppinud isiku najal. Sest usun, et kuni üsna viimase ajani, IT revolutsioonini, ei ole ükski neist toime tulnud ülikooli raamatukoguta.

Raamatukoguhoidjana tahan rõhutada, et just Tartu Ülikooli Raamatukogu on olnud samuti ligi kolmveerand sajandit meie erialase mõtte edasiviija.

Alustati ju raamatukoguhoidjate erialast koolitamist Tartu Ülikoolis 1927. aastal raamatukogu juhataja Friedrich Puksoo eestvedamisel ja see kestis raamatukogu najal üle 40 aasta, kusjuures enamik erialaõppejõududest olidki TÜ Raamatukogu töötajad.

Minu õpiajal, 50-ndate lõpus, olid Elsa Kudu, Kaja Noodla, Arda Kirsal ja mitmed teised need, kelle erudeeritus, erialane pühendumus, oskus raamatukogutöö teha köitvaks lausa lummasid.

Ülikooli raamatukogus on alati, ka keerukatel aegadel ja murelikes olukordades, olnud tugev ühtekuuluvus-, selgelt väljendunud väärikus- ja uhkustunne oma raamatukogu üle.

Ja seda põhjusega – oli ju Tartu Ülikooli Raamatukogu ka nõukogude ajal koht, kust algasid uued mõtted, uudsed üritused.

Raamatukogu sisukad teaduskonverentsid, ettekandjaks arvukalt oma raamatukoguhoidjaid, olid oodatud sündmus, samal ajal kui mõnes teises raamatukogus huvi oma kogude (ja üldse uurimistöö) vastu oli üsna tagasihoidlik.

Pigem rahale kui vaimule keskendunud ühiskonnas on hakatud aga rääkima ka raamatukogudevahelisest konkurentsist. Ometigi peaks meie ühine eesmärk olema koostöö lugeja parema teenindamise nimel.

Selles seoses tahaksin öelda, et minu meelest on Tartu Ülikooli Raamatukogu tähendus Eestile samaväärne meie teiste heade kogudega, väärikate – Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu, Rahvusraamatukogu, Akadeemilise Raamatukoguga, aga ka õige mitme teise ülikooli, teadusasutuse vm. raamatukoguga. Ei tohiks ju näiteks alahinnata mõne teadusinstituudi raamatukogu, kui selle kogud on eriala tippspetsialistide arvates vastava eriala parimad.

Kutseühingus tegevana olen rõõmus, et TÜR-is jätkub siiani häid erialaspetsialiste, kes tahavad raamatukogunduse arendamisele kaasa aidata, tegutsedes ERÜ, ELNET Konsortsiumi või muudes toimkondades.

Eks sama mõtet täidavad ka raamatukogus toimuvad igaaastane Puksoo päev, mitmesugused seminarid ja ettekandepäevad.

Siiski näen raamatukogu personalipoliitikas ja koosseisude kujundamisel ohtlikku tendentsi, mis osutab meie eriala vähestele väärtustamisele. Võib arvata, et mõnedki sammud on tehtud n.-ö. sundkorras – rahapuudusel, sellele vaatamata oleks raamatukogu ülesanne hoida oma häid spetsialiste ja head nime.

Loodan väga, et ülikool mõistab edaspidi oma raamatukogu erakordsust, mille on talle kinkinud aeg, ja mida peaks praegune ja ka tulevane, õppiv põlvkond täpselt tajuma ja targalt edasi kandma.

"Trükiväljaandest digitaalseni. Tartu Ülikooli Raamatukogu 200"

12.–15. oktoobril 2002. a.

KONVERENTSI KAVA

Pühapäev, 13. oktoober

Kell 10.00 Registreerimine

11.00–13.00 **Avaistung**

Tartu Ülikooli Raamatukogu täna ja tulevikus. Toomas Liivamägi, Tartu Ülikooli Raamatukogu
Raamatukogude tulevik: ülemaailmse elektroonilise informatsiooni infrastruktuuri osa. Prof. Elmar Mittler,
Alamsaksimaa Riigi- ja Ülikooliraamatukogu Göttingenis

Ülikooliraamatukogu osa võrgupõhises õpikeskkonnas. Jens Thorhauge, Taani Riiklik Raamatukoguamet

15.00–17.00 **Konverentsi 1. istung**

Ettekannete kogumiku tutvustus, organisatsioonilised küsimused jm.

Ülikooliraamatukogu ülikoolis: väärtus ja mõju. Prof. Aira Lepik, TPÜ

Teadusraamatukogu osatähtsusest informatsioonilise infrastruktuuri kujundamise protsessis teadus- ja arendustegevuse kindlustamiseks: ülikooliraamatukogud Eesti teadus- ja haridussüsteemis. Anu Nuut, RR

18.00–20.00 **Pidulik vastuvõtt TÜ Ajaloomuuseumi Valges saalis**

Esmaspäev, 14. oktoober

9.00–12.40 **Konverentsi 2. istung**

Raamatukogu digitaalses keskkonnas: majanduslikud ja õiguslikud aspektid. Silvi Metsar, RR

ProPrint – Print on Demand. Dr. Karen Strehlow, Alam-Saksimaa Riigi- ja Ülikooliraamatukogu Göttingenis

Baltikumi virtuaalraamatukogu. Dr. Hans-Armin Knöppel, Greifswaldi Ülikooli Raamatukogu

Nähtamatud vesimärgid ja informatsioonikihid elektroonilistes publikatsioonides ja infosüsteemides. Dr.

Arkadiusz Liber, Wrocławski Tehnoloogiaülikooli arvutiteaduse osakond

Digitaalse keskkonna mõju rahvusraamatukogule. Janne Andresoo, RR

Erinevate infosüsteemide kasutamise võimalusi Tartu Ülikooli Raamatukogus. Kalju Kill Kask, TÜR

Säilitusprioriteedid digitaalses keskkonnas. Kurmo Konsa, Eesti Postimuuseum

Rahvusraamatukogu kaardikogu digiteerimisest. Margit Tohver, Eesti Rahvusraamatukogu

Ajalooliste ja erikogude digitaalandmebaaside loomisest Tartu Ülikooli Raamatukogus. Sulo Lembinen ja

Mare Rand, Tartu Ülikooli Raamatukogu

13.40–17.40 **Konverentsi 3. istung**

Infopoliitika. Henni Ilomäki, Soome Kirjanduse Selts

Digitaalsete kogude haldamine ning teenuste arendamine digitaalses keskkonnas Poznani Ülikooli

Raamatukogus nüüd ja tulevikus. Tomasz Olzsewski, Poznani Ülikooli Raamatukogu

Elektrooniline informatsioon Vilniuse Ülikooli Raamatukogus: 10-aastane kogemus. Zibute Petrauskienė, Vilniuse Ülikooli Raamatukogu

Infokirjaoskus ja kõrgkooli raamatukogu. Gerda Koidla, Tallinna Tehnikaülikooli Raamatukogu

Tartu Ülikooli Kliinikumi medinfokeskus – värv teadmiste juurde. Keiu Saarniit, Tartu Ülikooli Kliinikumi medinfokeskus.

Tartu Ülikooli Raamatukogu lugejateenindus: muutused ja perspektiivid. Mare-Nelli Ilus ja Olga Einasto, TÜR

Elektrooniline euroinfo Tartu Ülikooli Raamatukogu eurodokumentatsiooni keskuse vahendusel. Ruth Tammeorg, TÜR

Traditsiooniliste infosüsteemide muutuvast rollist integreeritud raamatukogusüsteemis. Ludmilla Dubjeva, TÜR

17.20–17.40 **Konverentsi lõpetamine**

Esmaspäev, 14. oktoober kell 10.00–13.00 õpikoda *Elektroonilise informatsiooni kasutuslitsentsi üleriigiline ostmine – tulemused ja mõju.* Kristiina Hormia-Poutanen, Helsingi Ülikooli Raamatukogu üleriigiliste elektrooniliste raamatukoguteenuste juht

Konverentsi töökeeled on eesti ja inglise keel. Osavõtumaks on 400 krooni osalejatele Eestist ja 60 eurot väljastpoolt Eestist ning see sisaldab konverentsimaterjale, kohvipause ja lõunasööke. Osavõtumaksu palume 30. septembriks 2002. a. üle kanda Eesti Ühispanga arvele nr. 10102000234007 Tartu Ülikool. Raamatukogu. Konverentsi osavõtumaks.

Konverentsi sekretariaat: Tartu Ülikooli Raamatukogu
W. Struve t. 1, 50091 Tartu, tel. (07) 375 703; faks (07) 375 701
e-post: konverents@utlib.ee
www.utlib.ee

RAAMATUKOGUNDUSE UUDISKIRJANDUS

4/2002

Koostanud ENE SAHKAI

RAAMATUKOGUNDUSE ÜLDKÜSIMUSED

126. **Global** issues in 21st century research librarianship : NORDINFOs 25th anniversary publications. Helsinki, 2002. 623 p. (NORDINFO publication ; 48). Bibliogr. art lõpus. RR, TTÜ.

127. **Sdruženi** knihoven Ceske republiky = The Czech Republic library association = Bibliotheksverband der Tschechischen Republik. Brno, 2001. 51 p. RR.

128. **Whose** loan is it anyway? : essays in celebration of PLR's twentieth anniversary. London, 1999. 93 p. RR.

*

129. **Amen, K. ; Keogh, T. ; Wolff, N.** Digital copyright : a tale of domestic discord, presented in three acts // *Computers in Libraries*. Vol. 22 (2002) no. 5, p. 22-24, 26, 27. RR.

130. **Coffey, D. ; Lawson, G.** Managing meaning : language and technology in academic libraries // *College & Research Libraries*. Vol. 63 (2002) no. 2, p. 151-162. TTÜ.

131. The **IFLA** Internet Manifesto // *IFLA Journal*. Vol. 28 (2002) no. 2, p. 81-82. EAR, ERÜ, RR, TÜ.

132. **Jacsó, P.** Digital copyright and "copywrong" // *Computers in Libraries*. Vol. 22 (2002) no. 5, p. 35-38. RR.

133. **Martins, C. ; Martins, S.** Electronic copyright in a shrinking world // *Computers in Libraries*. Vol. 22 (2002) no. 5, p. 28-31. RR.

134. **Pike, G. H.** The delicate dance of database licenses, copyright, and fair use // *Computers in Libraries*. Vol. 22 (2002) no. 5, p. 12-14, 63. RR.

135. **Verho, S.** Toimintakulut käännyivät kasvuun 2001 // *Kirjastolehti*. Vsk. 95 (2002) nro 3, s. 20-22. EAR, ERÜ, RR, TTÜ.

136. **Walth, L.** Adventures in understanding the jungle of copyright laws // *Computers in Libraries*. Vol. 22 (2002) no. 5, p. 16-8, 20, 21. RR.

TEATMEKIRJANDUS

137. **Encyclopedia** of library and information science. Vol. 71. Suppl. 34 / executive editor : Allen Kent. New York, 2002. Bibliograafia peatükkide järel. EAR, RR.

RAAMATU JA RAAMATUKOGUNDUSE AJALUGU

138. **Rawcliffe, C.** "Written in the book of life" : building the libraries of medieval English hospitals and almshouses // *The Library*. Vol. 3 (2002) no. 2, p. 127-162. RR.

RAAMATUKOGUTÜÜBID

139. **Bibliotheca** academica : Helsingin yliopiston kirjasto - Suomen kansalliskirjasto. Helsinki, 2001. 95 s. RR.

140. **Eesti** rahvaraamatukogud 2001 : [statistika-tabelid]. Tallinn, 2002. 79 lk. RR, TPÜ, TTÜ.

141. **National Library of Scotland**. Annual report 1999-2000. Edinburgh, 2000. 36 p. RR.

142. **Nordic** public libraries : the Nordic cultural sphere and its public libraries. København, 2002. 81 p. RR.

*

143. **Anghelencu, H. G. B.** The National Library of Romania : from Central State Library of the People's Republic to National Library // *Alexandria*. Vol. 14 (2002) no. 1, p. 25-40. RR.

144. **Enyia, C. O.** The management of library development funds in the Nigerian university system // *J. of Librarianship and Inform. Sci.* Vol. 34 (2002) no. 2, p. 91-102. RR, TTÜ.

145. **Ke Ping.** Toward continual reform : progress in academic libraries in China // *College & Research Libraries*. Vol. 63 (2002) no. 2, p. 164-170. TTÜ.

146. **Miller, R. G.** Shaping digital library content // *Journal of Academic Librarianship*. Vol. 28 (2002) no. 3, p. 97-103. RR, TTÜ.

147. **Nielsen, E.** The National Library of Greenland // *Alexandria*. Vol. 14 (2002) no. 1, p. 13-16. RR.

148. **Rinn, R.** Reorganisation in der Deutschen Bibliothek // *Dialog mit Bibliotheken*. Jg. 14 (2002) H. 2, S. 22-27. RR.

149. **Schneider, T. M.** Academic libraries and regional library systems : how do they stand today? // *Journal of Academic Librarianship*. Vol. 28 (2002) no. 3, p. 141-146. RR, TTÜ.

150. **Solberg, S.** Das war 2001 // *Dialog mit Bibliotheken*. Jg. 14 (2002) H. 1, S. 4-14. RR.

151. **Thompson, H.** The library's role in distance education : survey results from ACRL's 2000 *Academic Library Trends and Statistics* // *College & Research Libraries News*. Vol. 63 (2002) no. 5, p. 328-340. TTÜ.

152. **Tikkala, H.** Yleiset kirjastot : johtamismuseo? // *Kirjastolehti*. Vsk. 95 (2002) nro 3, s. 10-11. EAR, ERÜ, RR, TTÜ.

RAAMATUKOGUHOIDJA. HARIDUS JA TÄIENDUSKOOLITUS

153. **Continuing** professional education for the information society : the Fifth World Conference on Continuing Professional Education for the Library and Information Science Professions. München, 2002. 263 p. (IFLA publications ; 100). Bibliogr. art. lõpus. RR.

154. **Viljandi Kultuurikolled** 50 : juubelialbum. Viljandi, 2002. 134 lk. EAR, RR, TPÜ.

*

155. **Ali-Mattila, L.** Mitä infokurssille kuuluu? : tilipäätösanalyyysiä Tietojen hallinta-kurssin annista ja optioista // *Tietopalvelu*. Vsk. 17 (2002) nro 3, s. 17-18. ERÜ, RR, TÜ.

156. **Cain, A.** Archimedes, reading, and the sustenance of academic research culture in library instruction // *Journal of Academic Librarianship*. Vol. 28 (2002) no. 3, p. 115-121. RR, TTÜ.

157. **Carey, J. O. ; Gregory, V. L.** Students' perceptions of academic motivation, interactive participation, and selected pedagogical and structural factors in Web-based distance learning // *Journal of Education for Li-*

brary and Information Science. Vol. 43 (2002) no. 1, p. 6-15. TPÜ.

158. Carr, A. Developing Web-based education resources : lessons learned from three experiences // *Education Libraries*. Vol. 25 (2002) no. 2, p. 13-21. TPÜ.

159. Douglas, G. Speaking out : analysis of the experiences and opinions reported by recent graduates of University of South Carolina's MLIS Program // *Journal of Education for Library and Information Science*. Vol. 43 (2002) no. 1, p. 16-31. TPÜ.

160. Halonen, K. Tiedonhaun verkkokurssien arviointi // *Tietopalvelu*. Vsk. 17 (2002) nro 2, s. 25-27. ERÜ, RR, TÜ.

161. Holopainen, M. Informaatiolukutaito elinikäisen oppimisen perustaksi // *Tietopalvelu*. Vsk. 17 (2002) nro 2, s. 20-21. ERÜ, RR, TÜ.

162. Jones, E. ; Oppenheim, C. Glass ceiling issues in the UK library profession // *J. of Librarianship and Inform. Sci.* Vol. 34 (2002) no. 2, p. 103-115. RR, TTÜ.

163. Kerslake, E. Women and librarianship : a review article // *J. of Librarianship and Inform. Sci.* Vol. 34 (2002) no. 1, p. 53-56. RR, TTÜ.

164. Logan, E. ; Augustyniak, R. ; Rees, A. Distance education as different education : a student-centered investigation of distance learning experience // *Journal of Education for Library and Information Science*. Vol. 43 (2002) no. 1, p. 32-42. TPÜ.

165. Maynard, S. The knowledge workout for health : a report of a training needs census of NHS library staff // *J. of Librarianship and Inform. Sci.* Vol. 34 (2002) no. 1, p. 17-32. RR, TTÜ.

166. McDowell, L. ; Banwell, L. ; Marples, G. First catch your students : issues in qualitative evaluation // *Performance Measurement and Metrics*. Vol. 3 (2002) no. 1, p. 20-27. RR.

167. Merchant, L. ; Hepworth, M. Information literacy of teachers and pupils in secondary schools // *J. of Librarianship and Inform. Sci.* Vol. 34 (2002) no. 2, p. 81-89. RR, TTÜ.

168. Mills, J. ; Bannister, M. Library and librarian image as motivators and demotivators influencing academic staff use of university libraries // *Performance Measurement and Metrics*. Vol. 2 (2001) no. 3, p. 159-171. RR.

169. Monk, D. Avointen ja etäkäyttöisten opintomateriaaliden kehittäminen : menettelytapoihin liittyviä kysymyksiä Englannissa ja Suomessa // *Informaatiotutkimus*. Vsk. 21 (2002) nro 2, s. 51-56. RR.

170. Oyinloye, A. M. Use of the library - the undergraduate : a profile in stability // *Journal of Education for Library and Information Science*. Vol. 43 (2002) no. 1, p. 69-71. TPÜ.

171. Pietikäinen, V. ; Tuovinen, K. Tiedonhankintataitojen opetus verkossa - haaste ja mahdollisuus // *Tietopalvelu*. Vsk. 17 (2002) nro 2, s. 22-24. ERÜ, RR, TÜ.

172. Repman, J. ; Carlson, R. Building blocs for information literacy // *Education Libraries*. Vol. 25 (2002) no. 2, p. 22-25. TPÜ.

173. Ronholt, T. VUCiBIB - adult education in public libraries // *Scand. Publ. Libr. Quart.* Vol. 35 (2002) no. 2, p. 14-15. ERÜ, RR.

174. Roy, L. Diversity in the classroom : incorporating service-learning experiences in the library and information science curriculum // *Journal of Library Administration*. Vol. 33 (2001) no. 3/4, p. 213-228. RR.

175. Shannon, D. M. Effective teacher behaviors and Michael Moore's theory of transactional distance // *Journal of Education for Library and Information Science*.

Vol. 43 (2002) no. 1, p. 43-46. TPÜ.

176. Simmons-Welburn, J. ; Welburn, W. C. Cultivating partnerships/realizing diversity // *Journal of Library Administration*. Vol. 33 (2001) no. 1/2, p. 5-19. RR.

177. Small, R. V. ; Paling, S. The evolution of a distance learning program in library and information science : a follow-up study // *Journal of Education for Library and Information Science*. Vol. 43 (2002) no. 1, p. 47-61. TPÜ.

178. The University of Wisconsin-Madison School of Library and Information Studies continuing education services : a profile in stability // *Journal of Education for Library and Information Science*. Vol. 43 (2002) no. 1, p. 69-71. TPÜ.

179. Vereen, F. D. Diving into the deep waters of information technology support // *Computers in Libraries*. Vol. 22 (2002) no. 6, p. 22-27. RR.

180. Westbrook, L. LIS distance education : modes and plans // *Journal of Education for Library and Information Science*. Vol. 43 (2002) no. 1, p. 62-68. TPÜ.

181. Wintson, M. D. Communication and teaching : education about diversity in the LIS classroom // *Journal of Library Administration*. Vol. 33 (2001) no. 3/4, p. 199-212. RR.

182. Wintson, M. D. ; Dunkley, L. Leadership competencies for academic librarians : the importance of development and fund-raising // *College & Research Libraries*. Vol. 63 (2002) no. 2, p. 171-182. TTÜ.

RAAMATUKOGU TÖÖKORRALDUS

183. Aabø, S. ; Audunson, R. Rational choice and valuation of public libraries : can economic models for evaluating non-market goods be applied to public libraries // *J. of Librarianship and Inform. Sci.* Vol. 34 (2002) no. 1, p. 5-15. RR, TTÜ.

184. Dixon, P. ; Pickard, A. ; Robson, H. Developed criteria-based quality framework for measuring value // *Performance Measurement and Metrics*. Vol. 3 (2002) no. 1, p. 5-9. RR.

185. Friend, F. J. Library consortia in the electronic age // *Alexandria*. Vol. 14 (2002) no. 1, p. 17-24. RR.

186. Giordano, T. Library consortium models in Europe : a comparative analysis // *Alexandria*. Vol. 14 (2002) no. 1, p. 41-52. RR.

187. Kuyper-Rushing, L. Music libraries : centralization versus decentralization // *College & Research Libraries*. Vol. 63 (2002) no. 2, p. 139-149. TTÜ.

188. Lippincott, J. K. Developing collaborative relationships : librarianship, students, and faculty creating learning communities // *College & Research Libraries News*. Vol. 63 (2002) no. 3, p. 190-192. TTÜ.

189. Love, J. B. The assessment of diversity initiatives in academic libraries // *Journal of Library Administration*. Vol. 33 (2001) no. 1/2, p. 73-103. RR.

190. Moseid, T. E. The accessible library : ICT and universal design - keys to more open society // *Scand. Publ. Libr. Quart.* Vol. 35 (2002) no. 2, p. 8-11. ERÜ, RR.

191. Suarez-Balseiro, C. A. ; Sanz-Casado, E. Measuring database service use patterns as a tool for evaluating the academic networked environment : the case of the Carlos III University Library // *Performance Measurement and Metrics*. Vol. 2 (2001) no. 3, p. 173-191. RR.

STANDARDIMINE

192. Sumison, J. ISO 2789 : what's new in and around the revision? // *Performance Measurement and Metrics*. Vol. 3 (2002) no. 1, p. 10-19. RR.

KOMPLEKTEERIMINE

193. **Tendering** for library supply : a practical guide. 2nd ed. Horsforth, 1997. IV, 54 p. RR.

*

194. **Bickers, P. M.** New ways to acquire old books : adding out-of-print titles to the library's collection // *College & Research Libraries News*. Vol. 63 (2002) no. 3, p. 173-175, 188. TTÜ.

195. **Brantz, M. H.** Library-sponsored faculty book-buying trips : a look at a different approach to collection development // *College & Research Libraries News*. Vol. 63 (2002) no. 4, p. 264-266, 292. TTÜ.

LIIGITAMINE

196. **Saarti, J.** Consistency of subject indexing of novels by public library professionals and patrons // *Journal of Documentation*. Vol. 58 (2002) no. 1, p. 49-65. TTÜ.

KOGUD

197. **Berg, H.-P. ; Schäffler, H. ; Sens, I.** Elektronische Zeitschriften in der überregionalen Literaturversorgung : Ergebnisse des DFG-Projekts EZUL // *Z. für Bib-wes. und Bibliogr.* Jg. 49 (2002) H. 3, S. 118-132. RR, TTÜ, TÜ.

198. **Ekhholm, K.** Kirjastot tietoyhteiskunnan sisältötuottajana // *Helsingin yliopiston kirjaston tiedotuslehti*. Vsk. 44 (2002) nro 2, s. 3-5. EAR, RR.

KOGUDE HOID

199. **Astle, P. J. ; Muir, A.** Digitization and preservation in public libraries and archives // *J. of Librarianship and Inform. Sci.* Vol. 34 (2002) no. 2, p. 67-79. RR, TTÜ.

200. **Petschar, H.** Vom Zettel- zum Bildkatalog : das Projekt "Digitales Bildarchiv" an der Österreichischen Nationalbibliothek ein Werkstattbericht // *Z. für Bib-wes. und Bibliogr.* Jg. 49 (2002) H. 2, S. 59-68. RR, TTÜ, TÜ.

201. **Thomas, S.** From double fold to double bind // *Journal of Academic Librarianship*. Vol. 28 (2002) no. 3, p. 104-108. RR, TTÜ.

202. **Wright, R.** PRESTO - Multimedia Archive preservation // *Z. für Bib-wes. und Bibliogr.* Jg. 49 (2002) H. 2, S. 69-73. RR, TTÜ, TÜ.

LUGEJATEENINDUS

203. **Brown, C. ; Krumholz, L. R.** Integrating information literacy into the science curriculum : the importance of development and fund-raising // *College & Research Libraries*. Vol. 63 (2002) no. 2, p. 111-123. TTÜ.

204. **Burtle, L. G. ; Sugarman, T. S.** The citizen in the information age : Georgia State University's creation of a librarian-led freshmen learning community // *College & Research Libraries News*. Vol. 63 (2002) no. 4, p. 276-279. TTÜ.

205. **Escobar, H Jr. ; Kanzler, J. ; Porter, M. G. ; Smith, C.** The value of campus partnerships in redesigning library instruction : administrators, faculty, and students get involved // *College & Research Libraries News*. Vol. 63 (2002) no. 5, p. 345-348, 358. TTÜ.

206. **Farmer, L. S. J.** Issues in electronic resource services in K-12 school library settings // *Education Libraries*. Vol. 25 (2002) no. 2, p. 6-12. TPÜ.

207. **Pilston, A. K. ; Hart, r. L.** Student response to a new electronic reserves system : how do they stand today? // *Journal of Academic Librarianship*. Vol. 28 (2002) no. 3, p. 147-151. RR, TTÜ.

208. **Suominen, V.** User interests as the rationale of library operations : a critique // *Scand. Publ. Libr. Quart.* Vol. 35 (2002) no. 2, p. 17-19. ERÜ, RR.

209. **Yilmaz, B.** Reading and library usage habits of students whose mother tongue is Turkish in Vienna, Austria // *IFLA Journal*. Vol. 28 (2002) no. 2, p. 74-80. EAR, ERÜ, RR, TÜ.

LUGEMINE

210. **Usherwood, B. ; Toyne, J.** The value and impact of reading imaginative literature // *J. of Librarianship and Inform. Sci.* Vol. 34 (2002) no. 1, p. 33-41. RR, TTÜ.

BIBLIOGRAAFIA- JA INFOTÖÖ

211. **Juhani, P.** Parlamendiinfo pakkumine : võimalused ja vajadus : magistritöö. Tallinn, 2002. 83 l. Kokkuvõte inglise keeles. Sisaldab bibliogr. RR.

212. **Roomets, S.** Infootsing. Andmebaasi loomine MS Accessis. Tallinn, 2002. 67 lk. EAR, RR, TPÜ.

*

213. **Alanen, P.** Sami literature on the world wide web : a joint project between the libraries of Northern Scandinavia and the Barents region // *Scand. Publ. Libr. Quart.* Vol. 35 (2002) no. 2, p. 4-7. ERÜ, RR.

214. **Becker, H. J. ; Neuroth, H.** Crosssearchen und crossbrowsen von "Quality-controlled Subject Gateways" im EU-Projekt Renardus // *Z. für Bib-wes. und Bibliogr.* Jg. 49 (2002) H. 3, S. 133-148. RR, TTÜ, TÜ.

215. **Bodi, S.** How do we bridge the gap between what we teach and what they do? : some thoughts on the place of questions in the process of research // *Journal of Academic Librarianship*. Vol. 28 (2002) no. 3, p. 109-114. RR, TTÜ.

216. **Carver, A. L.** We are all reference librarians : using communication to employ a philosophy of access for catalogers // *College & Research Libraries News*. Vol. 63 (2002) no. 3, p. 168-170. TTÜ.

217. **Cockrell, B. J. ; Jayne, E. A.** How do I find an article? : insights from a Web usability study // *Journal of Academic Librarianship*. Vol. 28 (2002) no. 3, p. 122-132. RR, TTÜ.

218. **Hewitson, A.** Use and awareness of electronic information services by academic staff at Leeds Metropolitan University a qualitative study // *J. of Librarianship and Inform. Sci.* Vol. 34 (2002) no. 1, p. 43-52. RR, TTÜ.

219. **Knutsen, U.** Changes in national bibliographies, 1996-2000 // *Alexandria*. Vol. 14 (2002) no. 1, p. 3-11. RR.

220. **Kuhanen, T.** Tietopalvelu tiedon integroijana // *Tietopalvelu*. Vsk. 17 (2002) nro 2, s. 17-18. ERÜ, RR, TÜ.

221. **Marshall, J.** How we wrote a policy on handling complaints about offensive computer displays // *Computers in Libraries*. Vol. 22 (2002) no. 6, p. 12-14, 55. RR.

222. **Richey, G. K.** Molding effective Internet policies // *Computers in Libraries*. Vol. 22 (2002) no. 6, p. 16-18, 20, 21. RR.

223. **Shkolnikov, T.** To link or not to link : how to avoid copyright traps on the Internet // *Journal of Academic Librarianship*. Vol. 28 (2002) no. 3, p. 133-140. RR, TTÜ.

224. **Shvartsman, M.** The SONEGOS Website as a gateway to the libraries of the Commonwealth of Independent States // *IFLA Journal*. Vol. 28 (2002) no. 2, p. 69-73. EAR, ERÜ, RR, TÜ.

INFOTEADUS

225. **Journal of Library Administration**. Vol. 34. no. 1/2. OCLC and the Internet : an historical overview of research activities, 1990-1999. Part 1. New York, 2001. 219 p. RR.

226. **Journal of Library Administration**. Vol. 34. no. 3/4. OCLC and the Internet : an historical overview of research activities, 1990-1999. Part 2. New York, 2001. p. 221-436. RR.
227. **Meadows, J.** Understanding information. München, 2001. VIII, 112 p. Sisaldab bibliograafiat. RR.
228. **The Web of knowledge : a festschrift of Eugene Garfield**. Medford, N. J, 2000. XXIV, 565 p. (ASIS monograph series). Sisaldab bibliogr., reg. RR.
229. **Cothey, V.** A longitudinal study of World Wide Web user's information searching behavior // J. of Amer. Soc. for Inform. Sci. and Technology. Vol. 53 (2002) no. 2, p. 67-78. TTÜ.
230. **Dennis, S. ; Bruza, P. ; McArthur, R.** Web searching : a process-oriented experimental study three interactive search paradigms // J. of Amer. Soc. for Inform. Sci. and Technology. Vol. 53 (2002) no. 2, p. 120-133. TTÜ.
231. **Ford, N. ; Miller, D. ; Moss, N.** Web search strategies and retrieval effectiveness : an empirical study // Journal of Documentation. Vol. 58 (2002) no. 1, p. 30-48. TTÜ.
232. **Gudauskas, R.** Information and knowledge management in the context of European Union research policy // Swedish Library Research. Vol. 14 (2002) no. 2, p. 5-15. RR.
233. **Kim, K.-S. ; Allen, B.** Cognitive and task influences on Web searching behavior // J. of Amer. Soc. for Inform. Sci. and Technology. Vol. 53 (2002) no. 2, p. 109-119. TTÜ.
234. **Lange, L. L.** The impact factor as a phantom : is there a self-fulfilling prophecy effect of impact? // Journal of Documentation. Vol. 58 (2002) no. 2, p. 175-184. TTÜ.
235. **Maceviciute, E. ; Wilson, T. D.** The development of the information management research area // Swedish Library Research. Vol. 14 (2002) no. 2, p. 17-27. RR.
236. **Molevicius, A.** Knowledge management in context of strategic alliance creation // Swedish Library Research. Vol. 14 (2002) no. 2, p. 49-56. RR.
237. **Ramanauskiene, S.** Knowledge management : organisational dimension // Swedish Library Research. Vol. 14 (2002) no. 2, p. 39-48. RR.
238. **Savolainen, R.** Network competence and information seeking on the Internet : from definitions towards a social cognitive model // Journal of Documentation. Vol. 58 (2002) no. 2, p. 211-226. TTÜ.
239. **Talja, S. ; Maula, H.** Virtuaalikirjaston rooli tutkijoiden tiedonhankitakäytännöissä // Informaatiotutkimus. Vsk. 21 (2002) nro 2, s. 35-50. RR.
240. **Thelwall, M.** A comparison of sources of links for academic Web impact factor calculations // Journal of Documentation. Vol. 58 (2002) no. 1, p. 66-78. TTÜ.
241. **Wormell, I.** Informertrics for informed decisions making // Swedish Library Research. Vol. 14 (2002) no. 2, p. 31-38. RR.

AUTOMATISEERIMINE JA INFOTEHNOLOOGIA

242. **Dugan, R. E.** Information technology plans // Journal of Academic Librarianship. Vol. 28 (2002) no. 3, p. 152-156. RR, TTÜ.
243. **Laurila, E. ; Löija, P. ; Reijonen, I. ; Tuuliniemi, A.** Kohti yhteistä kirjastoverkkoa // Signum. Vsk. 35 (2002) nro 4, s. 63-68. EAR, RR, TTÜ, TÜ.

244. **Olander, M.** Julkisen hallinnon suositus asiakirjojen kuvailuformaadista on uudistunut // Signum. Vsk. 35 (2002) nro 4, s. 71-73. EAR, RR, TTÜ, TÜ.
245. **Romakkaniemi, P.** Suomi.fi - tie julkisiin palveluihin // Signum. Vsk. 35 (2002) nro 4, s. 69-70. EAR, RR, TTÜ, TÜ.
246. **Roy, L.** OKSALE : building a culturally responsive virtual library of education resources for a Tribal College // Education Libraries. Vol. 25 (2002) no. 2, p. 26-28. TPÜ.

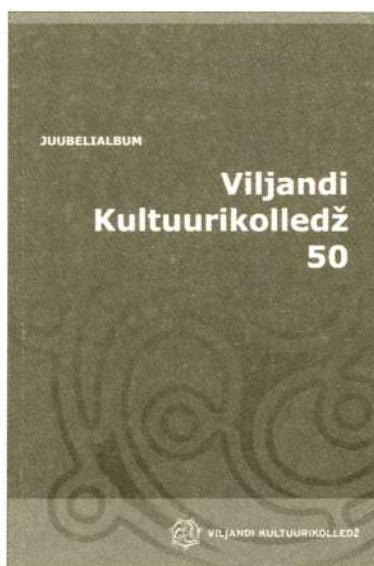
HOONED JA SISUSTUS

247. **Státní ústřední archiv v Praze a jeho sídla = The Central State Archives in Prague and its buildings**. Praha, 2001. 126 p. Osa teksti inglise k. RR.
248. **Bisbrouck, M.-F.** An assessment of new university library building in France during the period 1990-1999 // LIBER Quarterly. Vol. 12 (2002) no. 1, p. 46-56. RR.
249. **Enright, S.** Post-occupancy evaluation of UK library building projects // LIBER Quarterly. Vol. 12 (2002) no. 1, p. 26-45. RR.
250. **Fabian, B.** Library architecture : some observations // LIBER Quarterly. Vol. 12 (2002) no. 1, p. 62-72. RR.
251. **Larsen, S. B. ; Niederer, U.** New library buildings and library reconstructions // LIBER Quarterly. Vol. 12 (2002) no. 1, p. 97-. RR.
252. **Line, M. B.** Library buildings : a user's viewpoint // LIBER Quarterly. Vol. 12 (2002) no. 1, p. 73-87. RR.
253. **McAdam, D.** Learning from the first step : UniMail, Geneva, Switzerland // LIBER Quarterly. Vol. 12 (2002) no. 1, p. 57-61. RR.
254. **Varlamoff, M.-T.** The share of preservation issues when planning a library building // LIBER Quarterly. Vol. 12 (2002) no. 1, p. 14-25. RR.

RAAMATUKOGUORGANISATSIOONID

255. **IFLA directory 2002-2003**. The Hague, 2002. 409 p. EAR, RR.

UUSI RAAMATUID



Juubelialbum "Viljandi Kultuurikolledž 50" sisaldab ülevaate kooli ajaloo ja lõpetanute nimekirjad. Lisaks osakondade tegevuse käsitlused ning õppejõudude meenutuskillud. Album on rikkalikult illustreeritud. Viljandi 2002, 134 lk.

	Rk-de arv	Teenidus-punktide arv	RAAMATUKOGU TÖÖTAJAD											
			Raamatukoguhoidjaid											
			Kokku ametis 31. 12	Ametis 31. 12	% töötajatest	Hariduse järgi								
						Ülikooliharidus			Rakenduskõrgharidus			Keskharidus		
						Kokku	R-kogundus haridus	% rk. hoidjatest	Kokku	R-kogundus haridus	% rk. hoidjatest	Kokku	R-kogundus haridus	% rk. hoidjatest
Rahvaraamatukogud														
1. Tallinn	24	25	161	128	79,5	89	72	56,3	8	8	6,3	30	14	10,9
2. Kohtla-Järve	11	13	81	57	70,4	17	11	19,3	2	1	1,8	37	21	36,8
3. Narva	4	4	75	53	70,7	26	19	35,8	0	0	0,0	27	22	41,5
4. Pärnu	6	10	53	41	77,4	23	16	39,0	4	4	9,8	14	12	29,3
5. Sillamäe	2	3	26	20	76,9	15	6	30,0	0	0	0,0	5	4	20,0
6. Tartu	5	20	130	108	83,1	60	29	26,9	12	12	11,1	36	12	11,1
7. Harjumaa	62	69	146	109	74,7	50	28	25,7	0	0	0,0	57	25	22,9
8. Hiiumaa	8	10	23	21	91,3	6	5	23,8	0	0	0,0	14	5	23,8
9. Ida-Virumaa	35	37	73	55	75,3	14	11	20,0	2	2	3,6	39	18	32,7
10. Jõgevamaa	31	33	62	56	90,3	16	10	17,9	4	4	7,1	36	25	44,6
11. Järvamaa	35	42	76	64	84,2	20	14	21,9	2	2	3,1	42	18	28,1
12. Läänemaa	23	30	52	45	86,5	18	9	20,0	1	1	2,2	26	6	13,3
13. Lääne-Virumaa	38	48	99	84	84,8	24	19	28,6	3	3	3,6	57	32	38,1
14. Põlvamaa	34	40	62	52	83,9	10	4	7,7	3	3	5,8	37	16	30,8
15. Pärnumaa	43	53	64	58	90,6	17	17	29,3	0	0	0,0	41	28	48,3
16. Raplamaa	34	36	69	60	87,0	17	14	23,3	2	2	3,3	40	21	35,0
17. Saaremaa	31	36	60	55	91,7	15	9	16,4	1	1	1,8	38	20	36,4
18. Tartumaa	49	54	79	60	75,9	19	10	16,7	2	2	3,3	39	21	35,0
19. Valgamaa	25	30	54	43	79,6	7	2	4,7	2	2	4,7	34	17	39,5
20. Viljandimaa	43	50	95	77	81,1	21	15	19,5	13	13	16,9	42	27	35,1
21. Võrumaa	35	54	73	64	87,7	18	13	20,3	6	6	9,4	40	17	26,6
Rahvaraamatukogud kokku	578	697	1613	1310		502	333		67	66		731	381	
Rahvaraamatukogude keskmine		1,2	2,8	2,3	81,2	0,9	0,6	25,4	0,1	0,1	5,0	1,3	0,7	29,1
Eriala- ja teadusraamatukogud														
Rahvusraamatukogu	1	3	495	447	90,3	311	161	36,0	3	3	0,7	100	100	22,4
* Universaalraamatukogud	2	2	191	154	80,6	125	61	39,6	12	2	1,3	17	1	0,6
** Ülikooliraamatukogud	6	19	430	351	81,6	245	87	24,8	12	12	3,4	94	12	3,4
Muud kõrgkooliraamatukogud	16	18	42	41	97,6	29	22	53,7	6	4	9,8	6	3	7,3
*** Teaduslikud erialaraamatukogud	4	4	53	47	88,7	34	24	51,1	2	0	0,0	11	3	6,4
Muud erialaraamatukogud	60	62	111	92	82,9	62	30	32,6	3	1	1,1	22	8	8,7
Eriala- ja teadusraamatukogud kokku	89	108	1322	1132		806	385		38	22		250	127	
Eriala- ja teadusraamatukogude keskmine		1,2	14,9	12,7	85,6	9,1	4,3	34,0	0,4	0,2	1,9	2,8	1,4	11,2
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-d kokku	667	805	2935	2442		1308	718		105	88		981	508	
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-de keskmine		1,2	4,4	3,7	83,2	2,0	1,1	29,4	0,2	0,1	3,6	1,5	0,8	20,8

* - EAR, KMAR

** - TÜR, TTÜR, TPÜR, EPÜR, EMAR, EKAR

*** - Eesti Meditsiiniraamatukogu, Eesti Patendiraamatukogu, Eesti Standardiraamatukogu, Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus

EESTI RAHVA-, ERIALA- JA TEADUSRAAMATUKOGUD 2001. AASTAL

	TULUD JA KULUD (tuhandetes kroonides)														
	Tulud				Kulud										
	Kokku	Riigilt	Oma- valit- suselt	Muu- dest allikatest	Kokku	Jooksvad kulud							Investeeringud põhivarasse		
						Kokku	Tööjõukulud		Komplekteerimiskulud			Kokku	Ehitused, kap. remont		
							Kokku	% jooks- kulu- dest	Kokku	% jooks- kulu- dest	Ajakirjanduse tellim.		Kokku	Kokku	% invest.
Rahvaraamatukogud															
1. Tallinn	46287,0	4098,0	41957,0	232,0	46287,0	22259,0	11256,0	50,6	6765,0	30,4	1068,0	15,8	24028,0	24028,0	100,0
2. Kohtla-Järve	6004,4	1014,6	4920,9	68,9	6004,4	5388,3	2844,0	52,8	1713,0	31,8	405,4	23,7	616,1	616,1	100,0
3. Narva	6221,0	1488,0	4535,0	198,0	6221,0	6221,0	3359,0	54,0	2124,0	34,1	444,0	20,9	0,0	0,0	0,0
4. Pärnu	5093,0	1284,0	3809,0	0,0	5093,0	5093,0	2673,0	52,5	1563,0	30,7	204,0	13,1	0,0	0,0	0,0
5. Sillamäe	2204,0	394,0	1704,0	106,0	2204,0	2004,0	837,0	41,8	656,0	32,7	103,0	15,7	200,0	200,0	100,0
6. Tartu	12999,2	1626,9	11010,2	362,1	12964,3	12892,3	6393,2	49,6	2566,1	19,9	521,1	20,3	72,0	0,0	0,0
7. Harjumaa	17568,7	3078,2	14242,6	247,9	17568,7	16981,9	7133,6	42,0	5490,2	32,3	866,4	15,8	586,8	548,7	93,5
8. Hiiumaa	2273,0	285,0	1870,0	118,0	2273,0	2011,0	1040,0	51,7	587,0	29,2	132,0	22,5	262,0	150,0	57,3
9. Ida-Virumaa	9634,1	1931,9	7334,5	367,7	9634,1	7608,1	3417,1	44,9	2506,6	32,9	503,0	20,1	2026,0	2026,0	100,0
10. Jõgevamaa	7385,4	1400,7	5853,7	131,0	7385,4	6625,2	3051,2	46,1	2305,7	34,8	375,3	16,3	760,2	468,6	61,6
11. Järvamaa	9616,2	3820,3	5748,0	47,9	9616,2	8019,8	3443,2	42,9	2041,0	25,4	363,9	17,8	1596,4	888,8	55,7
12. Läänemaa	5338,2	1186,7	4009,6	141,9	5334,9	5097,1	2264,9	44,4	1597,3	31,3	242,9	15,2	237,8	152,0	63,9
13. Lääne-Virumaa	13099,2	2530,7	10463,3	105,2	13088,9	11037,8	5266,9	47,7	3718,6	33,7	617,5	16,6	2051,1	1770,1	86,3
14. Põlvamaa	7877,0	1488,0	5767,4	621,6	7877,0	6667,2	2856,8	42,8	2301,3	34,5	447,2	19,4	1209,8	1192,8	98,6
15. Pärnumaa	10260,0	2740,0	6845,0	675,0	10260,0	6927,0	2878,0	41,5	2454,0	35,4	400,0	16,3	3333,0	3173,0	95,2
16. Raplamaa	7262,5	1324,5	5790,0	148,0	7262,5	6999,5	3228,0	46,1	2293,0	32,8	334,0	14,6	263,0	238,0	90,5
17. Saaremaa	6086,9	1390,3	4659,5	37,1	6086,9	5810,9	2932,3	50,5	1714,9	29,5	275,9	16,1	276,0	276,0	100,0
18. Tartumaa	9251,2	2466,3	6637,8	147,1	9251,2	8213,0	3529,8	43,0	2474,8	30,1	492,0	19,9	1038,2	225,0	21,7
19. Valgamaa	5553,1	1302,8	4058,7	191,6	5429,8	5263,4	2371,6	45,1	1914,7	36,4	319,8	16,7	166,4	155,4	93,4
20. Viljandimaa	12048,2	1977,0	10053,2	18,0	12048,2	9372,6	4472,6	47,7	3043,0	32,5	563,9	18,5	2675,6	2326,5	87,0
21. Võrumaa	8836,2	1575,4	7014,9	245,9	8836,2	7943,5	3829,3	48,2	2361,0	29,7	395,8	16,8	892,7	892,7	100,0
Rahvaraamatu- kogud kokku	210898,5	38403,3	168284,3	4210,9	210726,7	168435,6	79077,5		52190,2		9075,1		42291,1	39327,7	
Rahvaraamatu- kogude keskmine	364,9	66,4	291,1	7,3	364,6	291,4	136,8	46,9	90,3	31,0	15,7	17,4	73,2	68,0	93,0
Eriala- ja teadusraamatukogud															
Rahvusrk.	67195,0	60469,0	0,0	6726,0	67195,0	66408,0	38242,8	57,6	6100,0	9,2	2320,0	38,0	787,0	787,0	100,0
* Universaalrk-d	26746,0	26131,0	0,0	615,0	26706,0	25681,0	12472,0	48,6	7771,0	30,3	6014,0	77,4	1025,0	1000,0	97,6
** Ülikoolirk-d	47243,0	20121,4	0,0	27121,6	47243,0	45894,6	23614,6	51,5	15898,6	34,6	9383,5	59,0	1348,4	0,0	0,0
Muud kõrg- koolirk-d	5798,9	4044,7	0,0	1754,2	5788,9	5664,9	2438,0	43,0	2681,6	47,3	499,7	18,6	124,0	0,0	0,0
***Teaduslikud erialark-d	7898,2	7733,3	0,0	164,9	7845,8	7612,0	4043,1	53,1	1565,6	20,6	472,0	30,1	233,8	0,0	0,0
Muud erialark-d	11562,6	9282,8	556,2	1723,6	11594,0	11285,0	6255,9	55,4	3072,2	27,2	931,1	30,3	309,0	250,0	80,9
Eriala- ja teadus- rk-d kokku	166443,7	127782,2	556,2	38105,3	166372,7	162545,5	87066,4		37089,0		19620,3		3827,2	2037,0	
Eriala- ja teadus- rk-de keskmine	1870,2	1435,8	6,2	428,1	1869,4	1826,4	978,3	53,6	416,7	22,8	220,5	52,9	43,0	22,9	53,2
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-d kokku	377342,2	166185,5	168840,5	42316,2	377099,4	330981,1	166143,9		89279,2		28695,4		46118,3	41364,7	
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-de keskmine	565,7	249,2	253,1	63,4	565,4	496,2	249,1	50,2	133,9	27,0	43,0	32,1	69,1	62,0	89,7

EESTI RAHVA-, ERIALA- JA TEADUSRAAMATUKOGUD 2001. AASTAL

	RAAMATUKOGU KASUTAMINE			TEAVIKUD aasta lõpul		
	Registree- ritud lugejaid	Külastusi	Laenutusi	Kokku	Raamatud	
					Kokku	%teavikutest
Rahvaraamatukogud						
1. Tallinn	82916	1006028	2205097	1103850	1093796	99,1
2. Kohtla-Järve	16582	228972	565830	448999	438053	97,6
3. Narva	21995	297904	584233	411693	403438	98,0
4. Pärnu	21100	232126	439719	410916	404145	98,4
5. Sillamäe	6427	93426	181112	127912	126924	99,2
6. Tartu	39208	603655	1149755	899161	856885	95,3
7. Harjumaa	34747	482305	1139013	918383	901142	98,1
8. Hiiumaa	4569	77341	148417	103466	101792	98,4
9. Ida-Virumaa	15482	202725	468524	535658	528445	98,7
10. Jõgevamaa	16569	327248	590716	457746	449401	98,2
11. Järvamaa	15890	258969	552406	495641	488444	98,5
12. Läänemaa	11628	173872	286504	372192	364361	97,9
13. Lääne-Virumaa	26452	433635	900038	650630	635997	97,8
14. Põlvamaa	14285	244895	455008	457979	446760	97,6
15. Pärnumaa	16294	221228	563364	533805	528598	99,0
16. Raplamaa	14845	230191	435467	443703	437603	98,6
17. Saaremaa	15356	212384	454803	361435	355089	98,2
18. Tartumaa	16018	217100	523492	677881	668941	98,7
19. Valgamaa	13816	259255	497946	376973	369503	98,0
20. Viljandimaa	25204	339269	773889	700016	692160	98,9
21. Võrumaa	18451	283887	588212	572769	561145	98,0
Rahvaraamatukogud kokku	447834	6426415	13503545	11060808	10852622	
Rahvaraamatukogude keskmine	774,8	11118,4	23362,5	19136,3	18776,2	98,1
Eriala- ja teadusraamatukogud						
Rahvusraamatukogu	40492	309278	334812	3166611	2030989	64,1
* Universaalraamatukogud	19796	116207	522737	3043777	2524346	82,9
** Ülikooliraamatukogud	54224	1178498	1162663	5277259	3999983	75,8
Muud kõrgkooliraamatukogud	12035	260239	248991	453784	425105	93,7
*** Teaduslikud erialark-d	8057	59115	1302820	43732064	255271	0,6
Muud erialaraamatukogud	17628	131302	325544	1739409	1304140	75,0
Eriala- ja teadusrk-d kokku	152232	2054639	3897567	57412904	10539834	
Eriala- ja teadusrk-de keskmine	1710,5	23085,8	43792,9	645088,8	118425,1	18,4
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-d kokku	600066	8481054	17401112	68473712	21392456	
Eesti rahva-, eriala- ja teadusrk-de keskmine	899,6	12715,2	26088,6	102659,2	32072,6	31,2

EESTI ERIALA- JA TEADUSRAAMATUKOGUD 2001. AASTAL

	RK-de arv	Teavikud 01. 01.2002	Registree- ritud lugejaid	Laenutusi	Külastusi	Raamatukogu- hoidjaid
1. Rahvusraamatukogu	1	3166611	40492	334812	309278	447
* 2. Universaalraamatukogud	2	3043777	19796	522737	116207	154
** 3. Ülikooliraamatukogud	6	5277259	54224	1162663	1178498	351
4. Teised kõrgharidusasut-te rk-d	16	453784	12035	248991	260239	41
*** 5. Teaduslikud erialaraamatukogud	4	43732064	8057	1302820	59115	47
6. Eriala- ja teadusrk-d kokku	60	1739409	17628	325544	131302	92
6.1 Teadus- ja arendusasutuste rk-d	22	391689	4155	193979	62367	23
6.2 Kultuuriasutuste raamatukogud	15	303062	1405	13546	9156	17
6.3 Meditsiini- ja teadus- ja arendusasutuste rk-d	7	64911	4043	55752	24780	7
6.4 Tootmisettevõtete rk-d	7	192832	2915	45241	22993	7
6.5 Riigiorganite raamatukogud	7	334719	894	16851	11951	12
6.6 Eesti Hoiuraamatukogu	1	451044	33	175	55	21
6.7 Muud raamatukogud	1	1152	4183	0****	0****	5
Eesti eriala- ja teadus- raamatukogud kokku	89	57412904	152232	3897567	2054639	1132

* - EAR, KMAR; ** - TÜR, TTÜR, TPÜR, EPÜR, EMAR, EKAR

 *** - Eesti Meditsiini- ja teadus- ja arendusasutuste raamatukogu, Eesti Patendiraamatukogu, Eesti Standardiraamatukogu, Eesti Lastekirjanduse Teabekeskus
 Andmed pole täielikud, sest 12 eriala- ja teadusraamatukogu lugejad, külastused ja laenutused esitati puudulikult.

RAAMATUKOGUDE TURVALISUS

TIIU VALM

RR-i peadirektor

Käesoleva aasta 12.–14. maini toimus Taani Kuninglikus Raamatukogus konverents “Raamatukogu turvalisuse organiseerimine”.

Selle kokkukutsumise oli ajendanud varguste sagenemine Euroopa rahvus- ja teiste teadusraamatukogude harulduste kogudest.

Tegemist ei ole enam üksikjuhtumitega, vaid see on võrreldav organiseeritud rahvusvahelise kuritegevusega, mis liigub riigist riiki, tuues raamatukogudele hindamatuid materiaalseid kaotusi.

Eriliseks huviobjektiks on kujunenud vanad maakaardid, mis viiakse lõigatuna atlastest ja rariteetsetest raamatutest lugemissaalidest lihtsalt hõlma all välja. Kuigi raamatukogud on varaste kaitseks hankinud nii turvavaravaid kui -kaameraid ja tööle võtnud valvureid, ei ole kaitse piisav kasvõi sellepärast, et üksikuid lehti ei märgistata raamatukogutempliga ega varustata turvaribaga.

Ka on raamatukoguhoidjad olnud küllaltki heausksed lugejate suhtes ning hoidunud eelarvamustest. Nii on üks ja sama isik registreerinud end raamatukogus täiesti vabalt eri nimede all lugejaks, saatnud korda oma toimetamised kaartide ja harulduste kogudes ja liikunud edasi järgmisesse raamatukogusse uute aarete järele.

Suurepärase infoallikas kogude väärtusest on raamatukogude kodulehekülgede virtuaalnäi-

tused. Samuti on varguste arvu kasvu mõjutanud kolleksionääride kõrgendatud huvi maakaartide vastu, mis omakorda on tõstnud nende hinna äraarvatult kõrgeks.

Mõned näited avastatud kuritegudest. 2001. aasta jaanuaris viis varas Taani Kuninglikust Raamatukogust välja kaheksa väga haruldast kaarti. Säilinud videotelt on võimalik näha, kuidas mr. Bellwoodina registreeritud lugeja tegutses väga läbimõeldult ja tingimusi arvestavalt kahe nädala jooksul kartograafia lugemissaalis.

Sama isik käis “lugemas” ka Hollandi Kuninglikus Raamatukogus, Rootsi Kuninglikus Raamatukogus ja jõudis Helsingi Ülikooli Raamatukokkugi, kust võttis kaasa kuus haruldast kaarti.

Kahjuks on vargused avastatud alles pärast kogude põhjalikku inventuuri ja videolintide läbi vaatamist.

Toimunu on raamatukoguhoidjaid kui demokraatia ohvreid (Esko Häkli väljend) tõsiselt mitte ainult vapustanud, vaid ka sundinud tänaseks tegema kogude säilivuse tagamiseks muudatusi töökorralduses.

Taani Kuninglikus Raamatukogus toimub lugeja isiku tuvastamine lugemissaali sissepääsu juures, kuhu kottide ja mappidega sisenemine on rangelt keelatud. Harulduste lugemissaali uksele on aga suunatud videokaamera silm, et identifitseerida iga lugeja. Raamatukogu personalile on korraldatud turvaõppusi ja selgitatud

*Pole välistatud,
et meiegi raamatukogudes,
kus turvavahendite
rakendamine on rahapuu-
dusel väga nõrk,
toimetavad nii välis- kui
kodumaised
mr. Bellwoodid.*

käitumisreegleid nn. kahtlus-
aluste lugejatega. Lugeja tagasta-
tud väljaanded kontrollitakse te-
ma juuresolekul. Varastanud
lugejatest teavitatakse teisi ra-
amatukogusid, kuni selleni, et
ajalehte pannakse nende fotod.

Hollandi Kuninglikus Raama-
tukogus on turvameetmed veelgi
rangemad: harulduste lugemis-
saalis valvab vormis turvatöötaja.
Lugejad, kes soovivad kaardiväl-
jaandeid, peavad täitma eraldi
formulari nii isikuandmete kui ka
lugemisevajaduse selgitustega.
Kaarte ja atlasid saab vaadata
eraldatud klaasseintega ruumis,
kus laudade paigutus võimaldab
kasutajat jälgida iga nurga alt.
Lisaks kaalutakse haruldasi välja-
andeid nii enne lugeja kätte and-
mist kui tagastamisel.

Helsingi Ülikooli Raamatukogu
on oluliselt suurendanud turva-
kaamerate arvu, sest hinnangu-
liselt on nendega valve tõhusam
kui turvavaravad. Harulduste
lugemissaali külastajatel on teist-
sugune lugejapilet, samuti ei või
saali võtta kaasa isiklike asju.
Lugemissaali teenindajad on saa-
nud mitte ainult erikoolituse
politseilt, vaid lugemissaalil on ka
sideühendus politseiga.

Lundi Ülikooli Raamatukogu
harulduste lugemissaalis on luge-
jakohad nummerdatud, et jälgida
ja täpsustada väljaandega toi-
muv.

Kõigis raamatukogudes on teh-
tud ranged piirangud ka personali
ligipääsule ja liikumistele harul-
duste ja kartograafia kogudes.

Pole välistatud, et meiegi ra-

matukogudes, kus turvavahendite rakendamine on rahapuu- dusel väga nõrk, toimetavad nii välis- kui kodumaised mr. Bell- woodid.

Enam kui viiekümne konverent- siosavõtjaga esindatud Euroopa teadusraamatukogud olid ja on tõsiselt mures – mis saab edasi.

See oli ka üks põhjusi, miks kiideti üksmeelselt heaks ühised turvaprintsiibid nii olukorrast informeerimiseks kui edaspidiste meetmete kavandamiseks.

LIBER-i turvavõrgustik 2002

Taust ja ülevaade olukorrast. Kopenhaageni põhimõtted

Viimast aastakümnet iseloo- mustab tähtsate raamatukogu- varade turvalisust ohustavate faktorite kiire areng.

– Enamiku kogude turuväärtus on praegu võrdne kõige kallimate antiik- ja kunstiesemete väärtu- sega.

– Vabaturu huvi raamatukogu- des säilitatavate teavikute vastu kasvab pidevalt.

– Kogu Euroopas on esinenud tõsiseid riikidevahelisi hinnaliste kogude vargusi.

Neid asjaolusid arvesse võttes on otsustatud alustada tihedamat raamatukogudevahelist koostööd, mille eesmärgiks on seda laadi kuritegude ennetamine ja avas- tamine.

Kogemused näitavad, et siiani on raamatukogud lahendanud neid intsidente isoleeritult, oma- vaheline koostöö on olnud juhus- lik. Varguse puhul püüavad kõik raamatukogud kaasata appi poli- tseiasutusi. Interpolil ja Europolil on võitluses kunstivargustega küll arvestatav kogemus, kuid Euroopa riikides valitsevad erine- vad õigussüsteemid muudavad juurd- luse keeruliseks ja seetõttu ka aeglaseks.

Rahvusvaheline kuritegelik maa- ilm, mis ei sõltu õigus- või hal- duskeeldudest, kasutab täiel mää- ral kommunikatsiooni ja info- ühiskonna avatust oma huvides. See loob aluse “kuriteo inter- netile”.

Interpol, riiklikud ja rahvus- vahelised politseiasutused on täielikus sõltuvuses varguse ohvri esitatud tõestusmaterjalist. Eba- piisav tõestus muudab juhtumi raskemaks nii politseile kui õigus- organitele. Raamatukogudel, kelle kätte on usaldatud kultuuriväärtused, tuleb pidada turvapoliiti- kat ja turvasüsteeme esmajärgu- liseks.

Tuleb tõhustada koostööd poli- tseiorganisatsioonidega Interpol ja Europol ning rahvuslike õigus- süsteemidega.

Ärimaailmas on firmad juba enne varguse toimepanekut hoo- litsenud kompensatsiooni eest, mille nad saavad kindlustuse kaudu. Kultuuriasutuste olukord on vastupidine. Raamatukogud ei saa kindlustada oma kogusid, sest see, mida nad kaotada võiksid, on peaaegu asendamatu. Traditsioo- nilisel viisil ei ole võimalik end kindlustada.

Raamatukogud on avatud oma lugejaskonnale ja nende kogud on kättesaadavad kõigile. Enamik raamatukoguhoidjaid on eelarva- musteta ning koostööaltid nii teadlaste kui tavalugejatega. Just seda avatust ja koostööd kasuta- vadki ära kurjategijad.

See on reaalsus, millega raama- tukogud peavad arvestama. Ei ole olemas turvalist taganemisteed. Oma õnnes ja õnnetuses on raa- matukogud aktiivne osa ühis- konnast koos kõigi tagajärgedega.

Need, kellele on usaldatud kul- tuuriväärtuste säilitamine, pea- vad teadvustama endale seda fakti ja tegema kõik, et ennetada kogude vastu suunatud kuri- tegusid. Loobumata avatusest, peaksime hoopis jagu saama sellega seostatud lihtsameelsusest ja käituma professionaalsemalt.

Faktid tõendavad, et kogude turvalisuse organiseerimises ja nende vastu suunatud rünnakute käsitlemises on palju nõrku kohti. Kui meie raamatukogud soovivad end paremini kindlustada rah- usvaheliste kuritegude vastu, tuleb sellest rääkida ja kitsasko- had kõrvaldada. Antud ettevõt- mises on avalikustamine üks oluline tegur. Vaikimine on ainult kasuks varastele.

Rahvusvahelise koostöö organisatsiooniline turvavõrgustik rahvus- ja teadusraamatukogude turvalisuse küsimustes

1. põhimõte

Kohalviibivad rahvus- ja tea- dusraamatukogude esindajad (edaspidi esindajad) nõustuvad rajama uut turvavõrgustikku riikidevaheliseks koostööks täht- sate kogude vastu suunatud kuri- tegude ennetamiseks ja nendega võitlemiseks.

2. põhimõte

Esindajad nõustuvad põhimõt- tega, et iga rahvus- või teadus- raamatukogu vastutab ise oma turvapoliitika ja turvasüsteemide väljatöötamise eest ja toetab valmisolekut laiemaks koostööks turvavõrgustiku raames.

3. põhimõte

Esindajad nõustuvad turva- võrgustiku raames üksteist teavi- tama ja abistama juhul, kui raa- matukogufondid muutuvad po- tentsiaalseks või tegelikuks kal- laletungi objektiks.

4. põhimõte

Esindajad nõustuvad määrat- lema ja välja töötama ühtse tur- vainfo käsitlemise ja vahetamise eetilise tegevusjuhendi.

5. põhimõte

Võrgustik teeb politseiga koos- tööd rahvusvahelisel tasandil.

6. põhimõte

Esindajad nõustuvad määrama raamatukogu personali seast turvavõrgustiku kontaktisiku.

7. põhimõte

Asutuse määratud isikud (tur- vajuhid) jagavad üksteisega tur- vaküsimustega seotud kogemusi ja oma parimat praktikat.

8. põhimõte

Turvaküsimustega seotud teave on turvavõrgustikule konfident- siaalne.

9. põhimõte

Esindajad julgustavad LIBER-it tegema turvaküsimustega seon- duvat koostööd raamatukauban- duse, muuseumide, arhiivide ja teiste raamatukogudega.

EUROOPA LIIT JA TÖÖTAV EESTI

EIKI NESTOR

Riigikogu liige



Euroopa Liiduga ühinemisel on kõige sagedamini esinevaks küsimuseks küll subjektiivne, kuid inimlikult arusaadav pärimine – mida mina, Mari, Jüri või Jaan, sellega võidan või kaotan.

Loomulikult mõjutab Eesti ühinemine Euroopa Liiduga meie kõigi toimetulemist. Teadmatusest võib aga tekkida ülepaisutatud lootusi ning eurovastaste populistlikku loba kuulama jäädes põhjendamatu hirme.

Töötava Eesti elanikule on tähtsaim tema töötasu ja võimalus teenitud raha eest võimalikult hästi toime tulla. Siinkohal tuleb teada, et kuigi enamikus Euroopa Liidu liikmesriikides makstakse töötasu eurodes, siis europalka kui sellist ei ole ega ole kunagi olnudki.

On küll eeldusi, kuidas elu meie tööturul peaks olema korraldatud, aga need ei ole niivõrd Euroopa Liiduga seotud, kui demokraatlikes turumajanduslikes riikides üldiselt kasutusel.

Kaks märksõna, mis meie eurovalmidust hindavad, on ühinemisvabadus ja läbirääkimiste vabadus.

Kui nüüd keegi küsib, mis seos on nendel kahel märksõnal tema töötasuga, siis tuleb tunnistada, et küsija teadmised tööturust uuel ajal on olematud.

Nimelt sünnib õige palganumber Euroopas sel teel, et nii töötajatel kui tööandjatel on õigus ühineda ja omavahel läbirääki-

missi pidada. Nõnda kokkulepitud palk ongi see õige. Ja ei kellelgi teisel – Brüsselil ega Toompeal – pole õigust töötajaid ja tööandjaid selles segada.

Läbirääkimiste kohustus on loomulikult ka riigil endal kui ühel tööandjal, aga need kokkulepped saavad kajastada ainult riigiteenistujate töötasu.

Seega on tugevad ametiühingud ja tööandjate ühendused üks osa Euroopa Liidust ja nende roll ei piirdu ainult palgaläbirääkimistega. Vastupidi, nende osa tööelu korraldamisel on tunduvalt suurem kui täna Eestis. Aga ei pruugi ka häbeneda.

Hiljuti tähistasime sotsiaalse dialoogi kümnnendat aastapäeva ja kolmepoolsus riigi tasandil, ametiühingute, tööandjate ja valitsuse vahel, on Eestis isegi paremini arenenud kui mitmes Euroopa Liidu liikmesriigis.

Kahjuks ei saa sama järeldust teha kahepoolsete, töötajate ja tööandjate, läbirääkimiste taseme kohta. Arusaamist, et tööandja peaks töötajatega palga üle läbirääkimisi pidama ja et töötajatel oleks kõige õigem oma huvide paremaks esindamiseks ühineda, on veel liiga vähe.

Ja siin ei aita ükski direktiiv ega ka meie seadus, need läbirääkimised peavad olema vabad. Seadused on Eestis juba aastaid olemas, nii et kõik sõltub meist endast.

Palgaläbirääkimistesse astumine tähendab nii kodanikul-

gust kui ka demokraatia ja turumajanduse kirjutatud ja kirjutamata reeglite tundmist. Kokkulepitud palgast saame Eestis täna rääkida heal juhul 150 000 töötaja puhul, 450 000 töötaja puhul tuleb seega paratamatult öelda, et tegemist on määratud palgaga. Euroopa Liidu liikmesriikides peaaegu ei makstagi kokkuleppimata palka.

Turumajanduses hädavajalik oskus, mida ka Eestis juba vallatakse autotranspordis ja teedeehituses, laevanduses, raudteel ja energeetikas, ning ka hariduses, ja miks mitte ka kultuurisfääris, peab muutuma üldiseks oskuseks. Eks iga algus on raske ja ka eelarvetest rahastatavates sfäärides on aastate jooksul olnud omajagu segadust.

Suuremat töötasu sooviv raamatukogu töötaja küsib seda oma direktorilt, see viitab Kultuuriministeeriumile ning ministeerium omakorda riigieelarvele ja Riigikogule, kes riigieelarve vastu võtab. Sama ring kordub kohalike omavalitsuste eelarvetest rahastatavate raamatukogude puhul: kes see tööandja siin siis peaks olema, kas direktor, minister, peaminister, Riigikogu esimees või Riigikogu täies koosseisus?

Tegelikult on kõik üsna lihtne – tööandja on ikka see kindel isik, kellel on seaduse alusel töölepingu sõlmimise õigus.

Kuid tuleks vahet teha vaidlustel kultuurisfääri ja raamatu-

kogude üldise rahastamise üle ning palgaläbirääkimistel. Need on küll seotud, kuid isegi juriidiliselt kaks eri suurust.

Töötavaks saab lugeda süsteemi siis, kui raamatukogude juhid moodustavad ühenduse ja kaitsevad oma eelarvetaotlusi riigi ning linnade-valdade ees koos ning samal ajal peavad ka palgaläbirääkimisi kultuuritöötajaid esindava ametiühinguga.

Kui Eestis ei teki pidevalt toimivaid palgaläbirääkimisi, siis ei ole võimalik kõrvaldada ka suurt ebaõiglust palgasuhetes. Näiteks naiste töötasu mahajäämused meestöötajate palgast või haridusele vastava palgataseme saavutamist.

Tööelu turvalisus ei tähenda ainult töötasu, vaid ka mõistlikke olusid juhul, kui me mingil põhjusel ei saa käia tööl. Me võime jääda haigeks, kahjuks ka töötuks, tööl võib juhtuda õnnetusi ning kunagi jõuame pensioniikka.

Sotsiaalkindlustust korraldavad Euroopa Liidu liikmesriigid iseisvalt ja Eestile on tähtis, et kõik riskid oleks maandatud, st. loodud kõik kindlustusliigid.

Eesti peaks ratifitseerima ka Euroopa Nõukogu (mille liikmesriik me juba oleme) sotsiaalkoodeksi, mis määrab kõigi nende kindlustusliikide alamtaseme. Haiguskindlustus ületab meil tunduvalt seda taset (meil haigusleht 80% töötasust, alamtase 40%), pensionikindlustus on piiri peal, töötuskindlustus alles loodud ja töö- ja kutsehaiguskindlustus loomisel.

Kindlasti on aga meeldiv asjalu, et olukorras, kus inimene oma 40 tööaasta jooksul on teinud tööd neljas Euroopa Liidu liikmesriigis, on tal võimalik oma tööaastad liita ja neljast riigist pensioni saada (kuigi igapähe eraldi võetuna ei pruugigi ta välja teenida pensioni saamiseks vajalikku miinimumi). Väljamaksmine toimub seal, kus pensionär parasjagu elab.

Vastloodud töötuskindlustus annab kindlasti suurema turvatunde ajaks, kui meil tuleb ühest töökohast loobuda ning me otsi-

me uut tööd või õpime selle leidmiseks.

Sealt saadav hüvitis (pool endisest palgast pluss ravikindlustus) on Euroopa mõistes väike. Aga tuleb ka teada, et nii meie tööandjad kui ka töötajad polnud vähemalt esialgu nõus sellesse kindlustusse maksma rohkem. Euroopas on riike, kus hüvitised töötuks jäänule moodustavad 80–90% endisest palgast, aga vastavalt on maksemäärad sellesse kindlustusse palju suuremad.

Töötuskindlustus Eestis on suur samm edasi euroopaliku kodanikuühiskonna poole, sest esmakordselt on suur otsustusõigus antud ja vastutus pandud tööandjate ja töötajate ühingutele.

Töötukassa nõukogus, kuhu kuulub kaks tööandjate ja kaks riigi esindajat on esindatud ka EAKL ja TALO. Seega on otsustav roll uue kindlustusliigi käivitamisel tööandjatel ja ametiühingutel, kaasa arvatud näiteks ettepaneku tegemine, kui palju töötajad ja tööandjad jooksval aastal selleks kindlustuseks peavad tasuma.

Kõige suuremaks väljakutseks Euroopa Liiduga ühinemisel on Eestile aktiivne tööhõivepoliitika. Eesti kulutab täna tööpuudusega võitlemisele 0,25% SKP-st, töötuskindlustuse rakendumisel 0,75%. Liikmesriikides on see kulu 3–5%. Viimastel aastatel seadustes tehtud muudatused soosivad aktiivset tööhõivepoliitikat, kindlasti on vaja aga tõsta selleks riigieelarves ettenähtavaid kulutusi.

Näitena võib tuua riigi toetuse tööturul väiksema konkurentsivõimega inimeste tööle rakendamiseks. Seadus loeb sellise toetuse õigustatuks, kui tööandja võtab tööle noore tööhajumusteta inimese, pensionieeliku, kellel on raske leida uut kohta, puudega inimese või ka pikaajalise töötut. Nendele on nii uue töökoha leidmine kui ka väljaõppe korraldamine väga raske ja siin toetab riik rahaliselt tööandjat, kes on nõus võtma sellise töötaja tööle.

See seadusesäte on tekitanud tööandjates erakordselt suurt huvi ning oleks vaid riigi rahakott

suurem, siis saaks tööle rakendada kümneid kordi rohkem inimesi.

Üha rohkem selgub, et väga sageli vajavad nii töötud kui ka koolilõpetajad kutsenõustamist ja vastavat suunamist. Ka siin on seni olnud meie võimalused piiratud.

Töötava Eesti huvidele peab ka meie riik teiste Euroopa Liidu riikide eeskujul rohkem tähelepanu pöörama. Euroopa Liidu liikmesriigina on Eesti võimalused teostada aktiivset tööhõivepoliitikat suuremad kui täna. Liikmesriikidele mõeldud sotsiaalfond saab toetada vastavasisulist tegevust 300–350 miljoni krooniga aastas. Meil tuleks lisada mainitule veerand kulutuste kogusummast. Jätuks vaid ideid ja nende teostajaid!

Nii nagu Eestis, on ka Euroopas kombeks, et riik toetab laste kasvamist ja kasvatamist. Protestantlikes Põhjamaades rohkem ja katoliiklikus Lõuna-Euroopas vähem. Poliitikud on teatavasti varmad toetama lastetoetuste tõusu, aga ei jäta ka mainimata, et rahaga ei saa “lapsi osta”. Selle väite tõenduseks on riigid, kus lastetoetused on meie omadest palju suuremad, aga sündimus veelgi väiksem.

Nii võib jääda arusaam, et meie kehva demograafilist seisut polegi kuidagi võimalik parandada. See ettekujutus on ekslik. Euroopa kultuuriruumis elavat inimest on selles osas viimase paarikümne aasta jooksul mõjutanud mitte lastetoetuste tõus (kuigi ka see on vajalik), vaid töö- ja pereelu parem ühitamine.

Ka Eesti naine soovib eurooplasena enne loodusest määratuni jõudmist end kindlustada nii hariduse kui töökohaga. Ja see tõsiasi ei nõua diskuteerimist, see lihtsalt on nii.

Küll aga saab meie peresid aidata siis, kui pereplaneerimise kõiki plusse ja miinuseid kokku rehkendades tekib hulk küsimärke, millele pole vastust. Kuigi töökoht on lapsehoolduspuhkusel olijale kindlustatud, tahab iga tulevane ema teada, mis saab

kolme aasta pärast. Hirm, et kodus oldud aja tõttu pole tänane töötajaja tööturul enam nii vajalik kui täna, toob pereplaneerimisse selge miinuse. Esimene samm selle mure leevendamiseks on meil astunud. Alates 2000. aastast makstav, põhiliselt väikeste laste vanematele mõeldud lapsehooldustasu ei sõltu sellest, kas ema käib tööl või on kodune.

Töö- ja pereelu paremat ühitamist saab aga veelgi arendada. Miks me ei võiks maksta lapsehoolduspuhkusel olevale emale või isale näiteks koolitustoetust kahenädalase arvutikursuse maksumuse suuruses aastas?

Maksusoodustused tööandjale oma töötajate koolituseks oleks veel lisaks ja võimalus hoida end töösuhetes samal järjel teiste töötajatega ei tekitaks lapsevanemates asjatuid pingeid. Lastesaamisega peab kaasnema rohkem rõõmu kui muret.

Toodud mõtted ei asenda vajadust tõsta ka lastetoetusi, eriti neile, kes seda kõige rohkem vajavad – üksikvanemad ja lasterikkad pered.

Eestis töötav inimene on suur väärtus sõltumata sellest, kas me kuulume Euroopa Liitu või mitte. Tema kanda on nii järeltuleva põlve mured kui vanemate toimetulek. Euroopalik sotsiaalpoliitika ei vastanda lapsi pensionäridele ja töötavat inimest neile, kelle toimetulek endast palju ei sõltu.

Euroopalik sotsiaalpoliitika vaatab kõiki ühiskonnaliikmeid ühtse perena. See on ju nii loomulik, tunda muret nii oma ema-isa kui laste ja lastelaste käekäigu pärast. Euroopale on omane solidaarsus nii põlvkondade kui ka ametikaaslaste vahel. Euroopa Liidule on omane olla solidaarne ka liikmesriikide vahel.

Võrreldes muu maailmaga elabki eurooplane hästi, on kõrgelt tasustatud ja sotsiaalselt kindlustatud. Ja ei ole ühtegi põhjust, miks ei peaks Eesti sellisesse Euroopasse kuuluma.

EUROINTEGRATSIOONI MÕJU SOTSIAALPOLIITIKALE

PILLE LIIMAL

Sotsiaalministeeriumi nõunik



Ettevalmistused Euroopa Liitu astumiseks on viinud Eesti sotsiaalpoliitika lähemale teistele Euroopa riikidele.

Kohustuslikult ülevõetav ühenduse seadusandlus selles valdkonnas on lakooniline ning sotsiaalpoliitilised abinõud ennekõike põhjendatud ühisturu huvidega, suunatuna majanduslikult aktiivsetele ehk töötavatele inimestele.

Teisalt on aja jooksul ühenduse sotsiaalsed eesmärgid siiski avardunud ning töötajate vaba liikumist toetavate sotsiaalkindlustusõiguste, naiste ja meeste võrdse kohtlemise ning tööhõive suurendamise kõrval pööratakse üha enam tähelepanu vaesusele ja sotsiaalsele tõrjutusele.

Rahvastiku vananemisega seotud väljakutsed ajendavad Euroopa Liidu tasandil koostööd teema ka pensioni- ja tervishoiuküsimustes ning teistes seni rangelt liikmesriikide pädevusvaldkondades.

Kuidas on need arengud kujundanud Eesti kui kandidaatriigi sotsiaalpoliitikat?

Eestlaste ootuseks on, et Euroopa Liidus sotsiaalkindlustuse ja -toetuste tasemele kehtestatud nõuded on kindlasti midagi enam kui Eesti tänane olukord.

Sellised ootused ei ole aga täiel määral õigustatud, sest kuna-

gistest sotsiaalse kaitse taseme ühtlustamise katsetest on Euroopa Liidus loobutud.

Kuna sotsiaalse kaitse süsteemide areng on tihedalt seotud iga riigi ajalooliste ja kultuuriliste traditsioonidega, siis on ka hüvitiste ja toetuste põhimõtted ning suurus ühtlustamiseks lihtsalt liiga erinevad.

Amsterdami leping seob siiski Euroopa Liidu liikmesriigid kohustusega tunnustada Euroopa sotsiaalharta, mille ka Eesti on ratifitseerinud. Sotsiaalharta artikkel 12 kohustab tagama sotsiaalkindlustushüvitised vähemalt Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksis nõutud miinimumtasemel, samuti aga sotsiaalkindlustust edendama ning hüvitiste taset järjepidevalt tõstma.

Eesti on oma sotsiaalkindlustussüsteemi kujundamisel ja uute sotsiaalkindlustusliikide, nagu töötuskindlustus, loomisel neid põhimõtteid arvestanud ning Sotsiaalministeerium valmistab praegu ette Euroopa sotsiaalkindlustuskoodeksi ratifitseerimist.

Eurointegratsiooni otsesed mõjud Eesti sotsiaalkaitsele tulenevad eelkõige kohustuslikust ühinemisest Euroopa Liidu sotsiaalkindlustuse koordineerimisüsteemiga, mis tagab Euroopa Liidus töötajatele ja nende pereliik-

metele õiguse sotsiaalkindlustusele sõltumata sellest, mitmes ja millises liikmesriigis nad on töötanud ja elanud.

Olgugi et koordineerimisreeglid jätvavad liikmesriikidele vabad käed oma sotsiaalkindlustussüsteemi kujundamisel ja hüvitiste suuruse määramisel, tuleb Eestil arvestada kasvava rahalise ja administratiivse koormusega:

■ Vastavalt sotsiaalkindlustuse koordineerimisreeglitele on Eesti kohustatud jätkama pensioni, peretoetuste ja teiste sotsiaalkindlustushüvitiste maksmist hüvitistele õigust omavale isikule, kui see asub elama teise liikmesriiki.

■ Eesti ravikindlustatutel tekib õigus saada teistes liikmesriikides vältimatut arstiabi. See tähendab, et Euroopa Liidu piires ei ole vaja osta eraldi tervisekindlustust. Samuti peab Eesti ravikindlustus hõlmama siin töötavaid teiste liikmesriikide kodanikke, aga ka nende ülalpeetavaid pereliikmeid sõltumata sellest, millises Euroopa Liidu osas need elavad.

■ Sotsiaalkindlustuse koordineerimisüsteemiga ühinedes tekib Eestil omamoodi võrdlus- ja konkurentsimeetmeid teiste Euroopa riikide sotsiaalkindlustusskeemidega, mis ergutab sotsiaalkindlustust tänapäevastama, näiteks reformima soodustingimustel ja väljateenitud aastate pensione ning muu hulgas üle vaatama sotsiaalkindlustusliikide omavahelisi seoseid ning nende tööhõivesõbralikkust.

■ Euroopa Liiduga ühinedes kasvab seoses koordineerimisreeglitega märgatavalt Eesti pensioniametite, tööhõiveametite, töötukassa ja haigekassa töökoormus ja teenindavate klientide arv. Nimetatud asutustes valmistatakse praegu pingsalt uute tööülesannetega toimetulekuks.

Sotsiaalpoliitika valdkonnas on seni eurointegreerimise mõju Eestile nähtavaim olnud aktiivsete tööhõivemeetmete rakendamisel.

2001. aastast on Sotsiaalministeerium koostöös teiste ministeeriumide, tööandjate ja ametiühingute esindajate ning teiste huvitatud partneritega Euroopa Liidu tööhõivestrategiast lähtudes välja töötanud tööhõive tegevuskavasid aktiivsete tööhõiveabinõude rakendamiseks.

Muu hulgas on Euroopa Liidu rahalisel toetusel (Phare) läbi viidud projekte riskirühmade, eelkõige noorte töötute ja puudega inimeste tööturule integreerimiseks.

Euroopa Liidu tööhõive strateegiat rakendatakse nn. avatud koordineerimise meetodil, mis tähendab, et liikmesriigid lepivad kokku ühistes eesmärkides, kuid tee ja vahendid nendeni jõudmiseks valib iga riik ise.

Seejuures toetab Euroopa Liit kogemuste ja hea praktika vahetust koostööprogrammide algatamise ja rahastamisega.

Eesti ja teiste kandidaatriikide ning Euroopa Liidu uueks sotsiaalpoliitiliseks koostöövaldkonnaks on vaesuse ja sotsiaalse tõrjutuse leevendamine ning kaasatuse suurendamine, milleks kasutatakse samuti avatud koordineerimise meetodit.

18. juunil toimus Sotsiaalministeeriumi ja Euroopa Komisjoni ühisel korraldusel Tallinnas seminar, mis tutvustas Euroopa Liidu sotsiaalse kaasatuse strateegiat ning andis avalöögi Eesti ja Euroopa Liidu sotsiaalse kaasatuse ühismemorandumile (*Joint Memorandum on Social Inclusion* ehk JIM).

Selle eesmärk on määratleda sotsiaalse tõrjutuse põhjused, riskirühmad, võtmevaldkonnad ja tegevused sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks Eestis, arvestades seejuures Euroopa Liidu Nice'i tippkohtumisel 2000. aasta detsembris seatud ühiseid eesmarke.

Nendeks on:

■ suurendada tööga hõivatust ning tagada kõigi juurdepääs ressurssidele, õigustele, kaupadele ja teenustele;

■ ennetada sotsiaalset tõrjutust;

■ aidata ühiskonna kõige haavatavamaid liikmeid;

■ koondada vaesuse ja tõrjutuse leevendamiseks kõik asjaosalised.

Ühismemorandumid töötavad välja kõik kandidaatriigid ning need tuleb Euroopa Komisjoniga allkirjastada enne Euroopa Liiduga ühinemist.

JIM on eeltöö selleks, et uued liikmesriigid oleksid valmis esitama oma esimesed sotsiaalse kaasatuse tegevuskavad 2005. aastal üheaegselt praeguste liikmesriikidega.

Samaaegselt JIM-i väljatöötamisega osaleb Eesti ka ühenduse sotsiaalse tõrjutuse koostööprogrammis, mis hõlmab sotsiaalse tõrjutuse põhjuste ja trendide analüüsi, riikidevahelist informatsiooni ja kogemuste vahetamist ja üle-euroopalise võrgustikutöö toetamist võitluseks vaesuse ja tõrjutusega.

Euroopa Liidu liikmesriigina tekib Eestil võimalus majandusliku ja sotsiaalse arengu toetuseks taotleda arvestatavat rahalist abi Euroopa Sotsiaalfondist ja teistest struktuurifondidest, seda eelkõige tööhõive ja ettevõtluse edendamiseks ning sotsiaalse kaasatuse suurendamiseks.

Et struktuurifondide võimalusi tulemuslikult kasutada, valmistatakse rahandusministeeriumi eestvedamisel praegu ette riiklikku arengukava eri meetmete ja nende rahastamise kavandamiseks.

Eesti on kandidaatriigina üsna aktiivselt osalenud Euroopa Liidu algatatud sotsiaalpoliitilistes aruteludes.

Euroopa Liiduga ühinemisel on oodata veelgi tihedamat info- ja kogemuste vahetust teiste liikmesriikidega. Kõigil sellel on oma mõju Eesti sotsiaalpoliitilistele teadmistele ja praktikale.

NOODIVÄLJA- ANNETEST OLEVISTE KOGUS

KAJA TIISEL

EAR-i baltikaosakond



Lucas Loss. *Psalmodia, hoc est, Cantica sacra veteris ecclesiae selecta...* Nürnberg, 1553. Lüneburgi haridustegelase Lucas Lossi kirikulaulude kogu lasi Oleviste kirik 1628. a. uuesti köita.

Vanim säilinud dokument, mis tõendab Oleviste raamatukogu asutamist, on omaaegse bibliotekaari Heinrich Bröckeri 1659. aastal alustatud rahaliste annetuste registreerimise raamat.

See algab raamatukogude ajalugu käsitleva üldise sissejuhatuses, milles on juttu ka Oleviste kogu asutamisest. Bröcker teab Oleviste raamatukogu olevat asutatud 1552. aastal. Viimast väidet kinnitab ka Bröckeri 1658. aastal sisseseatud Oleviste kogu inventarimistiku pealkiri "Nende raamatute nimekiri, mis vanast Tallinna raamatukogust 1552. aastast saadik järele jäänud ja nüüd veel Oleviste kirikus alles on."

Tänapäeval säilitatakse Oleviste kogusse kuulunud trükiseid teatavasti Eesti Akadeemilise Raamatukogu baltikaosakonnas.

Oleviste kogust säilinud raamatute hulgas on ka mõned noodiväljaanded. Arvestades asjaolu, et jumalateenistustel oli oluline koht muusikal, on nootide hulk suhteliselt väike, kuid siin tuleb meelde tuletada, et Oleviste kogu ei olnud mitte kiriku raamatukogu, vaid linnaraamatukogu.

Enim esindatud autorina tuleb nimetada Hieronymus Praetoriust (u. 1560–1629), kes oli tunnustatud organist ning silmapaistev helilooja ja tegutses Hamburgis. Praetorius asus kõigepealt kantorikohale Erfurdis ning kui ta isa 1582. aastal suri, asus poeg isa kohale Hamburgis, kus töötas kuni surmani 1629.

H. Praetorius on loonud hulgaliselt heliteoseid, mis ilmusid juba tema eluajal mitme väljaandena. 1602 ilmus Hamburgis kogumik magnifikaate *Magnificat Octo Vocum Super octo tonos...*, mida nimetatakse teiseks köiteks (*Tomus secundus*), kuna esimeseks peeti tema vaimulike laulude väljaannet *Cantiones sacrae* (1599). Aastal 1616 järgnenud missad *Liber missarum Que est operum musicorum* 5–8 häälele kannavad juba märget kolmas köide (*Tomus tertius*).

Suurem osa eespool nimetatud Hieronymus Praetoriuse teoste kogumikest kuulus ka Oleviste kogusse ning neid säilitatakse praegu Eesti Akadeemilise Raamatukogu baltikaosakonnas.

Esimeseks köiteks peetav *Cantiones sacrae* on esindatud teise, 1607. aastal ilmunud trüki näol ning see väljaanne on köidetud saksa kirikumuusika komponisti Melchior Vulpiuse (surn. 1616) kolme vaimulike laulude väljaande juurde.

1602. aastal Hamburgis ilmu-



nud Praetoriuse teosele *Magnificat...* (*Tomus secundus*) on juurde köidetud Christophorus Demantiuse, keda on tiitellehel nimetatud Musicuseks, Nürnbergis välja antud mitmehäälsed vaimulikud laulud *Trias precum vespertinarum, qua continentur...*

Praetoriuse teoste kolmas köide *Liber missarum...* kuulus omal ajal samuti Oleviste kogusse ning selle köitesse on lisatud ka veel 1618. aastal ilmunud valik vaimulikke laule *Cantiones variae*, mis on juba Praetoriuse teoste neljandaks köiteks (*Tomus quartus*).

Lisaks Praetoriuse teostele on sinna juurde köidetud ka J. L. Hassleri missad ja vaimulikud laulud, mis on trükitud Nürnbergis 1599. ja 1597. aastal. Johann Leo Hassler pärineb kuulsast Nürnbergi suguvõsast, mille paljud liikmed olid tunnustatud muusikud ja komponistid.

Tegelikult ei olegi päris õige öelda, et kokku on köidetud kõik need nimetatud teosed, vaid konvoluudid on moodustatud eri teoste samadest häälerühmadest. Seega on ühes köites näiteks nii Praetoriuse kui Hassleri missade ja vaimulike laulude aldipartiid, teises köites tenoripartiid jne. Kokku, olenevalt teosest, kuus kuni seitse häälerühma.

Kõik kirjeldatud Praetoriuse ja teiste heliloojate teoseid sisaldavad köited pärinevad nn. vanast Tallinna raamatukogust, mille tekkeajaks loetakse 1552. aastat. Nende tiitellehtedelt võib leida



Hieronymus Praetorius on enamesindatud noodiväljaannete autor Oleviste kogus. Tema missad Liber Missarum... 5–8 häälele kannavad märgelt kolmas köide.

sissekirjutuse *Bibliotheca ad D. Olai. Magnificat...* ning *Cantiones sacrae* on köidetud häälerühmade kaupa pärgamentnoodikäsikirja, mis on aegade jooksul kahjuks tugevasti määrdundud, kulunud ja tuhmunud. Ka *Liber missarum...* on köidetud pärgamenti.

Kõiki 16. sajandi lõpus ja 17. sajandi alguses trükitud noote iseloomustab asjaolu, et noodijoonestik on pisut katkendlik ja ebaühtlane. Nimelt kasutati trükkimiseks nooditüüpe, mis koosnesid noodist ja selle juurde kuuluvast joonestiku lõigust. Seetõttu ongi varasemate trükiste puhul noodijoonestik katkendlik.

Noodid on rombikujulised. Noodijooni on sel ajal juba viis, erinevalt köitematerjalina kasutatud pärgamentnoodikäsikirjast, kus noodijoonestik on veel neljarealine.

Seega võiks Oleviste kogus leidunud nootide hulka tinglikult liigitada ka mõne raamatu köitematerjali. Mitmed trükised, millel pole sisuliselt muusikaga mingit pistmist, on samuti köidetud pärgamentnoodikäsikirja.

Oleviste kogu trükiste seas on ka kaks Oleviste kirikule kuulunud raamatut. Need on Martin Lutheri ja Philipp Melanchthoni kaasaegse ja mõttekaaslase Lucas Loßi psalmiraamatu *Psalmodia, hoc est Cantica sacra veteris ecclesiae selecta...* väljaanded aastatest 1553 ja 1561.

Mõlemad on pikka aega jumalateenistustel kasutusel olnud, selle tõenduseks on paljud käsikirjalised märkmed ja täiendused ning seda näitavad ka kasutamise kohati kulunud lehed.

1553. aasta väljaandele on juurde köidetud 20 lehte, mis on täidetud käsikirjaliste nootidega ning sinna juurde kuuluvate laulutekstidega. Lüneburgi haridustegelase Lucas Loßi (Lotze) (1508–1582) ladinakeelsete kirikulaulude kogu eessõna on kirjutanud Philipp Melanchthon.

Lucas Loß oli hariduselt filoloog, kes töötas üle 50 aasta kooliõpetaja ja rektorina. Loßi teoloogilised, keeleteaduslikud ning muusika-alased teosed olid tuntud ja hinnatud ning neid anti korduvalt välja. /1/

1628. aastal on Oleviste kirik lasknud need raamatud uuesti köita, seda kinnitab tekst esikaane siseküljel: *Dis Buch gehöret der Kirchen S. Oloff zu / vnd ist gebunden worden ... Anno 1628* (See raamat kuulub Püha Olavi kirikule ja on köidetud... 1628. aastal).

Väiksem, tumedat taimparknahka köide on valmis saanud 1. oktoobril ja teine, suureformaadiline, valge vasikanahaga kaetud kaantega 6. detsembril. Mõlema raamatu esi- ja tagakaane ornamenteeringu keskväljal on superekslibriis: S. OLOF 1628./2/

Käesolevas kirjutises ei olnud võimalik käsitleda kaugeltki kõiki nooditrukiseid, mis kunagisse Oleviste raamatukokku kuulusid, kuid siiski peaks see andma mingi ülevaate olulisematest väljaannetest ning silmapaistvamatest autoritest.

Viited

1. *Bibliotheca Revaliensis ad D. Olai* / EAR, TLA. – Tln., 2002, lk.142–144.
2. Luuk, M., Reimo, T., Valk-Falk, E. Omanikumärkidest Oleviste raamatutes // *Bibliotheca Revaliensis ad D. Olai*. Tln., 2002, lk. 102–121.

AJALOOLANE AJALOO PÖÖRISTES

REIN RUUTSOO

TÜ professor

Peeter Tarvel. Demokraatia tulevik. Koostanud Toomas Karjahärm ja Hando Runnel. Tartu: Ilmamaa, 2002. 429 lk. – (Eesti mõttelugu 43).

Minevik on kohustus, ta kohustab eeskujude, aga ka täitmata jäänud unistustega.

Nii kohustab ka Peeter Tarveli (1894–1953) saatus meid ikka veel mitmes mõttes – nii eeskuju, aga ka demokraatliku Eesti riigi mõtestaja ja selle ajaloo teaduse sihiseadjana. Pärast Venemaa langemist bolševistlikku “maelstöömi” kujunes kodumaale naasnud Peeter Tarveli (kuni 1935 Treiberg) eesmärgiks eesti ajaloo teaduse rajamine. Tema kujutus eesti ülikoolist Tartus, kus teaduskondade vahel pole barjääre ning üliõpilased võivad koostada oma õppekavu – ületades teaduskondade piire üsnagi vabalt, kasutades harimiseks *universitas*’e ideed – kõlas 20-ndail aastail väga tänapäevaselt.

Tarveli eluloo ja hea ülevaate tema tegevusest leiab lugeja raamatu sissejuhatuses Toomas Karjahärmi sulest kiiduväärselt kohe. Tuge on selleks andnud Jüri Kivimäe nn. perestroika aegne väärtuslik kokkuvõte (Kivimäe: 1989; ja Kivimäe: 1990). Seejärel on aga saabunud täiesti arusamatut, aga siiski väga kõnekast vaikus. Nõnda peatugem sellel, mis tegi Peeter Tarveli eesti teadusloos erakordseks nähtuseks.

Ajaloolane ja sotsiaalteadlane

Eesti akadeemilises ajaloo teaduses on olnud heaks tavaks tõmmata sirge ja pea ületamatu joon ajaloo ja sotsiaalteaduste va-

hele. Nõukogude ajal hariduse saanud ajaloolane pole kunagi lugenud Weberit või Simmelit, ja kui on, siis ei oska ta nende ideid vist hinnata. Samas püüab ta unustada, et on kunagi ka Leninit au sees pidanud või isegi innukalt õpetanud. Tulemus on seevastu ühemõtteliselt selge – kirjatükkidest vaatab tihti nii või teisiti vastu vana marksism-leninism, nii metoodiliselt (nn. käärde ja liimide laadi ajaloo kirjutamine) kui filosoofilis-sotsioloogiliselt – ilma et ise seda aimataks. Ajaloo uurimise refleksioon, st. mõttevahetus selle uurimisvaldkonna probleemide üle viimase ajani peaaegu puudus, ja ka siis sai ärgitust paraku mitte Tartu Ülikoolist, vaid on oluliselt seotud Peeter Tarveli vennapoja Enn Tarveli algatustega.

Kui vaadata eesti ajaloo teadust sarja “Eesti mõttelugu” koostaja vaatenurgast, siis pole sealt just palju sedalaadi raamatute tarvis võtta. Aga just sellest aspektist on Peeter Tarveli kirjatööd erakordselt huvitav ja väärtuslik pärand ka siis, kui ta näiteks oma ajaloo-filosoofilistes arutlustes vahel liiga suure endastmõistetavusega toetub neokantiaanidele (ajaloolaste probleemivaliku aluseks on väärtusotsustused). Kuid üks eristab teda järgmiste põlvkondade uurijatest kindlalt: nii Tarveli ajalooalastest kui ka “üldkasulikematest” kirjatöödest vaatab igal sammul vastu erakordne lu-



gemus, kuhu kuuluvad pea kõik ülemöödunud ja möödunud sajandi mõttehiiglased (Weber, Windelband, Simmel, Dilthey jt.). Nähtavasti just seetõttu pole osatud tema pärandiga suuremat peale hakata.

Peeter Tarvelis, nii palju kui teada, on harjutud nägema eelkõige traditsioonilist ajaloolast kui möödaniku rekonstrueerijat. Kuid see on vaid osa tõest. Käesolev valimik sisaldab tekste, mis ilmselt esindavad rahvusvaheliste suhete valdkonda (imperialismikäsitus), ülevaateid, mis võiksid olla sissejuhatuses võrdleva politoloogia kursusesse (poliitilised voolud), 30-ndate aastate Euroopa ja Eesti poliitiliste arengute analüüse ja selliseidki kirjatöid, mis kuuluvad poliitilise filosoofia ajalukku (ülevaade poliitiliste ideoloogiate tekkest). Ehkki enam tutvustava kui uuriva iseloomuga, kõnelevad need väga sisukad ja läbitunnetatud kirjatööd Peeter Tarveli erakordsest haardest. Ja tõsi see on – ilma seda laadi hariduse ja lugemuseta pole võimalik tõusta kõrgemale kodu-uurija rollist ja saada modernseks ajaloolaseks. Tema kõrvale ei oskaks kedagi tänapäevalgi panna, sest lisaks “koha-kaaslusele” poliitikateadustes ja sotsioloogias (millised õppetool Tartus tollal ei olnud), kuid mil-

lele vaatamata pidas ta loenguid Machiavellist, valgustusest jne. Tarveli akadeemiliseks uurimisaineks oli Prantsuse revolutsioon ja Põhjasõja-järgne Eesti ajalugu, mille valmimisjärku jõudnud käsitlus aga hävis sõjatulekahjus.

Ajaloolase tegevuse juurde ei kuulu reeglina tegelemine *oleksitega* (kui pole just tegemist mõttelise eksperimendiga). Kuid Peeter Tarvel on üks neist möödaniku suurkujudest, kelle puhul tekib vägisi mõte, mis kõik *võinuks olla teisiti*. Tarveli surm 1953. aastal Siberis on üks paljudest okupatsioonirežiimi vägivallategudest eesti kultuuri vastu, millel oli raskesti korvatavaid tagajärgi. Peeter Tarvel esindas modernset, Peterburi Ülikoolis hariduse saanud ajaloolaste kooli. Tollane Venemaa ajalooteadus oli osa maailmateadusest. Lisaks sellele oli ta isiklikult väga võimekas uurija koos silmanähtavate passionaari omadustega. Viimane tähendab innovaativsust – suutlikkust algatada uuendusi, pakuda uusi ideid jne. Teiseks – nagu oli juba saamas tavaks Euroopas, oli Eesti Vabariigis küpsenud ajaloolane ka intellektuaal. See tähendab – mitte oma kitsa “käsitöö” nühkija, vaid kultuuritegelane, esseist, aga kui vaja, siis ka ideoloog. Seda olid kõik tollased suured eesti ajaloouurijad, arheoloog Harri Moorast rahvaluuleteadlase Oskar Looritsani, kirjandusteadlasest August Annistist Hans Kruusini. Koos sajandivahetusel sündinud ajaloolaste põlvkonna füüsilise ja moraalse hävitamisega katkes ajaloolase kui intellektuaali traditsioon. Ajaloolasest sai pärast 1940. aasta katastroofi kas parteisõdur või siis eskapist – tänapäevast võimalikult kaugel seisnud valdkonnale põgenenud uurijatüüp, koos tugeva kalduvusega kodu uurimisele. *Tertium non datur*. Kuid koos sellega, ja pärast Tarveli töid, katkes ka kodu-Eesti ajalooteaduse tõsine kontakt maailma ajaloo uurimise ja teadmise, kuidas arutlevad vabas maailmas vabad inimesed. Aastakümneid ei lastud eesti ajaloolastel tõsiselt tegelda uurimuslikul tasemel

probleemidega, mis oleks sidunud eesti ajaloo maailma ajaloo (agraarajaloo riivamised välja arvatud) või teinud neist üheski olulises küsimuses maailmaajaloo asjatundjad. Selle katkestuse korvamine võtab veel aega.

Kommunistliku režiimi haardes

“Eesti mõtteloo” sari on nähtavasti seadnud eesmärgiks päästa minevikust salatud väärtuslik ja koondada olevikust oluline. See on õige. Kuid kogupilt, mis minevikust jääb, on kohati liiga ilus ja ajaloolasele arusaamatuil põhimõtetel kujundatud. (Millised tekstid ja mis motiivil on mõtleja koguloomest valitud.) Kollaboraator (selle sõna kasutamine on siin sügavalt motiveeritud) Alfred Koorti kirjutiste valimik on näiteks ilma tema 1948. aasta “autodafeeta” vähemalt poolik, kõnelemata Koorti kogumikule lisatud järelsõna haletsusväärsest armetusest. Varem või hiljem tulevad kõne alla keerulisema elukäiguga ja saatuse räsitud autorid (nt. oodatav Harri Moora valimik). Soovitaks koostajail julgemalt arvata sekka ka tekste, mis kindlasti kuuluvad eesti mõttelukku, ehkki ei tee kirjutajale alati au. Nähtavasti tuleks siis ka kogumikele lisatud kommentaare vastavalt sisukamaks muuta. See oleks tõend sisulisest lugupidamisest suurkujude vastu ja samas ka mingistki editeerimise professionaalsusest. Täna eesti vaade minevikku peab vähemalt tahtma olla tõsiselt hooliv ja oma mineviku vääriiline ning muidugi professionaalne.

Natukenegi vasakpoolsete lõhnaga mõtleja ja ka marksistliku teksti avaldamine “Eesti mõtteloo” sarjas on iseenesest suur läbimurre. Tarveli vasakpoolse “lunastab” ehk tema elu traagiline lõppvaatus. Jaan Tõnissonist seni sisukaima mõtteloolise käsitluse kirjutanud Peeter Tarvel oli liberaalne professor, aga samas selgete vasakpoolsete sümpaatiatega. Ajakirja “Akadeemia” ümber koondunud haritlastega kuulus ta kindlalt Pätsi-vastasesse opositsiooni, kellel pidas silma

peal ka Pätsi kaitsepolitsei. Just seepärast väärib tähelepanu tema intellektuaalse biograafia selle poole sisuline analüüs tõdemaks veel kord, et vasakpoolsus on lihtsalt üks demokraatliku maailma kodaniku loomulik vaade elule ja kommunistlik ideoloogia on pelk vägivald ja viimase asjana, kui üldse – mõtlemisvahend.

1940. ja 1941. aasta tähendas pöördepunkti Eesti vaimses elus. Peeter Tarveli akadeemilises elus jäi see viimaseks loominguks aastaks, nii palju kui stalineeritavas Eestis võis veel loomingu (vabadusest kindlasti enam mitte) üldse rääkida. Kuid nende aastate kirjatööd on samuti osa eesti mõtteloo ja paljudki markantsed tekstid muutuvad pea sama rariteetseks kui 30-ndail aastail ilmunu. Nende lugemise oskus aga muutub üha enam valitute kunstiks. Seda tuleb harjutada. Käesolevas kogumikus esindab seda traagilist aastat kirjutis noorest Engelsist – “Friedrich Engelsi maailmavaate kujunemine”.

Probleemist, kuidas Eesti haritlaskond reageeris, kuidas kultuurielu kohanes režiimimuutustega, ei saa üle paari fraasiga kollaboratsioonist või kaasajooksimisest. Nähtavasti väärivad nii tema kui teiste saatusekaaslaste aastail 1940/1941 (ja ka järgnevate aastate) avaldatud kirjatööd väga hoolikat uurimist. Ajaloolastena on meil, kelle kodumaad on tabanud sellised katastroofid, võimetus ja kohustus saada asjatundjaks totalitarismi mehhaanikas, selles, kuidas tehakse nõukogude “ühiskonnateadlased”, “mankurdid”, nagu neid esindasid nn. Venemaa-eestlased juba 1940. aastal.

Saatuse tahtel ei käinud Peeter Tarvel läbi seda moraalse ja akadeemilise hävituse (ning enesehävituse) rituaalset rada, mida pidid astuma tema kunagised kaasprofessorid Tartu Ülikoolist (Alfred Koort). Selle asemel et igal võimaliku juhul (nagu nüüd on tavaks) piirduda karjerismi sedastamisega, on mõttekas uurida, millised olid reaalsed valikud ja kuidas režiim neid seadis. Stali-

nismi jäetud valikuid oli vähe ja õigemini polnud kahe halva vahel valimine valik – selles ongi stalinliku režiimi sügavaim ebamoraalsus. Selles on ka üks kommunismi peamisi saladusi.

Koos vägivallega taandub alati kultuur, mis on midagi väga individuaalset ja looja vabadusest kantut. Eesti ajaloolased on seni keskendunud nõukoguliku vägivalda institutsionaalsele küljele – EKP ja NKVD haarmete tungimisele kultuuri “arhitektuuri”. Kuid kommunistliku vägivalda imendumisele kultuuri elavasse koesse, keelelise parasitliku kihistuse, kultuuri lämmitava sõnalise võrgustiku punumisele on pööranud tähelepanu peamiselt kirjandusteadlased, kes on jälginud, kuidas esemestub uus võim kirjandustekstis. Seda laadi analüüsi väärivad ka sotsiaal- ja humanitaarteaduste tekstid. Kultuur lakkab olemast kultuur mitte siis, kui pannakse paika seda kontrolliv vägivaldaaparaat, vaid siis, kui see lakkab kõnelemast inimkeeles ja hakkab rääkima võimu keeles.

Vene okupatsiooni peale surutud kultuuri degradatsiooni saab rekonstrueerida kui laskuvaid astmeid, vastavalt sellele, kuidas esiteks kitsenes teemadering, teiseks – millised žanrid on veel lubatud, kolmandaks – kuidas muutub kõnepruuk, neljandaks – millised on kättesaadavad või lubatud allikad, viidatud autoriteetide ring, aga ka see, kuidas kõnetatakse oponente (ideoloogilisi) ja kuidas viidatakse autoriteete. Vabas ühiskonnas loodud teadustekstid ja stalinliku režiimi stukk-ilustusteks olevad tekstid on ideaaltüüpilised vastandid.

Peeter Tarvel sobib analüüsi lähtekohana hästi – tema veel iseseisvas EV-s avaldatud tekstid on suveräänse, refleksiivse ja demokraatliku vaimsure parimad kehastused. Stalinistlikke ideaaltüüpilisi nõukogude tekste “tootsid” eesti keeles peamiselt 1940–1941 siia maabunud ja eesti keele esialgu veidrana tundunud slängiks muutnud nõukogulased. EV-s kasvanud haritlaste saatuseks oli õppida neid eeskujusid vähemalt

imateerima – nii see eesmärk ka varjamatult sõnastati näiteks artiklis “Marksistliku ajalookäsitluse näidisteos eesti keeles” (Rebane: 1941, 8–9). Etteruttavalt peab ütleva, et kultuuri inerts on suur. Ka väga püüdlikud (nagu Koort, eriti silmapaistvalt aga Max Laosson) kõnelesid mitte ainult vene, vaid ka *nõukogude keelt* pea alati äratuntava balti aktsendiga.

Eesti kultuuri ideoloogilise koloniseerimise seisukohast ongi tähelepanuvääriv Tarveli 1940. aasta sügisel avaldatud kirjatöö, mis käsitleb noore Friedrich Engelsi vaateid (millegipärast pole see kronoloogiliselt-loogiliselt raamatu lõpus). Väliselt näib kirjutis esmapilgul endiselt tarvellikult elav ja sisukas. Ideaaltüüpilises mõttes on see aga juba algava vägivaldaaja märk, kirjatöö, mis kannab teemade ettekirjutatud “repertuaarist” alguse saava represseerimise jälgi. Artikli kirjutamine Engelsist “Loomingu” 1940. aasta septembrinumbris polnud kindlasti mitte Tarveli vaba valik – see on sundkäik, milleks tegi ettepaneku nähtavasti juba “Loomingu” toimetuse (kuigi Tarveli vastutulek polnud mitte sügavalt vastuolus tema veendumustega). Nagu näha, mingit hõlpu ei antud – kohe asus uus võim vaimu väänama. Noorest Engelsist kirjutamine oli veel kerge kompromiss. Vasakpoolsema tundis Tarvel sotsiaaldemokraatia eelkäijate vaateid hästi.

Silmatorvakav on, et muidu rikkalikku taustkirjandust hindava professori kirjatööl on vaid üks põhiallikas, mida ka pikalt refereeritakse. Erifondid alles tekivad – aga ilmselt on teoseid, mida ei saa/pole soovitatav refereerida (et neid on, seda kinnitavad Tarveli varasemate kirjutiste bibliograafiad). Tarvel kui kultuurimälu kandja seisab kahe ajastu piiril – ta füüsilises mälus on palju allikaid (kogu sotsiaaldemokraatlik kirjandus), mis on NSV Liidus juba ammu suletud erifondi, kuid avalikustada ta neid enam ei saa. Tõlkimata saksakeelsed tsitaadid osutavad veel kehtivale haritud inimese standardile, kinnitavad,

et võõrkeelte oskamist peetakse veel endastmõistetavaks ja kasutamist/oskamist mitte veel kuri-teoks.

Teksti lähim vaatlus osutab protesti märkidele, kinnitab, et autor distantseerub kirjutatavast ja püüab säilitada vaimset suveräänsust. Engelsit avalikult kritiseerida muidugi ei tohi, seda ta juba teab. Hoiaku väljendamine on nüüd peidetud grammatika tasemele. Engelsi vaadete refereerimine viisil: “Inglismaa p a k - k u v a t klassikalise näite”, “kogu inglise põhikord o l e v a t (minu sõrendused – RR) avalik ja varjatud vale” (Tarvel: 2002, 352) jne., väljendab autori positsiooni, mis on Engelsiga mittenõustuv. Oli ju Briti demokraatia üks Tarveli kõrgelt hinnatud demokraatia eeskujusid. Kuid tekstis leidub juba ka nõukogude diskursuse peamine ja kohustuslik detail – viide Leninile. Ent Tarveli kirjutises on Lenini arvamus Engelsi kohta toodud veel lisana, nagu muuseas ja sulgudes – (Lenini sõnade järgi) (samas, 352). Nõukogulik-stalinliku diskursiivse tava kohaselt on see muidugi lubamatu lugupidamatuse avaldus. On üsna võimalik, et see viide tekkis juba toimetamise käigus – algallikasse ei olnud enam aega süveneda.

Leninlikus keeles sõnastatuna on Tarvel veel selgelt kodanliku objektivismi kammitsais. Leninit ei viidata täpselt – osundus ei seisa kohe kirjutise algul ja tsitaati ei saada epiteedid *surematu, geniaalne, proletariaadi suur juht, kõigi rahvaste suur õpetaja* jne. Diskursiivsed elemendid, mis on rutiinsed nn. Venemaa-eestlaste kirjatöödes ning tõlgetes ja ilmuvad 1941. aasta kevadeks ka mitme Eesti Vabariigis sirgunud haritlase kirjatöödesse. Tarveli esimeses nõukogude aja artiklis puudub retooriline pidulikkus, ei kõnelda veel *meie* nimel, puudub bütsantslik retoorika ja tõeautoritaarne kateoorilisus. Tsitaate juhatatakse sisse epiteetiga *ammendav käsitlus, vääramatult tõde, ületamatu saavutus* jne. Aga siiski – juba vaatab Lenini pilk üle Tarveli öla ja taltsutab tema

teksti. Kirjutaja nagu "kontrollib" juba endamisi, kuidas on tema kirjutatu kooskõlas sellega, mis ütles Lenin. Avalikku konflikt ei otsi ju keegi, kui saab veel kuidagi teisiti. Siis veel sai, veidi hiljem oli see juba vist karistatav kuritegu.

"Ajaloalise Ajakirja" 1941. aasta esinumbreis avaldatud Tarveli teine artikkel Engelsist (ei ole lisatud kogumikku) viitab diskursiivse koloniseerimise süvenemisele. Selles leiduvad täpselt samad distantseerivad keelendid, ja mida võib seega käsitleda kui protestidiskursust. Kuid samas on Engelsi teos juba *väljapaiste*v, Marxi loogika on juba *raudne*, tema dialektika juba *suurepärase* (Tarvel: 1941: 11-13). Marx ja Engels *õiendavad juba arveid* oma endiste mõttekaaslastega (sama, 14).

Mil määral on need epiteedid juba omandatud uue diskursuse peegeldus ja kuivõrd on neid lisanud toimetused, seda pole kerge otsustada (oli selline nõukogude tava "tõlkida" artikleid uude slängi). Vahe Peeter Tarveli kirjutise ja samas kõrval avaldatud Rebase orjameelse teksti vahel on veel ilmne. Kuid see, kuidas, mil viisil nõukogude diskursiivse kontrolli välised vormid hakkavad ajama juuri ka veel vaimset vabade inimeste tekstidesse, kuidas saavutatakse diskursiivne kontroll, see vääraks detailset uurimist. Vahe nõukogude ja kodanliku *objektiveeriva* diskursuse vahel säilib anneksiooni esimesel aastal reeglina veel mäekõrgusena. Milline peaks olema *tõeline* stalinistlik diskursus, seda võivad kõik Nõukogude ajal kooli saanud kontrollida Kristjan Kure, Eduard Pälli, Gustav Naani ja Jaan Rebase tekstide najal – need esindavad stalinliku vaimuterroristliku diskursuse mõttes ideaaltüüpiliselt täiuslikke tekste. Kuid nõukogude süsteem vaid alustas tekstide vägistamisega, sellele järgnes ka inimeste hävitamine – 1945. aastal Tarvel vangistati ja saadeti Siberisse, kuhu järgnes ka ta pere.

Tagasivaade Peeter Tarveli saatusele on ängistust tekitav.

Nõukogude perioodi kavatsuslikust "panusest" eesti ajalooteadusesse kui ajaloo tänapäevasesse uurimisse võib rääkida vaid väga tinglikult. ENSV TA akadeemikute tekstid kuuluvad enamasti ajaloolise ideoloogia lahtrisse. Üksikute nurka surutud teadlaste eneseharimine ja saavutused, mis said teoks olude kiuste, ei suutnud mõjutada üldist suunda. Avaram ajalookultuuri (sealhulgas ajaloo õpetamise) langus, ajaloo filosoofilise hariduse hääbumine, ajaloolase kutse väärkuse taandumine jne. aga on olnud katastroofiliste mõõtmetega (üldajaloo kooliõpikute koostamine on muutunud ületamatuks ülesandeks, riigieksamiteks ei suudeta aastate kaupa formuleerida korrektseid ülesandeid!). Eesti ajalooteadust tabanud nõukogude terror lahutas Eesti pooleks sajandiks modernsest maailmateadusest. Seega polnud ka juhuslikud noorema põlvkonna ajaloolaste katsed taastada aegade sidet Hurda-Reimani kodu uurimislaku ja mitte Peeter Tarveli tüüpi euroopaliku vaimsuse ja sotsiaalteadusliku uurimiskultuuriga. Sellega kaotati sisuline kontakt, läks kaduma arusaam ajaloo seostest teiste teadustega ja sellest kui intellektuaalse kultuuri osast. 19. sajandist pärit rankelike lööklausete jätkuv kordamine tõsiste uurimisprogrammidenä, adumata nende fraaside taustu, kõnelevad sellest, et isegi Tarveli mõttemaailmani, kõnelemata tänapäevase konstruktivistliku ajalookäsitluseni, on veel pikk tee.

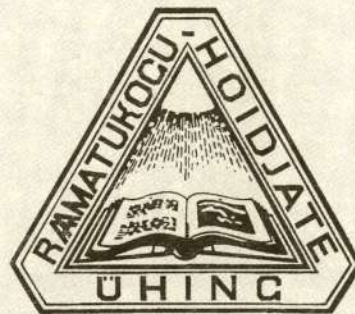
Kasutatud kirjandus

Kivimäe, Jüri. (1989). Enn Tarveli elu ja töö // Akadeemia, nr. 9, lk. 1913-1934.

Kivimäe, Jüri. (1990). Enn Tarveli elu ja töö // Akadeemia, nr. 1, lk. 89-112.

Tarvel, Peeter. (1941). Friedrich Engels ajaloolasena // Ajalooline Ajakiri, nr. 1, lk. 11-16.

Rebane, H. (1941). Marksistliku ajalookäsitluse näidisteos eesti keeles // Ajalooline Ajakiri, nr. 1, lk. 8-9.



MAARAAMATUKOGUDE SUVESEMINAR

peeti käesoleval aastal 26.–28. juunini Raplamaal, Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakoolis.

Kokkutulnuid tervitasid Ilvi Laidna Rapla Keskraamatukogust, Aivar Soe Rapla Maavalitsusest, Ain Sildoja Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakoolist, Õie Paaslepp Kehtna raamatukogust.

Kehtna Vallavalitsuse nõunik Heik Past andis suurepärase ülevaate valla minevikust, tänastest tegemistest ja tulevikuplaanidest, millele kujunes kenaks lisaks ekskursioon Kehtna mõisa.

Jüri Järs andis ülevaate info- ja tehnoloogia arengust rahvaraamatukogudes, Meeli Veskus kõneles teemal "Riik ja rahvaraamatukogud".

Sektsiooni juhatuse kava kohaselt keskenduti seminari aruteludes maaraamatukoguhoidjate töö tasustamisele, tööülesannetele ja ametikohale esitatavatele nõuetele.

Toonitati, et raamatukogudel on õppimist ja arengut toetav funktsioon ning sedagi, et maal on raamatukogu sageli ainuke koht, mis on kõigile tasuta kättesaadav. Üksmeelselt leiti, et üldsusel on aeg hakata märkama tööd, mida teeb maaraamatukogutöötaja – küla harija, aga selleni jõudmiseks tuleb ka raamatukoguhoidjail endil vaeva näha. Loomulikult peaks töö ka saama vääriliselt tasustatud.

Laviini pani liikuma Miine Reisenbuk eelmisel sügisel Paides maaraamatukoguhoidja päeval, kui ta esitas üksikasjaliku ülevaate Järvamaa maaraamatukoguhoid-

jatele makstavast töötasust. Kuigi palk on teadaolevalt madal, ehmatas esitatu ka meid endid.

ERÜ maaraamatukogude sektioon otsustas koguda täpsemaid andmeid kogu Eesti kohta. Sektiooni liikmete ja keskraamatukogude peaspetsialistide ühisel jõul tehti palgauuringud kõikides maakondades.

Taie Saar (Kiili raamatukogu, Harjumaa), **Helen Voogla** (Kõmisi, Läänemaa) ning **Asta Leiten** (Laiuse, Jõgevamaa) esitasidki kokkuvõtted maakondades läbi viidud palgauuringutest.

Raamatukogutöötajate palk ning maaraamatukogu ülalpidamiseks tehtavad kulutused olenevad kohaliku omavalitsuse tulu baasist ja prioriteetidest.

Raamatukogutöötaja on alatasustatud, tema töö vähe väärtustatud ja tunnustatud, kusjuures on üldteada, et raamatukogudele on juurde tulnud lisakohustusi, mis ei tulene seadustest.

Kõige rohkem teenib raamatukogu juhataja Harjumaal (keskmine 4547 krooni), järgnevad Põlvamaa (3672) ja Ida-Virumaa (3630), kõige väiksema palgaga on Läänemaa (2939), Viljandimaa (3171) ja Järvamaa (3186). Eesti keskmine raamatukogu juhataja kuutöötasu on 3446 krooni, mis on rohkem kui kahe tuhande võrra madalam keskmisest palgast.

Veelgi väiksema kuupalgaga peavad leppima oma täiskoha eest raamatukoguhoidjad, kuigi sageli täidavad nad, vaatamata ametinimetusele, raamatukogu juhataja ülesandeid. Nende palk kõigub kõrgeimast Harjumaal (3590) madalaimani Tartumaal (2499). Keskmine raamatukoguhoidja kuutöötasu on 3037 krooni.

Palga maksmisel ei arvestata üldjuhul töökoormust, staaži, keeleoskust, täienduskoolitust, peaaegu pooltel juhtudel ei arvestata palga määramisel ka eriharidust. Sagedamini on aluseks võetud valla palgaaste, riigitöötajate palgaaste, kokkulepe tööandjaga. Lisatasusid koristamise, kütmise ja AIP-i eest makstakse väga vähestes raamatukogudes, enamasti on tasu selle eest põhitöö



Maaraamatukoguhoidjate suveseminari rühmatöö Kehtna Majandus- ja Tehnoloogiakooli raamatukogus.

sees. Rohkem makstakse lisatasusid Harjumaal, ei ühtki Põlvamaal.

Raamatukogutöötajad ise soovivad, et nende töö väärtustataks 7000-kroonise kuupalgaga. Leitakse, et palk ei tohiks olla alla Eesti keskmist ning et nende töötasud ja puhkused kinnitatakse samadel alustel pedagoogidega.

Arutelu kokku võttes rõhutas **Sirje Bärge**, et meil tuleb rohkem väärtustada oma tööd, tulla probleemidega julgelt välja, taotlema kokkusaamist omavalitsusliitudega jms.

Laagri teisel päeval arutleti töögruppides maaraamatukoguhoidja tööülesannete ning kutsesele esitavate nõuete üle. Sissejuhatuse tegi **Helen Voogla**, kes võttis kokku kõik maaraamatukogutöötaja ülesanded, millega ta peab hakkama saama. Tänapäevane raamatukoguhoidja on teenindaja, trükisõna vahendaja, infospetsialist, majandusspetsialist, psühholoog, sotsiaaltöötaja ja hinge-hoidja.

Ka sõnavõttudes valutati südant raamatukogutöö pärast.

Ere Raag rõhutas esmaülesandena lugejate teenindust, mis peab tulema erialaselt väga hästi ettevalmistatud ja muidu igakülgset erudeeritud raamatukogutöötajalt, kelle plussiks on oskus jagada oma teadmisi. Ta kutsus üles andma endast kõik, et

meie elukutset ei madaldataks ja röömistas, et on kasvanud maaraamatukoguhoidja ametialane enesetunnetus.

Elle Tarik leidis, et maal on raamatukoguhoidjal kõige raskem. Tema ülesanne on harida oma lugejat. Raamatukogutöötaja on õpetaja-konsultant, kelle püha kohus on heal tasemel eesti keele ja kultuuri vahendamine. Tähtsaks haridusest ja koolitusest pidas ta raamatukogutöötaja eneseharimise tahet. Raamatukogu töö on see, mis kannab edasi inimkonna paremaid mõtteid ja ideid.

Kõikides töögruppides leiti, et raamatukoguhoidja põhiülesanne on lugejate teenindamine. Järgnevad kogude korraldamine, komplekteerimine, kataloogimine, kohaliku koduloolise materjali kogumine ja jäädvustamine, kirjanduse tutvustamine ürituste näol, ATS-ist tulenevad kohustused, raamatukogu teadvustamine ja esindamine, majandustegevus.

Raamatukoguhoidja **haridus** peaks kindlasti olema erialane, muu eriala omandanul tuleks sooritada raamatukoguhoidja kutseksam. Raamatukogu juhatajal peab olema erialane kõrgharidus. Väga tähtis on erialane täienduskoolitus ning pidev enesetäiendamine kirjanduse tundmises.

Lisaks erialastele teadmistele peaks raamatukoguhoidja olema

hea suhtlemisoskusega, oma raamatukogu ja kutse maine kõrgel hoidja, keelteoskusega (emakeel, kaks võõrkeelt), vähemalt kesk- tasemel arvuti kasutamise oskusega. Ta peab oskama juhtida asutuse tööd (tundma seadusi, kirjutama projekte, koostama eelarvet), oskama organiseerida, olema õpihimuline ning uuen- dustealdis.

Ühe töötaja normkoormuse osas oli mitmesuguseid arvamusi. Enamik leidis, et **töökoormuse näitajateks** võiks võtta arvnäitajad (lugejad, laenutused, sh. ka kohallugemine ja teadiste arv, külastused). Teeninduspiirkonna suurus ei pruugi näidata tegelikku töökoormust.

Raamatukoguhoidja lisaülesanded on AIP-i juhtimine, koristamine, kütmine ja nende tööde eest tuleks kindlasti maksta eraldi tasu. Väideti, et koormust ei tohikski arvestada absoluutarvudes.

Normkoormuse arvestamiseks oodatakse tuge Eesti Rahvusraamatukogult, et see töötaks välja koordineeritud, kuhu oleksid haaratud põhilised töökoormuse näitajad, nagu hõlve, lugejate ja laenutuste arv jm., aga ka teeninduspiirkonna suurus, geograafiline asukoht jm. Rõhutati, et selle indeksi valmimine peaks sündima koostöös raamatukogupraktikutega.

Standardit "Informatsioon ja dokumentatsioon. Raamatukogutöö tulemuslikkuse indikaatorid" (EVS-ISO 11620:1998) peeti maaraamatukogu jaoks liiga keerukaks ja praktikas raskesti rakendatavaks.

Ühise arutelu tulemusena valmis suveseminarist osavõtjatel märgukiri Omavalitsuste Liidu poole, milles antakse teada maaraamatukogu olulisusest kohalikus elus ja tuuakse välja argumentid, miks raamatukogutöötajal on õigus nõuda oma töö eest tasu vähemalt Eesti ametliku statistilise keskmise tasemel.

Tiina Kull (Adavere) komplekteerimise töörühmast informeeris, et on valminud "Kirjanduse valiknimestik 2001" ning korraldas osavõtjate hulgas mini-

küsitluse kirjanduse valiknimestike saamise ja kasutamise kohta. Selgus, et kõik kirjanduse valiknimestikud 1999, 2000 I ja 2000 II on jõudnud 25 raamatukokku, samal ajal kui 7 raamatukogu 44 vastanust pole saanud neist ühtegi. Endale ülevaate tegemiseks olid kasutanud nimestikke ainult pooled kohalolijaist ja veidi üle poolte – järelkomplekteerimiseks. Peaaegu kõik soovisid, et nimestike koostamist jätkataks edaspidi kaks korda aastas ning enamik avaldas ka valmisolekut nende koostamist rahaliselt toetada.

Nagu ikka, olid seekordki toine ja meelelahutuslik pool tasakaalus.

Esimese päeva õhtu veedeti Sillaotsa talumuuseumis Velisel, kuhu kindlasti tasub minna uuesti tagasi. Esinesid Märjamaa tantsumemmed, kellega ühises ringis keerutasid jalga kõik soovijad.

Teise tööpäeva meeleolukas õhtu veedeti kuulates Kehtna klubi laulunaiste kontserti ja **Andres Ehinit**. Külastasime Haide puukooli, Kehtna valla Inglite, Keava, Valtu ning Kehtna raamatukogu, kus juhatajad **Tiina Linamägi**, **Jutta Jukk**, **Luule Bortnikova** tutvustasid ümbruskonna koduloolist tausta, rääkisid oma raamatukogudest kui kohalikest külakeskustest ja seltsielu edendajatest. Ringsõidul tutvusime ka Inglite algkooli ja teabetoa ning Valtu põhikooli raamatukogu tööga. Rapla Keskraamatukogu peaspetsialist **Katrin Niklus** andis põhjaliku ülevaate maakonna raamatukogudest ja nende töötajatest.

Nii vastuvõtjad kui külalised leidsid, et need päevad olid huvitavad ja tegusad.

Aitäh korraldustoimkonnale eesotsas **Ilvi Laidna** ja **Katrin Niklusega** Rapla Keskraamatukogust ja maaraamatukogude sektsiooni esinaisele **Sirje Bärigile** väga ladusate ja hästi organiseeritud laagripäevade eest!

*Maie Kalmiste
Märjamaa raamatukogu,
ERÜ maaraamatukogude
sektsiooni liige*

TARTUMAA KOGUS

Aprillikuu keskel kogunes ERÜ Tartumaa Kogu O. Lutsu raamatukogu saali. Päevakorras oli ERÜ ja tema toimkondade tegevus, mida valgustasid Tartus töötavad toimkondade liikmed. Teema ülesvõtmise põhjus oli aeg-ajalt kolleegidelt kuuldav skeptilised märkused ühingu vajalikkuse ja seal tehtava töö tulemuslikkuse kohta.

Toimkondade ja sektsioonide esindajaid kuulates sai selgeks, kui erinev on nende töökorraldus, probleemid ja lahendusteni jõudmise teed. See töö nõuab visadust ja järjepidevust, aga see kõik viibki edasi, arendab raamatukoguhoidjat ja raamatukogundust.

*ERÜ-lased
Maare Kümmik ja Mare Pikk*

ERÜ Tartumaa rahvas käis 19. ja 20. juulil Võrumaa kirjandusloolistes ja Põlvamaa looduskaunites paikades.

Võrumaal rääkis meile endine poliitvang **Valdur Raudvassar** sealt pärit kirjanike elust. Teine reispäev möödus targa giidi **Eha Lambingu** juhtimisel Põlvamaa loodusobjekte vaadates.

Reisirahvas tänab tublisid giide ja sõidu korraldajaid, esinaist **Ene Ruderit**.

*Mare Kivitar,
Eesti Põllumajandusülikooli
Raamatukogu*

VÕRUMAA ÜHENDUS

korraldas 17.–19. maini koostöös Tartumaa ja Sillamäe raamatukoguhoidjatega Kultuuriministeeriumi toetusel ekskursiooni Sankt-Peterburgi.

Külastati Eesti Vabariigi Peakonsulaati, kus anti üle Peterburi eestlastele mõeldud esinduslik raamatuvalik ning kuulati konsul **Jüri Trei** ülevaadet rahvuskaaslastest Peterburis läbi aegade.

Vaadati üle Peterburi Eesti Seltile tagastatud Jaani kirik ning käidi Tartu ülikooli taasavamisjärgse esimese rektori Parroti haul.

Tehti tutvust Peterburi muusikaraamatukoguga.

Ene Riet

KOOLIRAAMATUKOGUHOIDJATE VÕRU SUVESEMINAR

ERÜ kooliraamatukoguhoidjate sektsiooni suveseminar toimus juba viiendat korda, seekord 14.–16. augustini Võrumaal teemal “Kooliraamatukogu ja kohalik omavalitsus”.

Kokkusaamise korraldas Haridusministeeriumi toel kooliraamatukogude sektsiooni Võrumaa ühendus eesotsas Võru I põhikooli raamatukoguhoidja **Maris Küti**ga.

Seminari avas Võru maavalitsuse haridus- ja kultuuriosakonna juhataja **Pille Liblik**, kes andis ülevaate maakonna kooliraamatukogude olukorrast.

Kui Tallinnas hinnati eelmisel õppeaastal gümnaasiumide raamatukogude ülevaatusel nende taset, siis Võrumaal kaardistatakse koolide korralise inspekteerimise käigus kooliraamatukogusid.

Võrumaa koolid on väikesed ning vähestes töötab täiskohaga raamatukoguhoidja, seepärast on nende töös ka suuri puudujääke. Kaheksas koolis pole üldse raamatukogu. Nii nagu mujalgi, on Võrumaal kooliraamatukoguhoidjate ainesektsioon vabatahtlik ühendus, mis pakub oma liikmetele ka enesetäiendusvõimalusi. Ainesektsiooni ja haridusameti koostöö on väga hea.

Seminari käigus külastati mitut kooli- ja rahvaraamatukogu. Teel Tallinnast Võrru tehti vahepeatus Ülenurme keskkoolis, kus viimast nädalat ametis olev teenekas direktor **Tarmo Kerstna** rääkis kooliraamatukogu rollist koolielus.

Pikemalt peatuti Kuldre raamatukogus, kus alles hiljuti oli pävakorral rahva- ja kooliraamatukogu ühendamine. Kuid raamatukoguhoidja **Riina Ermel** ei pidanud liitmist õigeaks, sest see poleks rahuldanud rahvaraamatukogu lugejaskonda. Nii asub raamatukogu ühes majas lasteaia ja elujõulise naisseltsiga.

Saksa filoloogist Kuldre raamatukogu juhataja Riina Ermel on

kindlasti üks omanäolisemaid raamatukoguhoidjaid Eestis.

Külastasime tema kodus asuvat nukutaret ja saime aimu tema aastatepikkusest, professionaalsuse saavutanud perenukuteatri “Käblik” tegevusest.

Teisel seminaripäeval tutvuti pearaamatukoguhoidja **Ere Raagi** vahendusel põhjalikumalt Võrumaa Keskraamatukoguga. Taas tõdeti, et koostöö omavalitsuse juhtidega on hädavajalik, sest valdadel on erinevad võimalused ning erinev arv raamatukogusid, mille kulud vajavad katmist.

Raamatute soetamise teeb keerulisemaks ka asjaolu, et elanikkonna vähenedes vähenevad paratamatult komplekteerimissummad, raamatu hind aga tõuseb.

Et vältida komplekteerimisvigu ja anda täienduskoolitust, korraldab keskraamatukogu iga kuu teabepäeva, kus piirkonna rahvaraamatukogude töötajatel on võimalus tutvuda ka uute raamatutega ja teha oma komplekteerimisvalikud.

Helle Laanpere viis lasteosakonnas läbi raamatukogutunni seitsmenda klassi emakeeleõpiku teemal “Raamatukogu kataloog”.

Nii haridusosakonna, raamatukogu kui ka selle lasteosakonna töötajate esinemistes jäi kõlama mõte, et koostöö ametkondade vahel on eelkõige koostöö neid esindavate inimeste vahel.

Võrumaa kooliraamatukogudest külastati Võru Kreutzwaldi gümnaasiumi, Parksepa keskkooli ning Võrumaa Kutsehariduskeskuse raamatukogu. Viimane on näide sellest, milleni võib viia perspektiivitundega koolijuhi ja talle pidevalt kannale astuva raamatukoguhoidja koostöö.

Oma koolis valmistatud kaunis mööbel, pidev lugejate küsitlemine nende vajaduste kindlaksmääramiseks, õppetoolide juhatajatega kooskõlastatud komplekteerimine, edukalt kirjutatud projektid, MIK-i staatus – ühest raamatukogust kõige selle korraga leidmine väärrib oma silmaga nägemist.

Raamatukogunduslikud ja ka üldkultuurilistel teemadel loengud toimusid Võru Kreutzwaldi

gümnaasiumis, mille juhtkond andis missioonitundest ruumid ja tehnika raamatukoguhoidjate käsutusse tasuta.

Tartu rahvaülikooli lektor **Ene Nobel** jagas soovitusi projekti kirjutamiseks, sest tänapäeval on üheks vajalike vahendite hankimise teeks edukate projektide lähendamise sihtotstarbelistele fondidele. Raamatukogu sisustamise võimalusi tutvustas ATP Pro müügijuht **Taimi Kull**.

Andres Langemets mõtiskles trükitu ajaloost ning kirjanduse, sealhulgas erinevate kirjandusliikide väärtustamisest eri aegadel. Ta lõpetas kurvavõitu tõdemusega: raamatu väljaandmine on muutunud nii kergeks, et see, mis ilmub, pole enam valitud tekst. Tekstilt on kadunud pühadus, ilmunud kirjandusest puudub ülevaade nii tavalugejal kui kirjanduse õpetajal.

Ettekujutuse, mis on muusikaterapia ja kuidas see võib aidata iseenesega pahuksis olevat õpilast, õpetajat või raamatukoguhoidjat, andis muusikaterapeut **Malle Luik**, kelle tunde hindavad Tartu Õpetajate Seminari üliõpilased kõrgelt.

Traditsioonilises rühmatöös tegeldi sel aastal kutseoskuse nõuete ja kutsekirjelduse koostamise eeltöoga. Kuna lähenemas on riikliku aruande esitamise aeg, siis **Ester Sõrmus** rääkis aruandluse veaohlikest kohtadest.

Meelelahutusse kuulus piknik ja saunaõhtu, vaadati Papa Kreutzwaldi õueteatri etendust “Kullaketraja” ja külastati Võru Instituuti. Eriti meeldis osalejatele tutvumine instituudiga, mille tegevusest andis võru keeles ülevaate **Kaido Kama**.

Oma murdeluulet lugus **Jan Rahmann**, **Jaan Pulk** esitas oma seni avaldamata laule.

Järgmise suveseminari korraldamise tülikas au anti Pärnu kooliraamatukoguhoidjate piirkondlikule ühendusele.

Kohtumiseni 8. novembril toimival teabepäeval!

Vaike Kurel,
Tartu kunstigümnaasiumi
raamatukoguhoidja

KOHTUMINE HEA ENERGIA LINNAS

Rahvaraamatukogude 21. suvelaager toimus 6.–8. augustini Narvas ja Narva-Jõesuus.

Kõne all oli raamatukogude tulevik. Üldisemat lähenemist teemale pakkus RR-i peadirektor **Tiiu Valm**. Ta alustas oma ettekannet tõdemusega, et 21. sajand on esitanud raamatukogudele uued nõudmised – raamatukogud konkureerivad massikommunikatsioonivahendite ja vabaajaveetmise paikadega. Rahvaraamatukogu kujuneb kultuurikeskuseks, lugemist arendavaks institutsiooniks ja eluaegse õppimise keskuseks. Selles kontekstis on tähtis mõista, mida peaks uus raamatukogu sisaldama ja millised peaksid olema uusi teenuseid pakkuda võimaldavad hooned. Lahenduseks on spetsialiseerumine, st. raamatukogu pakub vaid üht või mõnda teenust: rahuldab erivajadusi, on infotankla (ratasatel internetiühendus), infopood (nt. *infostore.co.uk*) või raamatukogu-*boutique*. Oluline on, et raamatukogu ei muutuks

koos maailmaga, vaid muudaks maailma.

Rahvaraamatukogude hetkeolukorrast (ehitatavatest ja juba käiku lastud uutest raamatukoguhoonetest Saaremaal, Viljandis ja Pärnus) ning internetiseerimisest rääkis Kultuuriministeeriumi nõunik **Meeli Veskus**. Tema sõnul jäävad järgmise aasta eelarvesummad endiseks, lisataotlus on tehtud raamatukogulaenuhüvitise rakendamiseks. Pimedate teenindamise paremaks korraldamiseks kavatakse riigistada Eesti Pimedate Liidu Teabe- ja Koolituskeskuse raamatukogu. Tegeldakse vanglaraamatukogudega – päevakorral on nende komplekteerimine riigi toel.

Sissejuhatusega ja kommentaaridega ringkäiku Narva Keskraamatukogus juhtis direktor **Ingrid Erilaid**, kelle targal ja tarmukal eestvedamisel vaatamise üle ka Narva ajaloolised vaatamisväärsused. Narva – hea energia linna – tänapäevast saime põhjaliku ülevaate linnasekretär

Ants Liimetsalt, Narva-Jõesuust täna ja tulevikus kõneles aselinnapea **Kalle Merilai**.

Tutvustime Tartu Ülikooli Narva Kolledžiga, mille rektor **Katri Raik** on üks kolledži hoones asuva eesti kodu ning Narva raekoja platsi kividega sillutamise projekti “Pro Narva” üks eestvedajaid. Kohtumise tulemusena ostisime Narva raekoja platsile kivi ka raamatukogude poolt.

Elavat huvi pakkus Narva-Jõesuu piirivalve õppekeskuse ja Kreenholmi õmblusvabriku külastamine.

Vene hinge ja kultuuri mõistmisel andsid palju juurde kohtumine Narva Muuseumi folklooriansambliga “Suprjadki” ning narvalasest ärimehelt ja lastekirjanikult Aleksandr Ganzevitsšiga.

Täna seminaril osalejate eriti tiheda ja sisuka laagri korraldajaid Narva Keskraamatukogust ja Eesti Rahvusraamatukogust.

Ene Riet



Foto: Teet Malsroos

FIRST COLUMN

Bibliotheca Universitatis Tartuensis Today and Tomorrow

Toomas Liivamägi 4

Tartu University Library has consistently supported the development of the university throughout its history, both in its scientific as well as in educational activities, and has parallelly served the general public. The share of electronic information in the library's collection has grown by leaps and bounds. The development of the electronic library is considered an important goal. A system of subject librarians was established in collaboration with the faculties of the university that has to ensure balanced development of the library's collection. Library services are constantly modernised, paying much attention to user training in information sources and retrieval. Approximately one third of the library's service area has been renovated. In the future, this work will be continued, widening open access collections and developing comfortable environment for both individual as well as group work.

NATIONAL INFORMATION POLICY

Index Scriptorum Estoniae

Ene Loddes, Triin Soone 5

On 14 June 2002 the National Library of Estonia provided public Internet access to a database *Index Scriptorum Estoniae* (ISE). The article reviews the circumstances and history of the generation of the database.

The database project was launched in 1999. Its goal was to generate a Web-based joint database of articles of the existing *ProCite* databases (11 databases on various subjects) for the use via the Internet. This was a two-stage project: during the first stage, in 2000, an initial version of the system was established, which enabled to unite a part of the *ProCite* databases with the integrated system; during the second stage, the system was improved, expanded and opened to the public through wide area network. At the opening to the public, 9 databases had been integrated into ISE. ISE can be accessed via the National Library of Estonia homepage at the address: www.nlib.ee, or ise.nlib.ee.

TARTU UNIVERSITY LIBRARY – 200

A Retrospective Review of Two Centuries: Tartu University Library from 1802 to 2002

Hain Tankler, Malle Ermel 7

Tartu University Library is not an ordinary university library, because it has been also fulfilling the functions of a public library. It has been decided to date the establishment of the library from 1802, separately from the establishment of the university in 1632. In 1802 the first members of the library staff were employed and an intensive acquisition of books was initiated. A professor Karl Morgenstern, the first leader of the library, is the most merited for the foundation of the library, further organisation of its work and elaborate collection acquisition. A sharp turn in the library's work and holdings composition was evoked by the russification of the university in the beginning of 1890s. We can talk about the birth of a national university since the declaration of the independent Republic of Estonia in 1918. The library was developed into a modern research library – its collection was reorganised, new catalogues were generated and opening hours were prolonged. The years after WW II, under the circumstances of Soviet occupation, were the harshest for the library – ideological purification demolished the system of collections and catalogues used up to then. In 1958 the library managed to become a research library again, and increased number of its staff members, after regaining this status, made it possible to become involved in research, and study rear books, manuscripts and art collection. The opening of a new Tartu University Library building to the public in 1982 also marked a new stage in the library's history. Both the number of library's users and well as employees grew; study library that had so far had separate premises was also moved to the new building; library automation began. Quick technological development characterised the years of 1990s.

Special Libraries at the University of Tartu

Lilia Külv 12

The task of a special library is to make the specialty literature of a field (or several fields) accessible to its users spatially as close as possible. In 1930s Tartu University Library's collection included 82

special collections with approximately 100,000 books. In 1970s central acquisition and cataloguing was initiated. At the turning point, there were 77 smaller or larger special libraries in addition to the research library and its five branches in the Tartu University Library system. The organisation of the book treasures of the University of Tartu was again put on the agenda in the second half of the 1990s, when computerised cataloguing and the generation of a database INGRID was started, and preparations were made to join the ILS INNOPAC users. A project *TÜ raamatuvaram* (Book Treasures of the University of Tartu) was launched with an aim to bibliographically describe books held at the university. In result of the project, an electronic catalogue of the University of Tartu libraries will be generated.

How to Become Visible

Mare Rand 14

30,000 manuscripts, 30,000 photographs, a graphic art and drawings collection of 10,000 sheets, and other special collections preserved at the Tartu University Library's Rare Books and Manuscripts Department are extensively reflected in card catalogues and printed publications. However, in the recent years, electronic description of the collections has been dealt with – separate data collections have been formed on the WWW and images and texts have been digitised. Though electronic databanks of manuscripts, photos and works of art are yet limited in volume, the main features of the system for providing more open information about these objects have been already worked out.

Preserving the Past

Ene Sarap 16

Tartu University Library has systematically addressed the hygienic and preservation issues since 1957, when a special working group was established. It included a restorer and two binders. In 1966 a Hygien Section started its work at the library. A restoration school was formed in Tartu during the activities of the library's Hygien and Restoration Department established in 1970 and headed by Endel Falk-Valk. At present, three separate organisational units have been established on the basis of the department: the Preservation and Maintenance Service, Binding Department and Restoration Centre. The article provides an overview of their activities and features the most exciting results of the Restoration Centre.

Implementing the System of Subject Librarians at the Tartu University Library

Kärt Miil, Kertu Uri 17

The present system of subject librarians was launched at the Tartu University Library on March 2001. Formerly, the task of subject librarians was to mediate information for acquisition; today a subject librarian reports all problems related to the library services referred by the university faculty to the library management or to the departments concerned. At present, the library employs 18 subject librarians. The library started with offering the university faculties acquisition money through subject librarians, organising open access collections according to the requests of lecturers, and providing faculties with an opportunity to get answers to specialty information requests. Another task of a subject librarian is to get an overview of special and ready reference collections maintained by the faculty, and to make proposals for expedient work organisation.

The State Should Have a Perception of the Estonian Science as an Integral Whole: an Interview with TÕNIS LUKAS

Madis Orav 19

An interview with Tõnis Lukas, a member of Estonian parliament, a former Minister of Education and a graduate from the University of Tartu, on the occasion of the 200th anniversary of Tartu University Library. The development issues of research libraries are talked about.

THE ANSWER PLACE

On the occasion of the 200th anniversary of Tartu University Library, MPs Mart Laar and Peeter Olesk, graduates from the University of Tartu, and Linda Kask from the Estonian Librarians' Association's Bureau who studied librarianship at the university ponder upon the meaning of Tartu University Library for the university and Estonia.

20

RECENT LITERATURE ON LIBRARIANSHIP 23

STATISTICS

Estonian Public, Special and Research Libraries in 2001: Tabels
Heli Priimets 27

FOREIGN LIBRARIES

Library Security
Tiiu Valm 30

Thefts of rear publications from the European national and other research libraries' rear book collections have become more frequent, causing invaluable material losses to the libraries. That kind of organised international crime was more thoroughly treated at the conference *Library Security Management*, held at the Royal Library of Denmark on 12–14 May 2002. The piece reviews the conference. *The LIBER Security Network of 2002*, a document passed in Copenhagen, which gives an overview of the present situation and the principles of international library cooperation for establishing a security network, is added to the article.

ESTONIA AND THE EUROPEAN UNION

The European Union and the Working Estonia

Eiki Nestor 32

A discussion about whether and how much will Estonia's joining with the EU influence our everyday life – the organisation of labour market, job security, social and unemployment insurance, wages and an possibility to manage with one's earnings. The author considers the biggest challenge for Estonia an active employment policy, especially the need to raise state expenses on organising training and employing of persons on a poorer competitive position (youth, persons facing retirement, disabled persons, long-term unemployed). The state should also pay much more attention to supporting the raising of children, integrating work and family life. European social policy does not oppose children to retired persons, or employed persons to those whose management is not much dependent on themselves.

The Impact of European Integration to the Estonian Social Policy
Pille Liimal 34

The article reviews how the expanded EU socio-political goals and developments have shaped the social policy of Estonia as an EU candidate state and what are our possibilities after becoming an EU member state.

BOOK HISTORY

Sheet Music in the Former Tallinn Town Library at St. Olai's Church
Kaja Tiisel 36

A fourth article in a yearly column on the first town library of Tallinn, established in 1552, for celebrating its 450th anniversary. An overview of sheet music publications and books of Psalms in the collection. Music of an organist and composer Hieronymus Praetorius, the most represented author in the collection, published in the beginning of the 17th century is described in greater detail.

ESTONIAN HISTORY OF IDEAS

A Historian in the Turmoils of History

Rein Ruutsoo 38

A review of a book *Demokraatia tulevik* (The Future of Democracy) edited by Toomas Karjahärm and Hando Runnel published in the series *Eesti mõttelugu* (Estonian History of Ideas) in 2002. It includes a selection of articles by Peeter Tarvel (1894–1953), a history professor at the University of Tartu, and an overview of his life and activities. Peeter Tarvel is distinguished in the history of Estonian science for his discussions on the history from the philosophical aspect, and treaties of political philosophy, international relations and comparative politology, based on his extremely extensive reading. Tarvel has also analysed political developments in Europe and Estonia in the 1930s; then the Soviet terror caused the interruption of serious relations between the Estonia-based history science with the world history research and problematics that could have tied Estonian history with the history of the world.

ESTONIAN LIBRARIANS' ASSOCIATION

A Seminar for Rural Libraries
Maie Kalmiste 41

This year, the annual summer seminar for Estonian rural libraries was held at Rapla County on 26–28 June. The development of information technology in public libraries was discussed in greater detail. The seminar's discussion groups focused on rewarding rural librarians for their work, their tasks and professional demands. A report of salary survey in separate counties, carried out jointly by the members of the ELA Rural Libraries' Section and chief specialists of central libraries, was presented. The report revealed that librarians are underpaid and their work little valued and they have to fulfil several duties not established by the law.

A Seminar for School Libraries in Võru

Vaike Kurel 44

An overview of a summer seminar *A School Library and Local Authorities* of the ELA School Libraries' Section, held on 14–16 August in Võru county. The participants listened to the report of the present situation and made a tour in school libraries at Võru county. Preliminary work for drawing up professional requests and description was dealt with.

NEWS

A Meeting in Narva – the Town of Good Energy

Ene Riet 45

21st summer seminar for public libraries was held on 6–8 August 2002 in Narva and Narva-Jõesuu. The future of libraries in the entire world was discussed. The present situation of Estonian public libraries and providing them with Internet connection under the circumstances where library budgets of the next year will remain the same as this year were also talked about. Special services – library services for the blind and the situation of prison libraries – were treated in greater detail.

ANKEEDILE VASTANUD VÕITSID ERIALAVÄLJAANDEID

Täname kõiki, kes leidsid aega vastata meie lugejaankeedile.

Erialaväljaanded loositi vastanute vahel välja 15. augustil ajakirja toimetajate, ERÜ büroo juhataja Reet Olevsoo, RR-i turundusjuhi Triin Soone ja raamatukogunduse osakonna juhataja Anu Nuudi osavõtul.

AJAKIRJA "RAAMATUKOGU" AASTATELLIMUSE 2003. aastaks said:

- Tiia Korv Käina gümnaasiumi rk.
 - Aime Kinnep Rakke rk.
 - Eha Marrandi Oisu valla krk.
 - Tiina Kull Adavere rk.
 - Viljandi maakonna Pilstvere rk.
- Ande "ERÜ AASTARAAMAT 2001" (ERÜ, 2002) said:

- Elle Tarik Tartu Linna Krk.
- Tuuli Kütt Võrumaa Krk.
- Hele Ellermaa Kõrveküla rk.
- Ljudmila Dubjeva TÜR
- Hans Jürman

Artiklikogumiku "RAAMATUKOGUD JA RAAMATUKOGUNDUS TAASISEISESVUNUD EESTIS 1991–2001" (RR, 2002) said:

- Ene Pärkma Sindi Linnark.
- Meery Salu Tartu Linna Krk.
- Elna Ots Orissaare rk.
- Helle Kaarli Tartu Linna Krk. Koidula harurk.
- Inga Kuljus Võrumaa Krk.

Tähelepanuks neile, kes ankeedile vastamata jätsid!

Palume otsida üles RK nr. 2/2002, täita selle vahel olev küsimustik ja saata see toimetusele lähemal ajal. Sest peame kahetsusega nentima, et usaldusväärsete kokkuvõtete tegemiseks on tagastatud ankeete liiga vähe. Oleme kindlad, et lugejal on ajakirja kohta oma arvamus – tahame seda teada ja edaspidises töös arvestada.

Lugupidamisega RK toimetus

Rk

